

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

ŽIDOVSKÁ KOMUNITA V LIBERCI PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Sára Wienerová**
Vedoucí práce: PhDr. Markéta Lhotová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Sára Pošmourná**
Osobní číslo: **P11000503**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Židovská komunita v Liberci po druhé světové válce**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce bude zpracování poválečné historie židovské komunity v Liberci. Hlavním tématem budou významné mezníky v životě komunity - obnovení obce v souvislosti s příchodem nových souvěrců při osídlování, emigrační vlny, připojení k židovské náboženské obci v Ústí nad Labem a opětovné osamostatnění. Pozornost se soustředí také na problematiku praktikování víry (judaismu) v soukromí.

Základní metodou zvolenou pro tento výzkum bude orální historie. Jako respondenti (narrátoři) byli vybráni členové židovské obce pocházející zejména z rodin žijících v regionu od roku 1945 či dříve. Poznatky získané z jejich výpovědí budou konfrontovány s dochovanými archivními dokumenty židovských obcí v Liberci a Ústí nad Labem.

Vzhledem k tomu, že téma poválečného vývoje židovských komunit u nás je zatím jen velmi málo zpracované, vybraná odborná literatura se týká zejména postavení náboženských společenství a židovských komunit v obecné rovině či je zaměřena na dějiny Liberecka.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HEITLINGEROVÁ, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu : čeští a slovenští židé po roce 1945. Praha, G plus G 2007, ISBN 978-80-86103-97-6.

KARPAŠ, Roman. et al.: Kniha o Liberci. 2. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

VANĚK, Miroslav - MŮCKE, Pavel: Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Praha, FHS UK - ÚSD AV ČR v.v.i. 2011, ISBN 978-80-87398-22-7.

Židovská menšina v Československu : po druhé světové válce : od osvobození k nové totalitě, SOUKUPOVÁ, Blanka - SALNER, Peter - LUDVÍKOVÁ, Miroslava (edd.), Praha, Židovské muzeum v Praze 2009, ISBN 978-80-86889-90-0.

Židovská menšina v Československu v letech 1956-1968 : od destalinizace k pražskému jaru, SOUKUPOVÁ, Blanka - POJAR, Miloš (edd.), Praha, Židovské muzeum v Praze 2011, ISBN 978-80-87366-09-7.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Markéta Lhotová**
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **19. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 19. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 28.4.2015

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Markétě Lhotové za její vstřícný přístup a cenné rady, které mi poskytla při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat všem níže zmíněným respondentům, díky nimž mohla tato práce vzniknout.

Anotace

Práce se zabývá židovskou komunitou žijící v Liberci po druhé světové válce. Je rozdělena do dvou částí. V první je zmíněna stručná historie Liberce a historie Židů žijících na českém území. Dále se zabývá teorií a metodologií orální historie. V druhé části této práce je proveden výzkum pomocí orální historie formou šesti rozhovorů s pamětníky z řad židovské komunity v Liberci a je zde popsána historie a současnost židovské komunity žijících v Liberci. Součástí bakalářské práce je také analýza a interpretace získaných informací.

Klíčová slova: Druhá polovina 20. století. Liberec. Orální historie. Židé.

Annotation

This work deals with the Jewish community living in Liberec after World War II. It is divided into two parts. The first is a short history of city of Liberec and the history of Jews living in Czech territory. It also deals with the theory and methodology of oral history. In the second part of this work is carried out research using oral history through six interviews with survivors from among the Jewish community in Liberec and here is described the history and present of the Jewish community living in Liberec. Part of the thesis is also the analysis and interpretation of the information obtained.

Key words: The second half of twentieth century. Liberec. Oral history. Jews.

Obsah

Seznam obrázků	9
Úvod	10
1. Historie Liberce	13
2. Historie Židů v Čechách	15
2.1. Židovská menšina po druhé světové válce	21
3. Orální historie	23
3.1. Definice	24
3.2. Historie	24
3.3. Praktické problémy	25
3.4. Rozhovor	26
3.4.1. Záznam rozhovoru	27
3.4.2. Přepis rozhovoru	28
3.4.3. Analýza a interpretace rozhovoru	28
3.4.4. Etika a legislativa	29
4. Rozhovory	30
4.1. Základní předpoklady	30
4.2. Rozhovory s respondenty	31
4.2.1. Rozhovor Robert Poláček	31
4.2.2. Rozhovor Pavel Jelínek	32
4.2.3. Rozhovor Lída Špačková	33
4.2.4. Rozhovor Egon Wiener	33
4.2.5. Rozhovor Pavel Gerö	34
4.2.6. Rozhovor Marie Deličová	34
4.3. Vývoj poválečné židovské komunity v Liberci	35
4.3.1. Instrukce židovské obce	35
4.3.2. Příchod Židů a obnova poválečné obce	37
4.3.3. Občanský život a antisemitismus	40
4.3.4. Dodržování židovských tradic	43
4.3.5. Současná situace a perspektiva náboženské obce	45
4.3.6. Vztah „mladší“ generace k židovství a náboženské obci	48

4.4. Analýza a interpretace	48
Závěr	51
Seznam literatury	52
Seznam příloh	54

Seznam obrázků

Obrázek 1: osobní archiv Antonína Nevoleho

Obrázek 2: osobní archiv Antonína Nevoleho

Obrázek 3: osobní archiv Antonína Nevoleho

Obrázek 4: osobní archiv Antonína Nevoleho

Úvod

Tématem této bakalářské práce je židovská komunita v Liberci žijící zde po druhé světové válce. Práce je rozdělena do dvou částí.

První část je rozdělena na tři oddíly. První oddíl je zaměřen na historii Liberce, kde jsou stručně shrnuty základní historické události, které formovaly toto severočeské město. Druhý oddíl je zaměřen na historii Židů žijících na českém území, podává ucelený obraz o vývoji jejich právního i sociálního postavení v průběhu let až do současnosti. Třetí oddíl je zaměřen na teorii orální historie, která je jako základní výzkumná metoda využita v další části této bakalářské práce.

Druhá část práce je zaměřena na výzkum pomocí metody orální historie. Jsou zde uvedeny úvodní předpoklady týkající se budoucího výzkumu, dále informace o jednotlivých respondentech a rozhovorech s nimi. Jedná se o šest rozhovorů s pamětníky, kteří patřili do židovské poválečné komunity v Liberci. Jedná se o pana Roberta Poláčka, paní Lídu Špačkovou, pana Egona Wienera, pana Pavla Geröho a paní Marii Deličovou. Další oddíl této části práce je pak zaměřen na židovskou komunitu žijící v Liberci, a to již od prvních písemných zmínek až do současnosti s konkrétním zaměřením na poválečné období. Zároveň je zde popsán vývoj židovské náboženské obce působící v Liberci. Dále je v této části práce uskutečněna analýza a interpretace informací získaných na základě výzkumu.

Historie židovské komunity žijící v Liberci byla doposud zpracována pouze do roku 1945. Nejvýznamnějším zdrojem informací k tomuto období je práce libereckého rabína, prof. Emila Hofmanna, *Geschichte der Juden in Reichenberg*,¹ vydaná roku 1934 v rámci *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, sepsaná na základě podrobného bádání v archivech, z níž dále vychází

---

¹ HOFMANN, Emil. *Geschichte der Juden in Reichenberg*. In: GOLD, Hugo. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brunn - Prague: Judischer Buch-und Kunst Verlag, 1934, s. 531-569. Dostupné z: <http://www.hugogold.com/bohemia/reichenberg.pdf>

práce Isy Engelmannové *Židé v Liberci*.² Archivní prameny k této problematice jsou rozmístěny na několika místech. První část se nachází ve Státní okresním archivu Liberec v rámci fondu Okresního národního výboru Liberec, ve kterém jsou však pouze strohé materiály vztahující se např. k četnosti modliteb či zmínky o židovském hřbitově. Druhá část pramenů je uložena v Archivu Židovského muzea v Praze, kde se nachází fond vztahující se k Židovské obci Ústí nad Labem, jehož část se vztahuje k synagogálnímu sboru v Liberci, který před rokem 1989 spadal právě pod židovskou obec v Ústí nad Labem. Tyto nemnohé pramenné informace jsou z převážné části pouze ve formě faktur, smluv apod. Rozsáhlejší část pramenných informací se nachází přímo v majetku Židovské obce Liberec, je však neuspořádaná, neroztříděná a přístup k ní není veřejný.

Většina prací obecně se zaměřujících na židovskou problematiku se orientuje především na její předválečný a válečný vývoj, stav po konci druhé světové války je opomíjen. Přesto však existují dva zásadní projekty tuto problematiku zkoumající. Rozsáhlejším z nich je studie Aleny Heitlingerové zaměřující se na formování židovské identity českých a slovenských Židů, publikovaná v knize *Ve stínu holocaustu a komunismu*. Autorka se opírá především o data získaná pomocí autobiografických dotazníků, diskuzí, interview, korespondence a archivních zdrojů získaných všude po světě.³ Druhým z nich je projekt Blanky Soukupové zkoumající modely poválečných židovských osudů, činí tak na základě orálně-historických interview, která pořídila sama či studenti jejího antropologického semináře na Univerzitě Karlově v Praze v letech 2002-2008.⁴

Přístup, který je zvolen v této bakalářské práci, je přesto něčím nový, a to spojením výzkumu židovských osudů se zcela konkrétní lokalitou, v tomto případě Libercem. Svým rozsahem nemůže a ani nechce konkurovat výše zmíněným studiím, klade si za cíl

---

² ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7.

³ HEITLINGEROVÁ, Alena. *Ve stínu holocaustu a komunismu: Čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. ISBN 978-80-86103-97-6.

⁴ SOUKUPOVÁ, Blanka, Peter SALNER a Miroslava LUDVÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu po druhé světové válce.: Od osvobození k nové totalitě*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008. ISBN 978-80-86889-90-0.

kvalitativně osvětlit postoje, motivace a zkušenosti židovských obyvatel Liberce a popsat celkový vývoj poválečné židovské komunity v Liberci. Hlavním cílem práce tedy je podat ucelený pohled na židovskou komunitu v Liberci na základě konkrétních lidských osudů.

K tématu židovské komunity má autorka práce blízko především kvůli tomu, že její rodina, jakožto jedna z mála žijících v Liberci před druhou světovou válkou i po ní, je této komunitě součástí. Doufá, že tato práce pomůže nejen badatelům pátrajícím po historii židovských komunit, ale také že pomůže i jí pochopit motivy a důvody vztahu její rodiny k této komunitě a vztahu komunity k okolnímu světu.

1. Historie Liberce

První písemná zmínka o osadách v liberecké kotlině pochází z roku 1352. Na historický vývoj Liberce měli zásadní vliv páni z Redernu. V roce 1558 došlo k oddělení jižní části frýdlantského panství, jehož centrem se stal Liberec, správcem byl Joachim Ulrich. Redernové zde později nechali vystavět renesanční zámek, Kateřina z Redernu pak dala podnět k výstavbě liberecké radnice, stavba probíhala v letech 1599-1603. V roce 1577 udělil Rudolf II. Liberci právo užívat městský znak. V tomto období existuje první zmínka o Židech žijících v Liberci pocházející od libereckého hejtmána Joachima Ulricha z Rosenfeldtu, který zmiňuje 60 Židů žijících na jeho statku, kteří sem utekli před morem z Prahy roku 1582.⁵ V roce 1622 získal vládu nad libereckým panstvím Albrecht z Valdštejna, za jeho vlády se velmi rozrůstala textilní výroba, na jejímž odbytu se výrazně podílel židovský obchodník Jacob Bassevi. Díky vlivu Albrechta z Valdštejna byl Liberec ušetřen válečných útrap. Po smrti Albrechta z Valdštejna připadl Liberec Janu Matyáši Gallasovi a během poslední fáze třicetileté války byl Liberec zpustošen. Neradostné období Liberce pokračovalo za vlády Kristiána Platze z Ehrentalu, nenáviděný správce panství dal vzniknout lidovým pověrám. Významným mezníkem ve vývoji židovského obyvatelstva v Liberci byly zákazy vydané Clam-Gallasů na základě familantského zákona vydaného v roce 1726. Znemožňovaly Židům mít v Liberci trvalé bydliště a nabývat zde pozemkový majetek. Kvůli ochraně domácích obchodníků, měli Židé zákaz prodávat metrové zboží, připadl jim tak velkoobchod, pomocí něhož pronikli na vzdálené trhy. Stali se tak pro liberecké soukenictví nepostradatelní. Přítomnost těchto početných obchodníků židovského původu způsobovala mezi obyvatelstvem nedůvěru. Existovaly zde tzv. židovské teplé kuchyně, které dokládaly to, že Židé zde pobývali, nikoliv však bydleli. Úspěšné období Liberce nastává v 18. století, kdy se stal městem s největší výrobnou sukna v Čechách. Vývoj textilního průmyslu, který určoval význam Liberce, souvisí především s osobou

---

⁵ ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7, s. 11-29.

Johanna Liebiga. Od roku 1827 vydávalo město Liberec židovské pasy, které byly zdrojem příjmů. Ve městě v té době žilo 57 Židů. Zrušení familiantských zákonů v roce 1848 umožnilo Židům začít se stěhovat do Liberce, kolem roku 1860 se zde usadily první rodiny. Židé přicházející v té době do Liberce pocházeli především z Čech a Moravy. Přicházeli sem z malým měst a vesnic, kde se Židé, kvůli svému vysokému počtu dostali na hranici výdělečných možností. Liberec se v této době stával průmyslovou metropolí, byl tak pro nové obyvatele ideální.⁶ V roce 1850 se stal Liberec po Praze druhým městem, které získalo samosprávný statut.⁷ První úmysly založit židovskou náboženskou obec v Liberci pochází z roku 1860, kdy se zde po zrušení familiantských zákonů usídlily první židovské rodiny. Jako náboženský spolek vznikla 1. 2. 1863, statut náboženské obec pak získala v roce 1877. Od roku 1867 bylo stanovami určeno, že každý Žid pobývajícím v Liberci déle než půl roku je povinen obci platit příspěvek. Prvním libereckým rabínem byl jmenován Salomon Pollak, jeho nástupcem byl od roku 1881 dr. Adolf Posnaski, od roku 1892 do roku 1938 pak prof. Emil Hofmann, jehož *Dějiny Židů v Liberci* vydané roku 1934 v rámci *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a současnosti* sepsané na základě podrobného bádání v archivech jsou cenným zdrojem informací pro potenciální zájemce o tuto problematiku.⁸ Důležitým momentem v historii Liberce je fakt, že byl po celé 19. století převážně německým městem. První světová válka byla v Liberci zprvu přijata s nadšením, později však přišlo vystřízlivění a Liberec, podobně jako ostatní města strádal. Severní pohraničí bylo cílem židovských přistěhovalců, dělo se tak již od roku 1890. Haličští váleční uprchlíci dostávající se do Liberce v důsledku bojů první světové války byli po válce repatriováni, na rozdíl od dříve příchozích. V Liberci si tito lidé vytvořili spolek Achdus Jisroel, vzhledem k mnoha odlišnostech od původní židovské komunity se jejich pobyt zde vyznačoval značnou izolací.⁹ Po válce byla na severu Čech vytvořena Deutschböhmen, jejíž centrem byl Liberec, která byla však v roce 1919

---

⁶ ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7, s. 11-29.

⁷ KARPAŠ, Roman. a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 1996.

⁸ ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7, s. 11-29.

⁹ LHOTOVÁ, Markéta. Asimilace nebo nacionalizace - základní dilema židovských komunit v druhé polovině 19. století a jeho odraz ve spolkovém životě. In: KAISEROVÁ, Kristina a Jiří RAK. *Nacionalizace společnosti v Čechách 1838-1914*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008, s. 418-449. ISBN 978-80-7414-053-2.

potvrzena jako součást Československa. Volby konající se v Liberci vyhrával do roku 1929 Německý občanský blok s převahou Deutsche Nationalpartei (DNP). V roce 1929 byl Liberec zasažen světovou hospodářskou krizí. V Liberci sílil vliv Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP), po jejím zákazu vznikla před volbami v roce 1935 Sudetendeutsche Partei (SdP), která v Liberci získala téměř 70 % hlasů. Snaha henleinovců o připojení se k hitlerovskému Německu byla završena 30. září 1938 tzv. mnichovskou dohodou o odstoupení pohraničních území Německu. V roce 1930 bylo v Liberci evidováno 1392 osob židovského původu, holocaust jich přežilo 37. Počet členů židovské obce po válce činil 1 211, drtivá většina z nich však byli přistěhovalci, především z Podkarpatské Rusi.¹⁰ Po skončení války v roce 1945 následoval tzv. divoký odsun Němců, později organizovaný. Poslední vlaky s Němci odjely v roce 1948, následovalo osídlování Liberce. Liberec se v poválečném období stal hlavním městem Libereckého kraje, později byl však kraj zrušen a Liberec se stal pouze okresním městem. Po revoluci v roce 1989 se Liberec stal opět statutárním městem.¹¹

2. Historie Židů v Čechách

V tzv. českých historických zemích žijí Židé více než tisíc let. Právní postavení Židů zde bylo příznivé až do 11. století, období první křížové výpravy. Od této doby se na ně obracel hněv jako na vrahy Ježíšovi, tedy zlo přímo v domovině křesťanů. Od roku 1215 byli nuceni nosit zvláštní označení, styk s křesťany byl omezen a intimní vztahy s nimi byli považovány za hrdelní zločin. Od 13. století pak byli Židé podřízeni přímo panovníkovi. Přemysl Otakar II. vydal roku 1262 Statuta Jedaeorum, která zaručovala Židům ochranu a povolovala jim obchod s penězi, za tuto ochranu byli nuceni platit králi daně a poskytovat mu půjčky. Statuta Judaeorum potvrdil také Jan Lucemburský, Karel IV. a Václav IV. Na židovské obyvatelstvo byly ve 14. století pořádány pogromy, Židé byli totiž považováni za původce moru. Roku 1389 byl na pražské ghetto učiněn největší pogrom vůbec. V době husitské, Židé husity podporovali, a to finančně i obchodně. Husitská revoluce zbavila Židy zvláštního označení, směli se usídlit na

---

¹⁰ Židovská obec Liberec: Historie [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: www.kehila-liberec.cz

¹¹ KARPAŠ, Roman. a kol. *Knihy o Liberci*. Liberec: Dialog, 1996.

venkově a v neposlední řadě od nich byla odkloněna nežádoucí pozornost. Za vlády Vladislava Jagellonského II. se jeho moc nad královským regálem rozpadala, později ji však upevnil a Židé uchylující se například po ochranu šlechty byli dále pod plnou pravomocí panovníka. V roce 1541 byli po požáru Malé Strany a Hradčan Židé vypovězeni ze země Ferdinandem I., fakticky se však bez nich a jejich peněz království neobešlo. Maxmilián II. pak vydal Židům stará privilegia s příslibem, že již nebudou ze země vyháněni. Pražské ghetto za vlády Maxmiliánova nástupce Rudolfa II. zažilo svou nejvýznamnější etapu. Žid Mordechaj Ben Šemuel Maisl se dokonce stal „dvorním Židem“ Rudolfa II. Během třicetileté války Židé získali důležitá privilegia, především kvůli financování válečných výdajů Habsburků. Ferdinand II. potvrdil Židům stará privilegia a povolil nová, mimo jiné možnost usazovat se po celém království. Za vlády Karla VI. došlo k opětovnému omezení práv židů. Roku 1726 byl vydán translokační reskript, který umožňoval Židům sídlit pouze v místech vzdálených od křesťanských staveb, dále byl přijat familiantský zákon, který omezoval počet Židů na našem území. Z rodiny se mohl oženit a zůstat v zemi pouze nejstarší syn. V roce 1744 byli Židé Marií Terezií vypovězeni ze země na základě údajné spolupráce s Prusy. V roce 1745 však panovnice rozhodla, že Židé můžou prozatím zůstat na venkově, v roce 1748 pak Židům povolila návrat, ale pod podmínkou, že budou platit tzv. toleranční daň. V roce 1750 byl pak znovu obnoven příkaz na zvláštní označení Židů. V roce 1781 byli císařem Josefem II. vydány „židovské patenty,“ zrušena nutnost zvláštního označení a Židům bylo povoleno hlásit se na všechny typy vyšších škol včetně univerzit. V roce 1787 byl vydán dvorský patent, který ukládal Židům povinnost zvolit si pro svou rodinu rodinné jméno a každý jednotlivec pak německé jméno osobní. Po revolučním roce 1848 získali Židé svobodu pohybu a usídlení, mohli se svobodně vdávat a ženit, měli přístup do veřejných úřadů, byl zrušen familiantský zákon, byla zrušena ghetta a v neposlední řadě toleranční daň. V roce 1867 pak byla Židům přiznána plná politická a občanská rovnoprávnost. Tím byla zakončena tzv. emancipace Židů v Českých zemích.¹² Přesto však byla velká část českého obyvatelstva na konci 19. století přesvědčena, že Židé jsou nepřáteli českého národa. V tomto klimatu vznikaly různé

---

¹² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1, s.11-128.

antisemitské spolky. Tato forma antisemitismu pak vyvrcholila zřejmě nejznámějším obviněním z rituální vraždy - Hilsnerovou aférou, která je známá především díky intervenci Tomáše Garrigua. Masaryka. Na českém antisemitismu je zvláštní fakt, že až do 20. století nebyl rasový, byl to antisemitismus pocházející z odlišných jazykových a národnostních příslušností. Židé na našem území byli napadáni především pro své spojení s Němci, jakožto nepřátelskou národností. Faktem je, že i přesto zůstávaly staré předsudky o Židech a to především o jejich charakterových či fyziologických vlastnostech. Stoupající antisemitismus kopíroval krátkodobé ekonomické výkyvy. Například hospodářská krize 1873 je považována za začátek formování moderního antisemitismu ve střední Evropě, narušila totiž důvěru v liberální hospodářskou a politickou ideologii. I přes určitou averzi vůči Židům se stávali figurkami na české politické scéně a to především díky nerovnému volebnímu právu, kvůli kterému měly židovské hlasy ve volbách značný vliv. Někteří Židé ve volbách i kandidovali a to za obě velké české politické strany. Další palčivou otázkou byly německojazyčné židovské školy v Čechách. Někteří Češi se domnívali, že tyto školy slouží k poněmčování českých oblastí a také, že je to důkaz neúcty k českému národu, vychovávat své děti v německých tradicích. Ovšem tradice německých židovských škol vychází z doby Josefa II., kdy jim nařízení předepisovala zřizovat školy, ve kterých se vyučovalo v německém jazyce. Zvláštním fenoménem byly protizidovské nepokoje. Nejvýznamnějšími nepokoji byly prosincové bouře roku 1897. Kazimír Badeni vydal 5. 4. 1897 jazyková nařízení, ve kterých zrovnoprávnil český a německý jazyk ve vnitřní agendě úřadů. Němečtí politici se těmito nařízeními cítili ohroženi v rámci národnostního konfliktu, který probíhal. Německé obyvatelstvo v pohraničí proti nařízením protestovalo. V reakci na „provokativní“ sešlost německých studentů v pražském Karolinu, vypukly nepokoje. Demonstranti začali napadat německé a židovské objekty. Nepokoje utichly až po vyhlášení stanného práva. Významným mezníkem českého antisemitismu je obvinění z rituální vraždy a to především obvinění Leopolda Hilsnera na Velikonoce roku 1899. Historie těchto obvinění sahá do středověku. Tato aféra se stala všeobecně známou a zapojil se do ní i T. G. Masaryk, který považoval obvinění z rituální vraždy za symbol nízké úrovně a šovinismu české žurnalistiky a politiky. Tímto prohlášením si proti sobě popudil mnoho lidí, kteří tvrdili,

že musel přijmout židovský úplatek. Masaryk zároveň protestoval proti způsobu vedení procesu a dosáhl jeho nového projednávání.¹³

V roce 1890 byl přijat zákon o židovských obcích, na základě něhož byly stanoveny jejich správní oblasti. V důsledku tohoto zákona byly některé menší obce sloučeny či zcela zrušeny. Pro toto období je příznačné rozšíření sionismu v reakci na rozšiřující se antisemitismus. V této době, na konci 19. století propukly v Rusku proti Židům antisemitské nálady, Židé byli mimo jiné obviněni z atentátu na cara a objevily se i pogromy. Na základě těchto faktů proběhla v letech 1882 až 1914 emigrace téměř tři miliónů Židů na západ, s nimi se dali do emigračního pohybu, avšak z ekonomických důvodů, Rakousko-Uherští Židé žijící ve východních oblastech, Haliči, Bukovině a Sedmihradsku. Tito Židé přicházeli do českých a moravských měst již od roku 1890. Hlavní emigrační vlnu však spustila první světová válka.¹⁴ Následkem této války byla řada civilních obyvatel nucena opustit své domovy a vyhledat útočiště. Východní fronta se dotkla Židů žijících v Haliči a Bukovině. Civilisté utíkali přes Uhry do Vídně a přes Přemyšl a Krakov na Moravu, do Čech, Rakouska. Uprchlíci byli přes perluastrační stanice přesunuti do uprchlických osad nebo obcí. Nejvíce uprchlíků zůstalo na Moravě, kde byly tři velké uprchlické tábory v Mikulově, Kojetíně a Pohořelicích. Po naplnění kapacit byli uprchlíci umísťováni v Čechách. V roce 1915 bylo na našem území asi 125 000 židovských uprchlíků. Tito uprchlíci však byli neustále nuceni k repatriaci nebo se dobrovolně vraceli do svých bydlíšť. Po vyhlášení republiky v roce 1918 bylo rozhodnuto, že všichni uprchlíci musí být do roku 1919 repatriováni zpět do svých domovů.¹⁵

Důležitým momentem v historii Židů v Československé republice bylo připojení Podkarpatské Rusi k nově vzniklému státu v roce 1919. Židé do Podkarpatské Rusi přicházeli především z Haliče, a to ve větší míře na konci 18. století. Jejich počet pak dále rostl v 19. století, a to především během první světové války. Na konci války zde

---

¹³ FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-882-9.

¹⁴ LHOTOVÁ, Markéta. *Synagogy v plamenech: křišťálová noc 1938 v českém pohraničí*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2013, ISBN 978-80-87266-14-4, s. 9-15.

¹⁵ HABARTOVÁ, Klára. Židovští uprchlíci z Haliče a Bukoviny ve východních Čechách během první světové války. In: *Židé v Čechách*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 3-20. ISBN 978-80-86889-58-0.

tvořili Židé asi 15 % obyvatel, tento počet však není zcela ověřen, někteří Židé si zachovávali maďarskou či německou národnost, i přesto, že v novém státě mohli zvolit národnost židovskou. Přesto však lze s jistotou říci, že toto území mělo největší židovské osídlení v novém státě, jedna čtvrtina židovských obyvatel Československé republiky žila právě zde. Tito Židé byli velmi ortodoxní a lpěli na dodržování náboženských tradic a zvyklostí. Vztah zde žijících Židů a nežidovského rusínského obyvatelstva byl zcela odlišný, než jak byl znám vztah Židů a nežidovských obyvatel v Českých zemích. Na základě zpravidla vyššího vzdělání Židů a jejich příslušnosti k „vyšším vrstvám“ společnosti na nich byli Rusíni v mnoha ohledech značně závislí. Po připojení Podkarpatské Rusi k novému státu existovala vůči Židům s nezastíranou prouherskou orientací nedůvěra, která trváním státu vytrácela. Židovští obyvatelé se postupně novému státu přizpůsobili a začali se účastnit politického života, pracovat ve státní správě či posílat své děti do českých škol. Antisemitismus vůči Židům z Podkarpatské Rusi existoval, navazoval však na antisemitismus vyskytující se v Čechách, Maďarsku a samozřejmě na původní rusínský antisemitismus. Radikální antisemitské postoje přišly, jako v jiných zemích, s rokem 1938 a vzestupem německého antisemitismu. V návaznosti na události Mnichova v roce 1938 byla vyhlášena autonomie Podkarpatské Rusi, po Vídeňské arbitráži pak část jejího území připadla Maďarsku, kteří začali židovské obyvatele ze svých území vyhánět. Po obsazení Maďary se plně rozvinula jejich antisemitská politika. První deportace Židů proběhly v roce 1941 a pokračovaly až do roku 1944. Z Podkarpatské Rusi bylo deportováno 76 271 osob židovského původu, z nichž většina válku nepřežila.¹⁶

Československo se také za první republiky stalo útočištěm, a to pro uprchlíky z nacistického Německa a Rakouska. V letech 1933-1938 jich zde pobývalo asi 20 000. Přicházeli sem kvůli svému židovskému původu či kvůli opozičním názorům. Československé úřady měly k těmto lidem rozdílné přístupy reagující na tehdejší vývoj situace ve střední Evropě. V první fázi v letech 1933-1935 sem přicházeli především uprchlíci političtí, židovští uprchlíci pak většinou „použili“ Československo jako přestupní stanici další emigrace. Od poloviny 30. let se situace proměnila, z Německa

---

¹⁶ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: Lidové noviny, 2007, ISBN 978-80-7106-754-2, s. 155-186.

sem proudily masy Židů, kterým nestabilní situace v Palestině neumožňovala další emigraci. V důsledku antisemitismu panujícího nejenom v Německu, ale i ve východní Evropě se Československo obávalo masové vlny židovských uprchlíků z východní Evropy, kterému se bránilo zákazem příchodu židovských uprchlíků z Rumunska. Po anšlusu Rakouska byli Židé dokonce od československých hranic vyháněni zpět a přístup do Československa jim byl odepřen.¹⁷

Ve vzniklé Československé republice měli Židé možnost přihlásit se k židovské národnosti, čímž se prakticky snižoval počet Maďarů a zvláště Němců ve státě. Zároveň měli možnost přihlásit se k československé národnosti. I přesto, že byli Židé zcela začleněni do prvorepublikové společnosti, objevovali se i v tomto období antisemitské výboje proti židovským obyvatelům.¹⁸ Antisemitské nálady, zvláště pak v oblastech s výrazným německým osídlením v Čechách charakterizuje Barnayova aféra odehrávající se v Liberci. Na základě hlasování městské rady byl 25. 6. 1936 zvolen ředitelem libereckého divadla herec a režisér židovského původu Paul Barnay. Po jeho nástupu na pozici ředitele začala v tisku sympatizujícím s Henlainem, i v Německu, štvavá kampaň, i přesto, že byl zvolen většinou hlasů městské rady, a to i členy SdP. Čeští sociálně demokratičtí senátoři interpelovali u ministrů školství a vnitra se stížností na nekompetentní praktiky SdP. I přes snahy příslušníků SdP se Barnay i ve své pozici udržel. Tato aféra přesto měla konkrétní vyústění, a to v podobě manifestačního shromáždění českých a německých umělců, spisovatelů a vědců na obranu umělecké svobody, které se uskutečnilo v Osvobozeném divadle v Praze.¹⁹

Nacistická agrese ukončila v roce 1938 období relativně poklidného soužití židovského obyvatelstva v českých zemích, stejně jako jinde v Evropě. Československá republika musela odstoupit německé říši Sudety. V polovině září roku 1939 byly přijaty Norimberské zákony, na jejichž základě byli Židé zbaveni základních práv. Po obsazení českých zemí 15. března 1939 proběhla první vlna zatýkání, mezi zatčenými byli Židé,

---

¹⁷ FRANKL, Michal. První republika a židovští uprchlíci před nacismem. In: *Židé v Čechách*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 21-31. ISBN 978-80-86889-58-0.

¹⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Židé, Němci?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5. s. 36-68.

¹⁹ JANÁČEK, Jiří. *Čtyřikrát městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) a jeho první tři sezony (1883-1886)*. Liberec: Bor, 2004, ISBN 80-86807-07-X, s. 66-70.

komunisté. Antisemitismus prosazovala Národní árijská kulturní jednota a česká fašistická organizace Vlajka a další podobné organizace. První protizidovská opatření vydaná Beranovou vládou zakazovala výkon lékařské praxe židovským lékařům, podobně jako advokátům a dalším profesím. V červnu roku 1939 byla vydána nařízení o židovském majetku, Židé byli vyloučeni z hospodářského života a systematicky zbavováni majetku. V říjnu roku 1939 proběhla akce Nisko, první deportace Židů. V tomto období se také naplno projevovala omezení vůči židovským obyvatelům, v kulturním životě i v běžném osobním. V roce 1941 bylo vydáno nařízení o povinném označení Židů žlutou Davidovou hvězdou. Bylo zřízeno ghetto Terezín, sběrný a průchozí tábor především pro židovské obyvatele protektorátu. Od roku 1942 byly z Terezína vypravovány transporty do vyhlazovacích táborů. Nacistická propaganda vydávala Terezín za lázeňské městečko. Terezín byl navštíven Mezinárodní výborem červeného kříže, na jehož inspekci se nacističtí důstojníci pečlivě připravili a ghetto „zvelebili“.²⁰ Do roku 1945 bylo vypraveno 130 transportů s více než 80 000 lidmi. Holocaust českých Židů přežilo asi 40 000 lidí, včetně těch, kteří se včas vystěhovali. Počty obětí přesahují 80 000.²¹

2.1. Židovská menšina po druhé světové válce

Podkarpatská Rus byla na základě smlouvy mezi Československou republikou a SSSR odtržena od ČSR a anektována Ruskem. Na základě smlouvy Molotov-Fierlinger z 29. 6. 1945 bylo umožněno osobám slovenské nebo české národnosti optovat pro státní občanství Československé republiky, a to pokud měli domovské právo či trvalé bydliště na území Podkarpatské Rusi. Stejně právo měli i osoby ruské či ukrajinské národnosti včetně rodin, které se zúčastnily válečných bojů za osvobození Československa v řadách československé armády. Zároveň se přiznávalo československé občanství osobám hlásícím se k židovské národnosti, později pak byly zjišťovány objektivní skutečnosti, na základě kterých jim občanství mělo být skutečně přiřčeno, jako byla mateřská řeč, vzdělání, jména dětí a podobně. Pokud tyto podmínky

---

²⁰ KRYL, Miroslav. *Osud vězňů Terezínského ghetta v letech 1941-1944*. Brno: DOPLNĚK, 1999. ISBN 80-7239-042-2. s. 34-67.

²¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1, s.139 - 143

nebyly splněny, měla být žádost zamítnuta. Sovětské orgány však trvaly na zásadním momentu, a to národnosti, ke které se jednotlivé osoby hlásily v 1930, čemuž se československé orgány museli přizpůsobit.²² I přes nejednoznačné získávání československého státního občanství se v Československé republice usídlilo mnoho osob pocházejících z Podkarpatské Rusi, tito lidé zde však zpravidla nezůstali a dále emigrovali na západ či do státu Izrael.

Po skončení druhé světové války žilo v Čechách a na Moravě asi 15 000 Židů včetně přistěhovalců z Podkarpatské Rusi. V roce 1945 zde bylo evidováno 52 židovských obcí a synagogální sborů, které se během let značně zredukovaly, a to především v rámci dvou emigračních vln v letech 1948-1950 (odešlo asi 25 000) a v letech 1968-1969 po vpádu vojsk Varšavské smlouvy (odešlo asi 6 000). Již v roce 1950 zde bylo pouhých 9 náboženských obcí. Československo bylo v prvních poválečných letech především tranzitním prostorem, od konce války do roku 1948 přešlo přes naše území asi 150 000 Židů. Dočasná střediska tranzitní místa vznikla v Náchodě a Broumově. Československá vláda nečinila do počátku rok 1949 tomuto trendu překážky. Později však byla emigrace méně podporována a v roce 1950 se hranice uzavřely. Dále však pokračovala emigrace nezákonná především Židů z východu.²³ Československá republika zpočátku pomáhala nově vzniklému židovskému státu, a to především dodáváním zbraní a cvičením pilotů. Ve vývoji vztahu státu a židovských obcí nastal zlom po únoru 1948, kdy vedení židovských obcí převzal akční výbor. Židé se na počátku 50. let stali, jakožto příslušníci náboženského společenství, občany druhého řádu. V roce 1952 proběhl vykonstruovaný politický proces s Rudolfem Slánským a dalšími vysokými komunistickými funkcionáři židovského původu. Tisíce občanů židovského původu pak byli obětmi kádrových čistek. Od roku 1949 spadaly židovské náboženské obce pod státní církevní úřad.²⁴ V rámci tohoto úřadu působil tzv. církevní

---

²² VACULÍK, Jaroslav. Židé z Podkarpatské Rusi jako optanti pro Československé státní občanství v letech 1945-1947. In: *Akce Nisko v historii "konečného řešení židovské otázky" k 55. výročí první hromadné deportace evropských Židů*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1995, ISBN 80-7042-422-2, s. 292-300.

²³ HANKOVÁ, Monika. Změna postoje vládnoucích orgánů ČSR k židovské komunitě v roce 1948 na příkladu vystěhovalectví. In: *Židé v Čechách*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 96-104. ISBN 978-80-86889-58-0.

²⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1, s. 348, 657.

tajemník, který mimo jiné vypracovával charakteristiky jednotlivých členů židovských vedení. Pozitivně hodnocené bylo členství ve straně, naopak kádrovou nedostatečností byli příbuzní v nesocialistických státech, především v Izraeli či působení v Anglii za druhé světové války. Úřady také monitorovaly mladé Židy narozené po válce, jejich vztah k aktivitě mládeže a jejich vztah k Izraeli. Kladný vztah k Izraeli byl považován za antikomunismus. I přes to docházelo ke kontaktům Izraele s Československem, a to především v podobě spravování židovských pamětihodností či podporu Izraele při vydávání publikací týkajících se dějin českých Židů. Tyto kontakty však v době normalizace skončily. Represe, které postihovaly židovskou komunitu, však nezasáhly náboženské svátky či zásobování košer potravinami. Nepříliš častým, přesto vyskytujícím se momentem bylo otevření nové modlitebny či odhalování památníků šoa. Konec doby vykonstruovaných procesů s židovskými obyvateli a následná rehabilitace neznamenal konec státního dohledu nad touto komunitou. Přesto se od poloviny šedesátých let zvýšil zájem o židovskou komunitu a židovské umění. Na IV. sjezdu svazu spisovatelů v červnu roku 1967 spisovatel Pavel Kohout a další kulturní činitelé vystoupili s proizraelskými projevy. Tento posun se pak zastavil v době normalizace.²⁵ V 80. letech Státní bezpečnost (StB) evidovala Židy žijící v republice v rámci akce „Pavouk.“²⁶ V průběhu let ubývalo v židovské komunitě duchovních, přesto si však komunita udržela kontinuitu, za kterou však musela projevovat loajalitu režimu.

3. Orální historie

Tato část práce se zabývá teorií, historií a v neposlední řadě metodologií orální historie.

---

²⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka. *Židovská menšina v Českých zemích v letech 1956-1968.: Mezi loajalitou k režimu, závazky k rodinné tradici a k judaismu. In: Židovská menšina v Československu v letech 1956-1968: Od destalinizace k pražskému jaru. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2011, ISBN 978-80-87366-09-7, s. 39-68.*

²⁶ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1, s. 143-150.*

3.1. Definice

Orální historii lze definovat jako „řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“²⁷

Orální historie je nahrávaným rozhovorem vedeným tazatelem, který má základní povědomí o dotazovaném. Dotazovaný v rozhovoru předává své vlastní názory, dojmy a zkušenosti, které má na konkrétní téma zajímavější tazatele. Výsledný rozhovor je pak pramenem pro další potenciální badatele. Tato výzkumná metoda, nikoliv obor, je využívána nejrozličnějšími společenskovědními a humanitními obory, patří mezi ně např. historie, antropologie, sociologie, politologie, psychologie a řada dalších. Orální historie je metodou kvalitativní, reflektující tzv. malé dějiny, individuální zkušenosti, prožitky a dějiny každodennosti. Tyto vzpomínky zaznamenané v rozhovorech jsou zcela subjektivní a jsou ovlivňovány časovým odstupem i aktuálními motivy dotazovaného. Zásadou při použití této výzkumné metody je citlivý přístup a respekt k dotazovanému.²⁸

3.2. Historie

Mluvené slovo je zcela přirozenou formou předání informací, zkušeností a zážitků již od počátku společnosti, přesto však tato metoda výzkumu byla dlouho historiky opomíjena. Základy dnešní orální historie položil až americký profesor historie Allan

---

²⁷ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2011. ISBN 978-80-87398-11-1, s. 9.

²⁸ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 11-24.

Nevins, který v roce 1948 společně se svým žákem LouiSEM Starrem založil orálněhistorické centrum při New Yorkské University of Columbia.²⁹

Stejně jako jinde ve světě se orální historie jako výzkumná metoda začíná používat až v druhé polovině dvacátého století. V České republice bylo její využití opožděno komunistickým režimem. Přesto se zde objevovaly předzvěsti této metody, a to v podobě tzv. práce s pamětníkem. Teprve až v roce 2000 bylo založeno Centrum orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. V roce 2007 pak byla založena Česká asociace orální historie (COHA), jejímž předsedou byl zvolen Miroslav Vaněk.³⁰ Asociace COHA provozuje webový portál www.oralhistory.cz, kde případní zájemci mimo jiné najdou užitečné odkazy na české i zahraniční organizace zabývající se orální historií.

Orální historie je v současné době ovlivněna především pokročilou technikou, která umožňuje každému snadné pořízení nahrávky a v neposlední řadě také digitalizací těchto nahrávek a snadný přístup k nim pomocí internetu.

3.3. Praktické problémy

Psycho-sociální hledisko dělí paměť na individuální a kolektivní, které jsou vzájemně podmíněné. Kolektivní paměť se přenáší pouze pomocí mluveného slova a udržuje se právě tímto předáváním. Patří sem hodnoty, normy či vzájemná komunikace.³¹ Paměť se neustále musí vyrovnávat se zapomínáním a selektivitou. Selektce může probíhat na základě dnešních zájmů dotazovaného, dále dotazovaný může zdůrazňovat pouze ty vzpomínky, o kterých si myslí, že jsou podstatné, může tedy provádět selekci privátního. Dále může přizpůsobit své vzpomínky kolektivní paměti či je selektovat,

---

²⁹ VANĚK, Miroslav, 2004 cit. podle VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 29.

³⁰ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 55-61.

³¹ MAYEROVÁ, Françoise, VAŠÍČEK, Zdeněk, 2004, cit. dle VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 63 – 65.

kvůli své sebeúctě je přizpůsobit, aby byla zachována integrita jeho osobnosti. Selektivita dále může působit na základě Pollyanina principu, kdy mozek vytěšňuje negativní či traumatizující zážitky.³² Dalším problémem, se kterým se badatel může setkat při používání této metody výzkumu, je zkreslování paměti. Může se tak stát, kvůli posuzování minulosti z dnešního dění, dále kvůli retrospektivě, kdy dotazovaný mluví o svých pohnutkách či zážitcích, jakoby již tehdy věděl, co bude následovat. Děje se tak také kvůli egocentrickému zkreslování, kdy dotazovaný minulost vnímá a interpretuje čistě ze svého pohledu.³³ V neposlední řadě se badatel může setkat s tabuizováním některých témat a s mlčením dotazovaných. Patří sem témata jako charakterové rysy, zvyky dotazovaného či jeho blízkých, dále intimní sexuální témata, traumatizující zkušenosti či členství v politických stranách, kolaborace s režimem a jiné.³⁴

3.4. Rozhovor

Badatel využívající metody orální historie může použít dvě základní formy získávání informací, a to buď životopisné vyprávění (životní příběh) či rozhovor (interview). Interview se zpravidla váže k historické události, ve které dotazovaný vystupoval v určitém postavení či společenské roli a ke které si vytvořil určitý postoj či názor. Otázky badatele jsou konkrétní, specifické, respektující však subjektivní přístup dotazovaného. Rozhovor by se tak měl přibližovat nenucenému rozhovoru.³⁵

Badatel by v rámci přípravy rozhovoru měl znát historii zkoumaného období a orientovat se v termínech či slangových výrazech vztahujících se k tématu. Dotazovaného by měl nechat vyprávět svůj životní příběh tak, jak si ho přeje předat. Rozhodně by neměl skutečnosti podávané dotazovaným bagatelizovat, diagnostikovat,

---

³² KUSÁ, Zuzana, 1995, cit. dle VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 66-67.

³³ SCHACTER, Danilel L., 2003, cit. dle VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 68

³⁴ KUSÁ, Zuzana, 1996, cit. dle VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 68-69.

³⁵ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 76-85.

interpretovat, moralizovat, zkoušet ho či intelektualizovat. Neměl by dotazovanému vnučovat své vlastní myšleny či nápady.³⁶

Badatel si předem vytipuje osoby, se kterými chce udělat rozhovor, musí mít jasné důvody, proč danou osobnost vybírá. V průběhu výzkumu může dojít k metodě „sněhové koule,“ kdy badatel od oslovených osob dostává tipy, které další osoby by bylo vhodné oslovit. Kontaktování probíhá zpravidla telefonicky, písemně či prostřednictvím společného známého. Osoby vybrané k rozhovorům mohou zpočátku projevit určitou neochotu rozhovor poskytnout, děje se tak především díky odporu k zaznamenaným projevům, vysokému věku a s ním souvisejícímu špatnému fyzickému či psychickému stav, zatrpklosti vůči minulosti, skromnosti či obavám ze špatně sloužící paměti.³⁷

Rozhovory v rámci jednoho výzkumu by měly být vedeny metodicky stejně, ne však nutně stejnými otázkami, je třeba odrážet individualitu dotazovaného. Dotazovaný by neměl být zahlcen několika otázkami najednou a tyto otázky by neměly být kladeny uzavřenou formou. Přerušit dotazovaného má badatel pouze ve chvíli, kdy zcela vybočí z celé zkoumané tematiky. Délka jednoho rozhovoru by neměla přesáhnout 90 minut. K ukončení by zpravidla však mělo dojít ze strany dotazovaného.³⁸

3.4.1. Záznam rozhovoru

Záznam rozhovoru by měl postihnout mimoslovní projevy dotazovaného a pocity badatele ohledně dotazovaného. Dále by měl zmínit závažné či citlivé problémy, kterých se rozhovor dotkl, zmínit okruhy, které v rozhovoru nebyly postiženy a všechny

---

³⁶ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 87-89.

³⁷ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 90-94.

³⁸ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 101-106.

neobvyklé události, ke kterým během něho došly. Takovýto záznam je plnohodnotnou součástí konečné práce badatele a slouží k následné analýze a interpretaci.³⁹

3.4.2. Přepis rozhovoru

Přepis by měl být co nepřesnější a měl by zachytit přesný obsah rozhovoru a stylistická či jazyková specifika dotazovaného, měl by však opomenout defekty výslovnosti, které nesdělují nic k obsahu rozhovoru ani významně necharakterizují osobnost dotazovaného. Měl by obsahovat informace o mimořádných událostech, které rozhovor ovlivnily, dále mimoslovní zvukové projevy, jako je smích, pláč. Styl sdělení podávaného dotazovaným by neměl být upravován ani korigován.⁴⁰

3.4.3. Analýza a interpretace rozhovoru

Co se týče analýzy výzkumu pocházejícího z orální historie, existují dva přístupy. Někteří badatelé „pouze“ poskytnou své výzkumy dalším badatelům k jejich vlastní interpretaci, jiní pak interpretaci provádějí sami. Závěry kvalitativních výzkumů, jako je výzkum pomocí orální historie, jsou vztahovány pouze na zkoumaný vzorek a není možné jim přisuzovat reprezentativní podobu. Interpretace v orální historii pak znamená výklad smyslu získaného pramene a zachycení jeho významu.⁴¹

Soubor strategií, které by bylo možné použít v analytické a interpretační fázi výzkumu neexistuje, stejně tak jako obecný způsob vytvoření kvantitativního výzkumu. Záleží především na přístupu badatele, na jeho schopnosti provést hodnocení pramenů a dále je interpretovat. Přesto je možné zmínit analyticko-interpretací schémata, která existují v rámci humanitních věd.

---

³⁹ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 110-112.

⁴⁰ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 113-114.

⁴¹ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 122 - 136.

Hermeneutická analýza vycházející z literárněvědné textové interpretace, jejímž cílem je pochopit text nikoliv z pohledu badatele, ale z vlastního kontextu. Při použití tzv. zakotvené teorie badatel sbírá data a analyzuje je simultánně. Při konverzační analýze jsou zkoumány metody, pomocí kterých lidé dávají smysl svým každodenním aktivitám a porozumívají svému okolí. V popředí tak stojí způsob, jakým dotazovaný zprostředkovává své interpretace. Při fenomenologické analýze jsou zachycovány základní významy lidské, osobní zkušenosti.⁴²

3.4.4. Etika a legislativa

Etika orální historie se řídí zásadami dvěma organizací, a to Mezinárodní asociací orální historie (International Oral History Association) a Americkou antropologickou asociací (American Anthropological Association). Zaštiťují, aby rozhovor neproběhl neadekvátním způsobem, vylučují zkreslování historie, manipulaci s ní, zneužití osobních údajů a získaných informací. Uveřejnění informací bez souhlasu dotazovaného je nelegální a neetická a je potřebné mít k němu souhlas.⁴³

V České republice jsou zásady práce s osobními údaji a informacemi dány Zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, dále pak Zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském.⁴⁴

---

⁴² VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 131-134.

⁴³ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 151-153.

⁴⁴ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08, s. 155.

4. Rozhovory

4.1. Základní předpoklady

Židé v Liberci jsou velice malou a poměrně uzavřenou komunitou, z tohoto důvodu bylo k rozhovorům přistupováno s obavou, zda budou tito lidé ochotni o svých osudech hovořit. Poměrně zásadním ulehčením byl fakt, že rodina, ze které autorka práce pochází, do této komunity také patří.

Respondenti byli vybráni na základě jejich dlouhodobého členství v židovské náboženské obci a obecně v liberecké židovské komunitě, s čímž souvisí příslušnost jejich předků, především rodičů a prarodičů k židovskému náboženství. Respondentů splňujících tyto podmínky není v Liberci mnoho, autorka proto musela oslovit prakticky všechny, kteří odpovídají těmto kritériím. Se všemi takto oslovenými rozhovor proběhl.

Všichni oslovení respondenti byli důchodového věku, kvůli čemuž bylo nutné předpokládat nejen možnost nevybavení si některých událostí, přesných dat, jmen a míst, ale také bylo třeba počítat s určitou formou nostalgického vzpomínání na mládí, které by mohlo vést ke zkreslení některých fakt. Samozřejmostí je, při této formě výzkumu, určité částečně nevědomé přikrášlování skutečnosti, které vede k nahlížení na respondenta v lepším světle.

Rozhovory byly záměrně zaměřeny na židovskou komunitu v Liberci v období po druhé světové válce, které je svým způsobem opomíjeno. Jednotliví respondenti tak nebyli tázáni na válečné zkušenosti, pouze na období následující. Otázky byly zaměřeny na rodiny respondentů se zaměřením na jejich příslušnost k židovské komunitě v Liberci. Otázky byly zaměřeny na to, od kdy žije rodina v Liberci, od kdy je členem Židovské obce Liberec, zda rodina slavila židovské svátky, nebo zda neuvažovala o vystěhování do Izraele. Některé otázky byly zaměřeny přímo na fungování liberecké náboženské židovské obce. Týkalo se to především jejího fungování před rokem 1989 a po něm. Respondenti byli dotazováni na budovy, ve kterých obec sídlila, či na osobnosti duchovních. V neposlední řadě se pak otázky týkaly i současného stavu obce a

subjektivních názorů respondentů na její perspektivu. K osobnějším dotazům pak patřily otázky zaměřené na děti a partnery respondentů, především pak na to, jaký mají k židovské komunitě a k židovství obecně vztah. Dále v neposlední řadě na to, zda se respondentova rodina setkala s antisemitismem a jakým způsobem.

Jednotliví respondenti byli osloveni telefonicky a samotné rozhovory pak zpravidla proběhly v místě, kde žijí či pracují.

4.2. Rozhovory s respondenty

4.2.1. Rozhovor Robert Poláček

Rozhovor s panem Robertem Poláčkem se uskutečnil 19. prosince 2013. Byl domluven telefonicky a pan Poláček velice ochotně pozval autorku práce k sobě domů, zřejmě i díky tomu, že se velice dobře zná s jejím otcem a věděl tedy, o koho jde. K rozhovoru byl přizván fotograf, pan Antonín Nevole, který během jeho průběhu pořídil několik fotografií, které jsou přiloženy v příloze, s čímž pan Poláček ochotně souhlasil.

Pan Robert Poláček byl zvolen jako první zástupce židovské komunity v Liberci, se kterým byl učiněn rozhovor. Pan Poláček je totiž nejstarším žijícím Židem v Liberci a jeho rodina je jedna z pouhých několika, která zde žila i před druhou světovou válkou, včetně pana Poláčka samotného.

Rozhovor s panem Robertem Poláčkem byl zřejmě nejsložitější ze všech rozhovorů. Respondent měl připravený vlastní pohled na dějiny Liberce, který se mi rozhodl podat. Během rozhovoru, který probíhal přes hodinu, vedl rozsáhlý monolog a nenechal se rozhodit otázkami. Většinu otázek nedokázal zodpovědět a stále se vracel k tématům, o kterých chtěl mluvit. Vzhledem k jeho pokročilému věku, úctyhodných 99 let v době rozhovoru, jsem se ho rozhodla opakovaně neopravovat a nechat ho mluvit, jak uzná za vhodné. Předpoklad byl, že se k některým tématům přirozeně dostaneme, bohužel jsme se však s postupujícím časem rozhovoru zacyklili a některé zásadní informace se mi nepodařilo získat. Zřejmě i s ohledem na svůj věk, se pan Poláček zaměřoval ve vzpomínkách na své rané mládí v Liberci a období druhé světové války. Na dobu po válce, na kterou se zaměřuje moje práce, vzpomínal pouze v souvislosti se svými syny,

kteří oba emigrovali, jeden do Ameriky a druhý do Švýcarska. Z doby před druhou světovou válkou si byl schopen vybavit konkrétní jména, ceny jídla a podobně. Bohužel, z doby poválečné si jména nevybavoval, některá si pletl a zřejmě je také nepovažoval za důležité.

Některé položené otázky Pan Poláček zřejmě i vinou autorky nechápal. Byla mu položena otázka, zda se za minulého režimu setkal s antisemitismem. Bohužel, respondent si „minulý režim“ vyložil jako dobu předválečnou. Podobně se v rozhovoru objevil problém se slovem „revoluce,“ pan Poláček tento termín používal v souvislosti s koncem druhé světové války a nikoliv v souvislosti s rokem 1989.

Ke konci rozhovoru pan Poláček několikrát odběhl od tématu a navázal plynule tématem, které bylo probíráno před několika minutami. Vzhledem k jeho úctyhodnému věku, je to ale pochopitelné.

Rozhovor s panem Robertem Poláčkem byl přínosný především lidsky. Tento muž se narodil 21. 3. 1914 a pamatuje tedy dobu rozkvětu republiky, na kterou velice rád vzpomíná. Se svou ženou byl 71 let a má dva syny. I přes pobyt v koncentračním táboře si zachoval veselou mysl a dnes, ve svých téměř 100 letech, je schopen o této době bez zášti mluvit. Jeho životní elán, který se ukázal třeba ve chvíli, kdy zazpíval kousek německé operety, je k neuvěření. I přesto, že je třeba kriticky přiznat, že rozhovor s ním nepřispěl příliš této práci, tak jednoznačně nebyl bez významu. Vzpomínky tohoto muže na předválečný Liberec by rozhodně neměly být zapomenuty, je zřejmě jedním z posledních lidí, kteří mohli sledovat zásadní proměnu Liberce, která se za poslední 100 let udála.

4.2.2. Rozhovor Pavel Jelínek

Rozhovor s panem Pavlem Jelínkem se uskutečnil 21. 2. 2014. Byl domluven emailovou komunikací a odehrál se v sídle společnosti pana Jelínka, kvůli jeho pracovní vytíženosti. Pavel Jelínek byl jako další respondent z řad Židů žijících v Liberci zvolen proto, že jeho rodina je jedna z několika mála, která zde žila i před válkou. Respondent zažil jako dítě druhou světovou válku a dobu poválečnou si tedy vybavuje velmi dobře.

Rozhovor s panem Jelínkem začal podobně jako rozhovor s panem Robertem Poláčkem, i on měl připravený úvodní monolog, kterým uvedl nikoliv svůj vztah k Liberci, ale především svůj vztah k židovství jako takovému. Poskytl hned v úvodu jména členů obce, kteří by mohli být ochotní k případným rozhovorům, a také pomohl autorce k přístupu k archivním materiálům židovské obce.

4.2.3. Rozhovor Lída Špačková

Rozhovor s paní Lídou Špačkovou se uskutečnil 19. 3. 2014. Byl domluven telefonicky, a kvůli úspoře času proběhl na pracovišti paní Špačkové, v liberecké synagoze a sídle židovské obce. Paní Lída Špačková byla jako dalšího respondenta vybrána z několika důvodů. Její otec působil na židovské obci jako duchovní, samotná paní Špačková v současné době na židovské obci pracuje a v neposlední řadě pochází z jedné z mála skutečně ortodoxních židovských rodin.

Podobně jako předchozí respondenti si paní Špačková v úvodu připravila monolog, v němž shrnula svůj vztah k židovství. Rozhovor s touto dámou byl svým způsobem specifický a objevil se v něm nový jev, a to obava, že by informace, které poskytuje, mohly být nějakým způsobem použity proti ní. Paní Špačková byla ujištěna, že rozhovor bude použit pouze pro studijní účely.

Rozhovor s paní Lídou Špačkovou byl přínosný především, protože působil jako sonda do ortodoxního pojetí židovství a z tohoto ortodoxního úhlu nabídl tak jiný pohled na tuto komunitu.

4.2.4. Rozhovor Egon Wiener

Rozhovor s panem Egonem Wiener se uskutečnil 7. 1. 2015. Byl domluven osobně a proběhl v bytě respondenta. Pan Wiener byl jako další respondent zvolen ze dvou zásadních důvodů. Jeho rodina je nejstarší židovskou rodinou žijící na Liberecku, a to již od druhé poloviny 19. století. Pan Wiener je rovněž spisovatel a dlouhodobě se zajímá o historii jak Liberce, tak Židů obecně.

Zároveň byl tento rozhovor specifický, pan Egon Wiener je otec autorky práce a díky tomu ho dokázala snadněji nasměrovat k tématům, které jí zajímaly a zároveň chápala jeho myšlenkové pochody, a proto zpracování rozhovoru a získání podstatných informací bylo jednodušší než v ostatních případech.

Pan Wiener, jako všichni ostatní respondenti, hned na úvod vedl rozsáhlý monolog o své rodině a vztahu k židovství.

4.2.5. Rozhovor Pavel Gerö

Rozhovor s panem Pavlem Geröm se uskutečnil 8. 1. 2015. Byl domluven telefonicky a odehrál se v bytě pana Geröho, a na jeho vlastní žádost, za přítomnosti jeho manželky. Pana Gerö byl jako další respondent vybrán proto, že jeho rodina je jedna z mála židovských rodin žijících v Liberci před druhou světovou válkou i po ní. Pan Gerö je také už od svého mládí členem liberecké židovské obce.

Rozhovor s panem Geröm začal zcela jinak než s ostatními respondenty. Pan Gerö si nepřipravil žádné úvodní slovo, které by charakterizovalo jeho rodinu, či jeho přístup k židovství. Naopak, čekal na otázky a zpočátku odpovídal jednoslovně a zcela konkrétně. S postupujícím časem rozhovoru se však osmělil a jeho odpovědi se staly obsáhlejšími.

Rozhovor s panem Geröm byl velmi přínosný, a to proto, že umožnil nahlédnout do fungování obce od konce druhé světové války do současnosti, oproti všem předchozím respondentům, kteří obec od konce války do revoluce zpravidla nenavštěvovali.

4.2.6. Rozhovor Marie Deličová

Rozhovor s paní Marií Deličovou se uskutečnil 19. 1. 2015. Byl domluven telefonicky a odehrál se v bytě paní Deličové. Paní Marie Deličová byla jako další respondent z řad Židů žijících v Liberci vybrána proto, že její rodina zde žije od konce druhé světové války a od té doby až do současnosti je součástí židovské obce v Liberci.

Paní Deliřová se, stejně jako předchozí respondent Pavel Gerö, z počátku rozhovoru ostýchala a v jeho úvodu zmínila i určitou nervozitu. Tato nervozita však opadla ve chvíli, kdy zjistila, že autorka práce zná jejího vnuka, a rozhovor probíhal v přátelském duchu.

Rozhovor s paní Marií Deliřovou byl pro práci velmi přínosný, a to především díky jejímu kontinuálnímu členství v obci, díky němuž má o židovské komunitě v Liberci velké povědomí.

4.3. Vývoj poválečné židovské komunity v Liberci

Po konci druhé světové války se do Liberce začali vracet Židé, kteří její hrůzy přežili. Těchto navrátilců však bylo minimum a předválečná židovská obec ve svém původním stavu se nemohla obnovit. Zásadní událostí pro vývoj židovské komunity v Liberci byl pak příchod Židů z východu a následné masové vystěhovávání se naprosté většiny těchto Židů a zároveň některých původních starousedlíků do nově vzniklého státu Izrael. Tento trend dokazují i počty osob hlásících k židovskému náboženství, v roce 1946 jich v Liberci bylo evidováno 1 211, z čehož bylo 37 původních starousedlíků, v roce 1960 jich zde žilo již pouhých 176.⁴⁵ Ti, kteří se rozhodli na severu Čech zůstat, pak museli čelit protižidovské politice státu a protižidovským náladám obecně. Život těchto lidí byl touto situací specificky ovlivněn a určil i budoucnost židovské náboženské obce v Liberci.

4.3.1. Instituce židovské obce

Židovská náboženská obec působící v Liberci byla plnohodnotnou organizací sdružující osoby hlásící se k židovskému náboženství zajišťující krom náboženských aktivit také občanský život. Působil zde židovský lékař pro chudé, bylo zde pohřební bratrstvo Chevra kadiša, Izraelitský ženský spolek, synagogální pěvecký spolek, svaz židovské mládeže a jiné. V roce 1865 byl na Ruprechtické ulici vysvěcen židovský hřbitov, v roce 1900 k němu pak přibyla obřadní síň a márnice. Egon Wiener zmiňuje, že jeho

---

⁴⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: III. díl: Kolín-Mi*. Olomouc: Libri, 1998, ISBN 80-85983-15-X, s. 235-346.

dědeček, Artur Wiener, se v roce 1950 stal se svou manželkou Matyldou Weisovou správcem libereckého židovského hřbitova v Ruprechticích. Hřbitov byl tehdy ve velmi špatném stavu, pan Wiener vzpomíná na pohřby odehrávající se v roce 1945, šlo o exhumaci a přesunutí těl žen z koncentračního tábora Gross-rosen v Bílém Kostele. Další pohřeb se zde odehrál v roce 1957 a byl to pohřeb Matyldy Weisové. Dále pan Gerö například zmiňuje, že jeho oba rodiče jsou pohřbeni na židovském hřbitově v Praze. Před rokem 1990, kdy zemřel otec pana Geröho byl židovský hřbitov v Liberci v tak špatném stavu, že ho sem odmítla jeho žena dát pohřbít. Dále ilustruje situaci paní Deličová, oba dva její rodiče jsou pohřbeni na libereckém židovském hřbitově. Její otec zde byl pohřben ještě před výstavbou památníku šoa, v roce 1983, průvod byl vypraven z nedůstojných prostor, naopak její matka již byla pohřbena se vši důstojností v roce 2011. Pan Jelínek zmiňuje, že v současné době je špatný stav náhrobků na židovském hřbitově, na jehož opravu docházejí peníze. První modlitebna židovské náboženské obce byla pronajatou místností a existovala již od roku 1861. Roku 1884 získala obec pozemek v ulici Na Skřivanech (dnes Rumjancevova ulice), kde měla být vystavěna plnohodnotná synagoga. Na její stavbu přispěli i nežidovští obyvatelé Liberce, budovu navrhl vídeňský architekt prof. Karl König a byla vysvěcena roku 1889. 10. 11. 1938 byla synagoga vypálena a později srovnána se zemí.⁴⁶ Na jejím místě stojí od roku 2000 nová synagoga, nazývaná též stavbou smíření. Její stavbu současní členové oceňují především díky tomu, že je jedinou takovouto stavbou postavenou po druhé světové válce, jak upozorňuje pan Pavel Gerö. Dále pak Egon Wiener zmiňuje, že výstavba nové synagogy je příznakem určité perspektivy obce, chápe ji jako místo pro Židy, kde mohou uplatňovat své názory a najít svou cestu. Majetky náboženské obce v době druhé světové války stejně jako na jiných územích obsazených nacistickým Německem podléhaly po jejich příhodu úřadu komisaře pro pozastavení činnosti organizací, tzv. STIKO, který spravoval mimo jiné majetek židovské náboženské obce a rozhodoval o jeho osudu.⁴⁷ V těsně poválečném období, tedy době, kdy Židé neměli svou synagogu, jim jako provizorium složila modlitebna v Matoušově ulici, ta jim však

---

⁴⁶ ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7, 31-54.

⁴⁷ LHOTOVÁ, Markéta a Vlastimila HAMÁČKOVÁ. *STIKO Liberec a osud majetku židovských obcí a spolků*. In: HAMÁČKOVÁ. *Židé v Čechách: Sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-58-0.

v roce 1964 byla odebrána. Tuto modlitebnu si shodně pamatují všichni oslovení respondenti. Otec paní Lídy Špačkové v ní působil jako duchovní. Paní Marie Deličová si vybavuje židovskou svatbu, která se zde odehrála. Náhradou dostali liberečtí Židé nevyhovující prostory ve Slavičkově ulici, jak si je vybavuje například pan Gerö. Od poválečného období vykonával funkci duchovního kantor, nikoliv rabín. Byli to páni, Berner, Lebovič a Weitzen, jak si je shodně vybavují všichni respondenti. Pavel Jelínek vstoupil do židovské obce v roce 1985 a vzpomíná, že obec drželi pohromadě dva lidé, pan Weitzen a pan Gutman. Pan Weitzen dle pana Jelínka některé věci znal jen nepatrně, ale jak sám říká „ještě, že to vedl.“ Pan Gutman naopak uměl velice dobře hebrejsky a každý pátek vedl bohoslužbu v malé místnosti, která jim, byla k dispozici, kousek od bývalého hotelu Imperiál a zasloužil se o navrácení majetku obci.

Název obce se v průběhu let měnil, v poválečných letech to byla Židovská náboženská obec v Liberci pro kraj liberecký a královehradecký, poté Synagogální sbor Liberec, který avizoval příslušnost obce pod náboženskou obec v Ústí nad Labem, následoval název Židovská náboženská obec Liberec, který se od roku 1995 změnil na Židovská obec Liberec.⁴⁸

4.3.2. Příchod Židů a obnova poválečné obce

Důležitým momentem při analýze vývoje židovské náboženské obce je doba, kdy jednotliví respondenti se svými rodinami do Liberce přišli.

Pan Robert Poláček se do Liberce přistěhoval již před druhou světovou válkou, a to v roce 1937, po válce strávené v koncentračním táboře se do Liberce vrátil a neuvažoval o vystěhování do Izraele, především díky nadšení budovat novou republiku.

Rodina matky pana Jelínka do Liberce přišla ve 20. letech od Pardubic. Byli to rodiny Bendové, kteří v Liberci měli firmu a Ledererové. V roce 1938 pak jeho matka s otcem utekli k sestře, pak do Mladé Boleslavi a následně se přestěhovali do Lysé nad Labem. Mezitím firmu bratří Bendů „jakoby“ zarizoval jejich obchodní partner pan Tišler, ale nadále ji měl vést otec pana Jelínka. I přesto, že tento muž rodině pomohl, byl po válce

---

⁴⁸ Židovská obec Liberec: Současnost [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: www.kehila-liberec.cz

odsunut. Pan Jelínek předpokládal, že bude po válce platit zákon, který navrátí lidem majetky, které stojí na jejich pozemcích. Ústavní soud však rozhodl, že to není možné. Dům po firmě bratří Bendů však rodina zpět získala, ale ten byl záhy znárodněn.

Z příbuzenstva pana Jelínka, především z rodiny jeho židovské matky, téměř nikdo nepřežil druhou světovou válku, tento fakt se podepsal na přístupu jeho matky k židovství po válce. Stejně jako mnoho jiných Židů odmítla existenci boha, který by něco takového dopustil. Přestala se tudíž věnovat židovským tradicím a nebyla ani členkou obnovené poválečné židovské obce. Jedna z posledních matčinych příbuzných, sestřenice, se odstěhovala do Izraele, o čemž jeho matka neuvažovala. Naopak otec pana Jelínka měl v plánu vystěhovat se na Nový Zéland, zemřel však již v roce 1947. Další příbuzní, kteří válku přežili, se ještě před ní vystěhovali do Ameriky či Itálie. Z příbuzných matky pana Jelínka přežila ještě stará teta, která se dožila 97 let. Jak zmiňuje pan Jelínek, lidé, kteří válku přežili, mají „docela tuhý kořínek.“ Pan Jelínek zmiňuje, že po válce tu z původních Židů byl jen pan Göre. Původních se vrátilo jen 37, z nichž řada opět Liberec opustila.

Paní Lída Špačková se narodila v roce 1957. Ona i její tři sourozenci se narodili v Liberci. Její matka však pocházela z Bukurešti a otec ze Sekernice na Ukrajině. Do Liberce sem přišel její strýc, který zde vedl obchod, za ním přišel její otec a následně matka. Bohužel paní Špačková neví, za jakých okolností dostali její rodiče možnost usadit se v Čechách, možné je, že bratr jejího otce bojoval ve Svobodově armádě. Její rodiče tu neměli žádné příbuzné, díky tomu prý její rodina držela velmi pospolu, což bylo znakem všech židovských rodin. Hned jak to bylo možné, vstoupili její rodiče do židovské obce. Paní Špačková také zdůrazňuje, že se v její rodině nemluvilo o tom, co její rodiče prožili během druhé světové války. Snažili se tak své děti chránit, nechtěli všechny prožité hrůzy na své děti přenášet. I přes to, co prožili, jako jedni z mála si zachovali víru v boha, paní Špačková ale zmiňuje, nakolik si váží paní Otové, členky obce, která se bez studu přiznává, že po tom, co prožila, již v boha věřit nemůže. Válka její rodiče ovlivnila především v tom, že si vážili míru a zdraví, což její matka stále opakovala. Na svou matku vzpomínala v našem rozhovoru paní Špačková opakovaně a domnívá se, že obec jejím úmrtím, v úctyhodných 100 letech, přišla o nejlepší členku.

Její rodina se chtěla jako mnoho dalších vystěhovat do Izraele, ale z mnoha důvodů to nevyšlo.

Pan Egon Wiener se narodil se v roce 1947 v Hrádku nad Nisou jako jediné dítě Egona Wienera staršího, který pocházel ze čtyř dětí židovských rodičů. Jeho pradědeček, Hugo Wiener, se narodil v Liberci v roce 1889. Jeho dědeček, Artur Wiener, byl jako jeden z prvních v Liberci zatčen v roce 1938 gestapem a během druhé světové války vězněn. Jeho čtyři synové, včetně otce pana Wienera válku jako zázrakem přežili. Většina byla vězněna v koncentračních táborech či věznicích a posléze se aktivně účastnila domácího i zahraničního odboje. Pouze strýc, Walter Wiener, byl po celou dobu války ukrýván v nepřístupné místnosti na půdě domu v Hrádku nad Nisou. Ostatní příbuzní žijící na Turnovsku, Jablonecku či Českolipsku válku nepřežili. Po válce se bratři pana Wienera vystěhovali do Izraele. Otec respondenta měl v plánu vystěhování do Chile, jeho plány však skončily únorem 1948. Pan Wiener sám pak o vystěhování neuvažoval, kvůli špatné jazykové vybavenosti. Rodina zde tedy neměla prakticky žádné příbuzné a setkávala se tak s ostatními přeživšími Židy na Liberecku, jako byla rodina pana Fishera z Chrastavy, rodina pana Schwarzwalda, rodina lékaře Göreho či Lewiovi. Pan Wiener vzpomíná i na další rodiny, které sem přišly z Podkarpatské Rusi, ale které taky záhy odešly, kvůli antisemitské politice a díky vzniku státu Izrael.

Rodina pana Geröho žije v Liberci od 30. let 20. století. Jeho matka, za svobodna Amaisová, narozená v roce 1911, sem přišla s rodinou zřejmě v roce 1927. Její rodina bydlela několik měsíců v hotelu Zlatý lev, protože ještě nebyl dostaven jejich dům v dnešním paláci Adria. Ona sama pak v roce 1928 nastoupil na obchodní akademii. Dědeček z matčiny strany byl velkoobchodník se dřevem a dodával dřevo na piloty pod palác Dunaj. Rodina otce pana Geröho v Liberci nebydlela nikdy. On sám se narodil v Černém Balogu, žil v Bánské Šťavnici, po krizi se přestěhovali do tehdejšího Nad'váradu, dnes Orady v Rumunsku. V roce 1928 promoval v Praze na německé lékařské fakultě a od roku 1931 působil v Liberci jako kožní lékař v nemocnici. Oba dva rodiče pana Geröho byli židovského původu. Seznámili se v Liberci a v roce 1936 se vzali v liberecké synagoze. Po druhé světové válce se oběma rodičům podařilo vrátit zpět do Liberce a o vystěhování do Izraele neuvažovali. Manželka pana Geröho

zmiňuje, že jeho matka často vyprávěla, že se během války, tak moc toužila vrátit do Liberce, že ho později nechtěla opustit. Pan Gerö je jediné dítě pocházející z tohoto manželství, narozen v roce 1946. Ostatní příbuzní rodiny nepřežili válku či se vystěhovali do Izraele.

Rodina paní Deličové žije v Liberci zřejmě od roku 1946, v roce 1945 se její rodiče přistěhovali do Prahy. Ona sama se narodila již v Liberci roku 1947. Její rodiče se seznámili v koncentračním táboře v Maďarsku, odkud se oba po konci války vrátili na Podkarpatskou Rus, její matka do tehdejšího okresu Bílina, dnešního Rachivského okresu a její otec do okresu Chust. Oba dva zjistili, že jsou jedinými přeživšími z rodin, a tak se společně přestěhovali nejprve do Prahy, kde se v roce 1945 na Staroměstské radnici vzali a později do Liberce, kde již žil bratr otce paní Deličové. Rodina paní Deličové čelila po příjezdu do Liberce praktickému problému, její matka neuměla ani slovo česky. Paní Deličová vzpomíná na dobré známé, které její rodina měla a díky nimž se matka česky naučila. V roce 1947 vážně uvažovali o vystěhování do Izraele, její rodiče již měli vydané vystěhovalecké pasy a část věcí již sbalenou a poslanou do místa určení. Její otec si však nakonec Liberec oblíbil natolik, že zde zůstal. Jeho bratr se ovšem vystěhoval.

4.3.3. Občanský život a antisemitismus

Běžný občanský život jednotlivých respondentů byl jasně určován mírou jejich víry a vztahem k židovské obci. Na základě více či méně přiznané „míry“ příslušnosti k židovské obci se pak setkávali s antisemitismem.

Pan Pavel Jelínek a Egon Wiener nebyli členy poválečné židovské obce, přesto však především pan Wiener znal situaci, v jaké se obec nacházela, a setkal se kvůli svému pracovnímu postavení s různými podobami antisemitismu.

Pan Jelínek se členem obce stal v roce 1985. Respondent se tedy stal členem židovské obce nikoliv kvůli své rodině, jak by se dalo předpokládat, ale čistě kvůli svému osobnímu přesvědčení. Jako ilustraci svého přístupu zmiňuje českého astronoma Jiřího Grygara, který tvrdí, že je „sice hezké“ mluvit o velkém třesku, ale co bylo před tím?

Syn pana Jelínka k obci či židovství vztah nemá a on ho nepřemlouvá, naopak dle jeho slov „ukecal“ svou sestru, která začala na obec chodit i se svou dcerou. Díky tomu, že je to dcera, tradice bude pokračovat, pan Jelínek zmiňuje vrchního rabína a jeho slova „s tím tatínkem to nikdy není tak jistý.“ Pan Jelínek ani jeho syn se nesetkal s antisemitismem, dle jeho slov měl potíže spíše, kvůli svému buržoaznímu původu, prostořekosti a také kvůli tomu, že mu emigroval syn. Zmínil pouze jednu situaci, kdy ho jeho židovství limitovalo. Jako projektant měl dohlížet na stavbu továrny v Sýrii, úřednice vyřizující povolení ho tam však nepustila, protože se bála, že by mu tam jako Židovi mohli ublížit.

Pan Egon Wiener vstoupil do náboženské obce v roce 1989, jeho rodina po válce do židovské obce nevstoupila a neudržovala s ní žádné kontakty. Obávali se nařknutí z postojů proti republice, zvláště pak v atmosféře politických procesů, a to především s Rudolfem Slánským. Politika komunistické strany se v té době začala orientovat na podporu arabských zájmů ve světě. V těchto procesech byl kladen důraz na snahu Židů rozvrátit společnost. Dále zmiňuje, že se Židé v tomto období setkávali s odporem dosídlenců v pohraničí, především kvůli svým německým jménům. Dále zmiňuje, že v rodině zcela vymizely tradiční židovské svátky a slavilo se pouze formou návštěv či přání příbuzným z Izraele. Pan Wiener dále zmiňuje, že se v roce 1970 stal vyšším funkcionářem socialistického svazu mládeže v Liberci a v severočeském kraji, mohl se jím stát proto, že v osobních dotaznících neuváděl své příbuzné z Izraele. I přesto bylo obecné povědomí o tom, že je Žid, především díky jménu. Byl však tolerován díky své lásce k ruské kultuře, za kterou mohl schovat svůj obdiv k židovským umělcům pocházejícím ze SSSR. Jak říká, byl považován za znalce sovětské umění, a to bylo jeho štítem. V době svého působení na Okresním výboru Socialistického svazu mládeže (OV SSM) v Liberci byl v kontaktu s vedoucím tehdejší židovské obce, panem Weitzenem. Obraceli se na něj také někteří členové obce, kteří kvůli svému původu čelili těžkostem. Jednalo se především o cestování do zahraničí, protože byl členem komise pro udělování devizových příslibů. Dále při vydávání pasů a víz do zahraničí, dále pak posuzování přihlášek dětí židovského původu k vyššímu vzdělávání. Ačkoliv to nebylo nikde otevřeně formulováno, když byl student židovského původu, na školu se nedostal. Pan Wiener se v tu chvíli mohl přimluvit zmíněním nějakých jeho kvalit,

které by pro stranu mohly být zajímavé. To zda je či není člověk židovského původu, bylo těmto komisím známo, i když jedinec nebyl členem židovské obce, poznali to podle příjmení, korespondence s lidmi z Izraele či podle „buržoazního“ způsobu života, jako byla četba, zájem o historii, kulturu či umění. Pan Wiener zmiňuje, že do židovské obce vstoupil v roce 1989, po přiznání svých příbuzných v Izraeli, čímž jeho kariéra skončila.

Lída Špačková, Pavel Gerö a Marie Deličová byli členové poválečné židovské obce naopak od začátku. Především pak paní Lída Špačková zažila nejrůznější podoby antisemitismu, její rodina, Lebovičovi, jakožto ortodoxní Židé, byli všem jako Židé známi. Dle svých vlastních slov, do revoluce nedýchala a dodává, že se právě, kvůli svému židovskému původu nedostala v životě tak daleko, jak by mohla. Její strýc s dalším příbuzným byli dokonce v roce 1951 obviněni z nelegálních machinací se zlatem a uvězněni. Dále zmiňuje, že si její matka neodvážila ani zavolat sanitku, když se blížil porod její sestry. Otec paní Špačkové si, kvůli otřesným situacím, do kterých se dostávali, chtěl vzít život. Dále zmiňuje problémy v dospívání, kdy se bála navázat vztah. Rodiče jí zdůrazňovali, že vždy musí chlapci říct, že je židovského původu. Její sestra se z tohoto důvodu s chlapcem musela rozejít. Zmiňuje situaci, kdy vedoucí jejího současného muže nabádal svého podřízeného, aby si s Židovkou nic nezačínal. Vzhledem ke všem příkořím paní Špačkovou překvapuje, kolik lidí se po revoluci k ní a obecně k židovství přihlásilo. Zmiňuje také, že mnoho židovských rodin si, kvůli utajení změnilo jméno. Vzpomíná, jak před revolucí bylo naprosto nemyslitelné, že by někde zmínila svůj židovský původ. Zmiňuje také příhodu své starší dcery, která se narodila v roce 1981, když šla do tanečních s náušnicemi ve tvaru židovských hvězd. Byla osočena mladíkem a málem se, kvůli svému původu poprala.

Naopak pan Gerö a paní Deličová se s takovýmto antisemitismem nesetkali. Pan Gerö zmiňuje, že ani jeho otec takové zkušenosti neměl, a to zřejmě kvůli tomu, že byl lékařem a nikdy se nesnažil dostat do vyšších pozic, jako je například primariát. Paní Deličová zažila antisemitismus okrajově, pouze v ústní podobě. Vzpomíná, že se všem nadávalo do „Židů“ a byli bráni jako póvl. Vybavuje si, že jako dítě několikrát

brečela nad tím, proč se zrovna ona musela narodit do židovské rodiny. Její matka byla dokonce několikrát přemlouvána, aby se s otcem rozvedla.

4.3.4. Dodržování židovských tradic

Dodržování židovských tradic je ve větší či menší míře zastoupeno u většiny respondentů. Přesto však toto dodržování bylo ovlivněno především politickou situací v zemi, která neumožňovala všechny tradice ctít, a i přes jasnou snahu nebylo možné se všech tradic držet. V rámci přizpůsobení se běžnému občanskému životu tak židovské rodiny začaly ctít i tradice okolí, jako jsou Vánoce, vánoční stromeček apod. Jasně pak tyto tradice fungují pouze symbolicky a jsou dodržovány sporadicky.

I přesto, že rodina pana Jelínka nebyla členy obce, některé židovské svátky přeci jen slavili přípravou tradičních židovských pokrmů. Naopak rodina pana Egona Wienera se kvůli výše zmíněným důvodům židovských tradic zcela vzdala. Rodiny dalších tří respondentů, paní Špačkové, Deličové a pana Geröho pak tradice spojené s náboženstvím držely.

Rodina paní Špačkové, jako ortodoxní Židé, byla zvyklá dodržovat mnoho tradic, které byly v jejich možnostech. Například košer jídlo, tedy jídlo, které je Židům, dle tradice dovoleno konzumovat,⁴⁹ nebylo možné, žádné košer obchody v Liberci nebyly, dodržovaly ale například bohatou Pesachovou večeří, u příležitosti jednoho z nejvýznamnějších židovských svátků, u které se scházela celá rodina.⁵⁰ Její otec a strýc se do půlnoci modlili a to oba Pesachové večery. Dnes je oproti tomu Pesach slaven veřejně na obci. Její matka vždy pekla barchesy, sváteční chleby,⁵¹ doma se modlila a zapalovala svíčky. Když otec paní Špačkové působil na obci jako duchovní, před ním to byl pan Berner, obec nebyla tolik liberální jako dnes, dodržoval se striktně desetičlenný minjan, tedy minimálně 10 přítomných mužů, díky nimž se může vyndat

---

⁴⁹ DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 143.

⁵⁰ DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 113.

⁵¹ DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 58.

tóra a proběhnout řádná modlitba.⁵² Paní Špačková vzpomíná, že se kolikrát modlitba, kvůli nízkému počtu mužů neuskutečnila. Vzpomíná také na oslavy židovského nového roku, kdy si oba její rodiče brali dovolenou, celý den se modlili a drželi půst. Taktéž vzpomíná na rituál odehrávající se na nový rok, kdy její otec kroužil jí a jejím sourozencům nad hlavou slepicí, která byla následně košer zabita, prý aby je ochránila od zlého. Například ale šabat, svátek při němž tradice přikazuje dodržovat odpočinek,⁵³ její rodiče nedodržovali a normálně chodili v sobotu do zaměstnání a děti do školy jako ostatní. Tyto tradice již dnes nikdo nezná, zmiňuje, jak nikdo nechápal, že když pochovala svou matku, nesměla jeden rok přijít na hřbitov, aby její duše měla klid.

Pan Gerö zmiňuje, že nikdy nebyli příliš pobožnou rodinou a slavili především velké svátky, v sobotu o šábesu pak jeho rodiče normálně chodili do práce a on do školy. Zmiňuje například půst na Jom kipur, vysoký židovský svátek. Vánoční stromeček však prý měli také vždy, v Liberci se dle jeho slov slavila Weinhucha, Weihnachten a Chanuka dohromady. Ze svého dětství si pan Gerö v souvislosti s židovskou obcí vybavuje především hry, které děti hrály k příležitosti svátku Purim, svátku spojeného s bujarými oslavami⁵⁴. Dokonce byl schopen odříkat celou svou repliku z hry Královna Ester.

Paní Deličová vzpomíná, že její bratr měl dokonce obřizku a ve třinácti letech absolvoval Bar micva, obřad, při kterém se chlapec stává plnohodnotnou součástí náboženské obce. Dodává, že na obec nechodila ráda, chtěla trávit čas se svými přáteli a musela na obec. Její bratr byl však nucen chodit na obec mnohem víc než ona, od svých třinácti se každý pátek musel dostavit na Kabalat šabat, páteční bohoslužbu, neboť se „počítal.“ Bylo zapotřebí naplnit minjan, aby mohla proběhnout řádná modlitba. Tento přístup však jejímu bratrovi obec zošklivil natolik, že dnes již není ani jejím členem. Vzpomíná, že její otec si v době držení půstu bral volno v zaměstnání a celý den trávil v synagoze, částečně ovšem i proto, že tam ho nepřepadala chuť na kouření, které je

---

⁵² DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 205.

⁵³ DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 58-68.

⁵⁴ DE VRIES, Simon Philip. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8, s. 109.

během půstu také zakázané. Z dnešního pohledu velmi ortodoxní víru otce paní Deličové ilustruje i skutečnost, že se jí opakovaně pokoušel najít manžela z řad Židů. Když si pak přivedla vlastního nápadníka, otec s ní nemluvil. Z raného dětství v obci si pamatuje hru, kterou ona společně s ostatními dětmi nastudovaly, vzpomíná, že v té době bylo na obci mnoho dětí v jejím věku, zmiňuje možných sto členů obce. Paní Deličová vybavuje i židovskou svatbu, která se uskutečnila v modlitebně v Matoušově ulici, byli to manželé Malinovi. Dodává ale, že kolem roku 1960 se většina těchto židovských rodin vystěhovala a zbyly zde pouze „ti starší.“ Vystěhovali se například Špíglovi, Jakubičovi, Goralovi, Orlovi, Veselí, Majzlíkovi. Zmiňuje 10 až 15 rodin, které s sebou samozřejmě vzali i své děti.

4.3.5. Současná situace a perspektiva náboženské obce

Nezávisle na členství v obci se všichni respondenti shodují, že se židovská náboženská obec velmi proměnila po roce 1989 a v současné době musí čelit mnoha problémům. Zásadní změnou je příklon obce k liberálnímu směru a ubývání členů obce, které souvisí s jejich dlouhodobým nepřibýváním.

K současnému stavu obce je pan Jelínek spíše skeptický, chodí čím dál méně lidí a je problém složit minjan, což je minimální počet mužů, ve kterém se může uskutečnit bohoslužba. Tento minjan nejde složit ani se ženami, ale díky liberálnosti obce a současného rabína se skládá tzv. jeruzalémský minjan, což je sedm lidí včetně Tóry. Pan Jelínek se však domnívá, že v Liberci je Židů mnohem více, nechtějí se však k tomu hlásit, či to ani nevědí. Pan Jelínek dále kriticky zmiňuje vedoucího obce pana Michala Hrona, který se angažuje v politice a na obec mu nezbývá příliš času. Také zmiňuje tajemnici obce, paní Leu Květ, která má problém v jednání s lidmi, a kvůli níž dokonce jedna dáma uvažuje o odchodu z obce. Dalším problémem je současný kantor, který dle pana Jelínka nádherně zpívá, ale mluvit neumí. Vzpomíná na rabína Kučeru, který sem dojížděl na bohoslužby z Mnichova, ale zřejmě, kvůli velké vzdálenosti tak již nečiní. Dále zmiňuje problém s federací židovských obcí, liberecká židovská obec je totiž ustanovena jako liberální a to již historicky.

Paní Špačková měla přístup k židovství pojatý především jako modlení. V porevoluční době se židovská obec vzdalovala díky své liberálnosti především její matce, například se nebyla schopná modlit podle nových liberálních modlitebních knížek. Tato změna se dotkla i samotné paní Špačkové, zmiňuje například, že dříve každá rodina pekla barchesy doma, najednou je začala péct jedna členka obce pro všechny. V podobném duchu byla paní Špačková požádána, aby nakoupila vánočky, což udělala, ale zjistila, že to dále dělat nebude schopna. Dále se nemůže ztotožnit s tím, že Pesachovou večeří, která se koná veřejně a nikoliv doma, jak by to mělo být, zajišťuje catering. Vidí dnes tyto akce spíš jako společenskou nikoliv církevní událost. Jako jedinou pozitivní proměnu porevoluční liberální obce vidí poskytování sociálních služeb, které obec svým členům poskytuje. Paní Špačková také zmiňuje špatné prostředí, které v současné době na obci panuje, vznikají zde dva tábory a odehrávají se tu žabomyší války. Dívá se především skepticky na konvertity, kteří do obce vstoupili. Především proto, že si neváží starších členů obce a jsou schopni je dokonce pomluvit. Počet členů obce je i díky těmto konvertitům v dnešní době zhruba 60, zároveň však, kvůli nim někteří obec opustili. Zmiňuje, že ani některé „pravé“ Židy z dřívějška neznala, například pana Jelínka či Hrona. Sama paní Špačková, kvůli výše zmíněným faktům, uvažovala, že by na bohoslužby dojížděla do Prahy, či se přehlásila do děčínské židovské obce.

Pan Egon Wiener, jakožto příslušník, v té době, mladší generace v židovské obci zde mohl pozorovat dva tábory. Mladší, včetně něho či Pavla Göreho či pana Koubka, mluvili o společenské organizaci, starší v čele s vedoucím panem Weitzenem, o náboženské obci. Vzpomíná také na pana inženýra Jelínka, který byl stmelujícím prvkem těchto skupin. Pan Wiener zapsal obě své děti do židovské obce, zájem o ni však projevuje pouze jeho mladší dcera. Pan Wiener se také domnívá, že židovská obec bude muset v následujících dvaceti letech ukončit svou činnost a to díky pokročilému věku naprosté většiny členů. Přesto však vidí jako perspektivní postavení nové liberecké synagogy, kterou chápe jako místo pro Židy, kde mohou uplatňovat své názory a najít svou cestu. Pan Wiener se však domnívá, že v Liberci a okolí žije mnohem více Židů, než je organizováno v liberecké obci, a to kolem 150 až 200. Tito Židé, však podle jeho názoru, nikdy do obce nevstoupí a to ze strachu o sebe a své rodiny. Domnívá se, že v naší společnosti stále převládá názor, že za vše co se nepovedlo nebo je špatně mohou

Židé. On sám se s tímto postojem několikrát setkal a dodává, že antisemitismus v Čechách neuvěřitelně roste, a to v souvislosti s islámem a politikou palestinských Arabů. Dále zmiňuje, že emigranti z bývalých republik Sovětského svazu, kteří jsou židovského původu, se do obce nechtějí přihlásit, z důvodu antisemitské politiky komunistických stran. Bojí se pronásledování, jako tomu bylo v Ruské federaci, na Ukrajině či v Gruzii. Pan Wiener se také domnívá, že pokud by došlo na „lámání chleba“ a bylo by nutné něco nebo někoho obětovat, tak to bude vztah společnosti vůči Židům. I současný stav věci vidí jako neuspokojivý, realizuje se skrze anekdoty dělající si ze Židů legraci, obhajobu Palestinců či verbální útoky vůči státu Izrael, a to především na sociálních sítích. Současný stav pak vidí jako dědictví let 1948–1989 a politiky antisemitismu.

Pan Gerö zmiňuje, že před revolucí byla obec především náboženskou záležitostí, chodilo se především na bohoslužby. Dodává, že to tak bylo zřejmě kvůli ortodoxnímu zaměření obcí obecně před revolucí. Zároveň to však byl ortodoxní přístup s vánočním stromečkem a vepřovým masem. Zmiňuje, že i on sám je „Židem na baterky“. Neumí se sám modlit a ani hebrejštinu neovládá. S úsměvem dodává, že některé židovské tradice přece jen přežívají v jeho rodině stále, a to především, co se týká židovské kuchyně, kterou se jeho manželka naučila ovládat. Obec se po revoluci prohlásila reformovanou a dnes je v ní více kulturního života, přednášky, zájezdy a podobné akce.

Paní Deliřová zmiňuje, že ona i její starší dcera v jednu dobu přestaly na obec pravidelně chodit, a to kvůli absurdním sporům, které mezi sebou členové vedli. Budoucnost obce nevidí paní Deliřová příliš růžově. Zmiňuje, že členů obce je málo, částečně kvůli jejich odchodu do zahraničí a částečně kvůli jejich odchodu stářím. Na obci zcela chybí generace dětí paní Deliřové, její dcera zmiňuje, že pro ně na obci nejsou žádné akce, které by je přilákaly, vše je zaměřeno na starší členy. Zároveň paní Deliřová zmiňuje, že v její generaci už v Liberci nelze najít rodinu, kde by byli oba dva rodiče Židé. Druhý v manželství, který není židovského původu, pak může mít vazby jinde a děti tak k židovství nejsou vedeny. Ilustruje to mimo jiné tím, že svou rodinu „dostane“ na obec pouze v době, kdy mají jarcajt, což je výročí úmrtí. Dále zmiňuje, že současní členové se schází především kvůli tradici, nikoliv tolik kvůli náboženství.

Ilustruje to vtípem: potká se Kohn s Roubíčkem a Kohn říká: „řekněte mi, proč vy do té synagogy chodíte, vždyť vy nevěříte, to já tam chodím, abych mluvil s bohem“ a Roubíček mu odvětí: „no vidíte a já tam chodím, abych mluvil s vámi.“ Dřív byla obec spíše náboženskou záležitostí, ale dnes je to spíše záležitost společenská, a to ne pouze pro samotné členy obce. Na oslavu svátků přichází i přátelé členů obce. Také zmiňuje, že je zájem o židovství v dnešní době možná i módní záležitostí. Ilustruje to rozhovorem, který vedla její dcera se svým známým. Ten se zmínil, že by také chtěl být žid, její dcera však trefně dodala, že její rodina byla židovská i v době, kdy se to „nenosilo“.

4.3.6. Vztah „mladší“ generace k židovství a náboženské obci

Všichni respondenti se shodují, že jejich děti nemají vztah k židovství, zároveň své děti nikdy k náboženství nenutili a vše nechali na jejich svobodné volbě. Ilustrujícím je popis pana Geröho. Budoucnost židovské obce v Liberci vidí spíše jako spolek přátel Židů a to především na poli společenském, nikoliv náboženském. Zmiňuje, že hlavním důvodem nízkého počtu členů, a tudíž zanikání obce je generace jejich dětí, která na obci zcela chybí. Dle jeho slov je příčinou jiná doba, ve které vyrůstali. Náboženství nebylo módní a místo do náboženských organizací se chodilo do svazu mládeže a také se tito mladí lidé mohli svobodně rozhodnout, zda budou věřit či ne. Manželka pana Geröho vidí důvod jinde, zmiňuje, že nikdo z generace jejího manžela nemá za partnera někoho židovského původu. Pan Gerö má dva syny, které k náboženství nijak nepřemlouval.

Poslední statistiky z roku 2006 registrují asi 70 členů obce, jejichž průměrný věk přesahuje 60 let.⁵⁵

4.4. Analýza a interpretace

Jednotliví respondenti odpovídali na všechny položené otázky bez jakýchkoliv výtek k jejich podobě či obsahu. Většina respondentů si na úvod rozhovoru připravila úvodní

---

⁵⁵ Židovská obec Liberec: Současnost [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: www.kehila-liberec.cz

monolog, který ilustroval vztah jejich rodiny k židovství. Každý z respondentů na závěr projevil zájem o možnost přečíst si konečnou verzi práce, která díky jejich ochotě vznikne.

Zcela specifickou podobu měl rozhovor s panem Robertem Poláčkem, který vzhledem k svému pokročilému věku zřejmě příliš neporozuměl některým položeným dotazům. Rozhovor s ním tak z části nepřináší pohled na období, na které je tato práce zaměřena. Přináší ale hodnotné informace o předválečném Liberci, na jehož základech vznikl Liberec, který je v práci zkoumán.

Zásadním problémem v provedení celkového hodnocení rozhovorů se ukázalo nalezení spojujícího prvku ve výpovědích respondentů. Základním předpokladem, který by je mohl spojovat, je zkušenost s antisemitismem před rokem 1989. Tento fakt se ukázal jako mylný. Jednotliví respondenti měli zcela odlišné zkušenosti, a to od extrémních zkušeností (paní Lída Špačková) až po vůbec žádné (pan Pavel Gerö). Spojujícím prvkem se ukázal především vztah dětí respondentů k židovské komunitě a k židovství obecně. Žádný z potomků těchto lidí se ke své náboženské příslušnosti nestaví s větším zájmem a prakticky nikdo z těchto osob nemá vazby k současné komunitě a k židovské obci Liberec. Tito lidé, kteří už mají své vlastní potomky, kteří po vzoru svých rodičů ke komunitě žádné vazby necítí, nebyli svými rodiči k členství nuceni, a tudíž ani své děti k členství v židovské obci nevedou. Potomci respondentů jsou dětmi pocházejícími ze smíšených manželství a vyrůstající v době komunismu, kdy členství v náboženské organizaci nahradilo členství v organizacích zaštitěných státním aparátem. Pro respondenty bylo v některých případech členství v obci povinností, kvůli které se do komunity začlenili. Svě děti ovšem k ničemu podobnému nenutili, a ty tak do židovské komunity zcela přirozeně nevstoupily. V dalších případech respondenti, i přes svůj původ, nebyli velkou část svého života členy židovské náboženské obce, z různých osobních důvodů pramenících ve válečných (Pavel Jelínek) a těsně poválečných událostech (Egon Wiener). Jejich potomci tak stejně, jako v předchozích případech nebyli vedeni k zapojení se do komunity. Roli zde hraje i víra těchto lidí. Válečné hrůzy židovskou komunitu ovlivnily na poli víry, která byla v mnoha případech oslabena. Docházení do židovské náboženské obce, která před rokem 1989 byla spíše

konzervativní a uskutečňovaly se v ní čistě náboženské události, nikoliv společenské, jak je tomu dnes, pak tyto lidi nenaplňovalo. Dnes, kdy je obec liberální, se zde tito lidé setkávají především kvůli společenskému kontaktu a víra zde zpravidla nehraje příliš velkou roli. Setkává se zde především generace respondentů, a to především se svými nežidovskými partnery a přáteli. Většina z respondentů pak právě kvůli tomuto faktu nevidí velkou perspektivu této komunity. V neposlední řadě pak většina respondentů zmínila problémy v mezilidských vztazích mezi jednotlivými členy obce. I přes malý počet členů liberecké židovské náboženské obce se dělí na jednotlivé znepřátelené frakce.

Průběh práce snažící se dokumentovat intimní i veřejný život židovské obce v Liberci je přesto ovlivněn snahou respondentů pomoci, ale zároveň se i vyhnout se informacím, které by hovořili o životě Židů bez strachu a pomlouvání jedněch druhými. To je dáno pravděpodobně i tím, že Židé, kteří byli osloveni, si buď nevzpomínají, nebo si nechtějí vzpomenout na některé mezníky jejich životní poutě. Obávají se tak jako celé generace před nimi, říct to, co je trápí a jsou přesvědčeni, že pokud to řeknou, budou diskriminováni mezi svými v obci, mezi svými sousedy a spolupracovníky na pracovišti. Zcela živočišně vymazali ze své paměti věci, informace a sdělení, které před nimi tajili i jejich rodiče. Mají strach z toho, že cokoliv, co tu bylo, se může vrátit. Velmi často je nejasné, jak jejich odpovědi hodnotit, ale nakonec to není cílem této práce. I některé vágní odpovědi na otázky jsou přesvědčivým argumentem o tom, že v naší společnosti stále žijí a mohou pomoci rozvoji. Jejich vzpomínky a názory by se měly stát součástí historie společnosti. Jejich děti, vnuci a pravnuci žijí dnes životem, který se diametrálně liší od představy, jak by měli mladí Židé žít. Ti žijí bez strachu a židovský odkaz, který jim byl předán, prakticky necítí.

Závěr

V rámci bakalářské práce bylo na základě kvalitativního výzkumu, který byl proveden pomocí metody orální historie, poukázáno na konkrétní specifické životní osudy lidí patřících do židovské menšiny žijící v Liberci a zároveň pomocí nich byl rekonstruován vývoj poválečné židovské komunity. Rozhovory byly uskutečněny se šesti pamětníky, panem Robertem Poláčkem, paní Lídou Špačkovou, panem Egonem Wienerem, panem Pavlem Geröm a paní Marií Deličovou. Rozhovory uskutečněné s respondenty poskytly obsáhlý náhled do běžných životů těchto lidí a objasnily mnohé příčiny jejich jednání a motivace životních rozhodnutí jejich i jejich rodin. Spojujícím faktorem se ukázal být určitý odstup těchto lidí od podstaty náboženství spíše k sociálnímu rozměru jejich sdružování se v liberecké náboženské obci. Dále pak vztah jejich dětí k této náboženské komunitě a náboženství vůbec. V neposlední řadě je tu lidský rozměr práce, která dokládá, že ačkoliv jednotliví členové této komunity zažili mnohé útrapy, nezanevřeli a o své zážitky a zkušenosti jsou ochotni se podělit.

V rámci zpracování výsledků rozhovorů se nepotvrdila úvodní domněnka předpokládající zkušenost všech respondentů s antisemitismem, naopak se jako spojující prvek ukázal vztah potomků respondentů k náboženské obci a víře.

Práce je přínosná především, kvůli tomu, že připomíná židovskou komunitu v Liberci, která dnes stojí na okraji zájmu, a jejíž dlouhodobé působení v Liberci zřejmě po staleté tradici v průběhu následujících let zanikne.

V rámci bádání byl objeven poměrně rozsáhlý archivní materiál, jehož využití by mohlo být rozpracováním této práce. Tento archiv, v majetku židovské obce, je v současné době veřejnosti nepřístupný, kvůli svému naprostému neuspořádání, které neodděluje citlivé informace spadající pod ochranu osobních údajů od informací vhodných pro badatele. I přes to, díky vstřícnému přístupu, bylo autorce práce umožněno do archivu nahlédnout a jeho zpracování včetně zorganizování je jejím následným cílem.

Seznam literatury

Akce Nisko v historii "konečného řešení židovské otázky" k 55. výročí první hromadné deportace evropských Židů. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1995, ISBN 80-7042-422-2.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Židé, Němci?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938.* Praha - Litomyšl: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5.

DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly.* Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978-80-7021-963-8.

ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem.* Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. ISBN 978-80-239-9169-7

FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": Český antisemitismus na konci 19. století.* Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-882-9.

HEITLINGEROVÁ, Alena. *Ve stínu holocaustu a komunismu: Čeští a slovenští židé po roce 1945.* Praha: G plus G, 2007. ISBN 978-80-86103-97.

JANÁČEK, Jiří. *Čtyřikrát městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) a jeho první tři sezony (1883-1886).* Liberec: Bor, 2004, ISBN 80-86807-07-X.

KAISEROVÁ, Kristina a Jiří RAK. *Nacionalizace společnosti v Čechách 1838-1914.* Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. ISBN 978-80-7414-053-2.

KARPAŠ, Roman a kol. *Knihy o Liberci.* Liberec: Dialog, 1996.

KRYL, Miroslav. *Osud vězňů Terezínského ghetta v letech 1941-1944.* Brno: DOPLNĚK, 1999. ISBN 80-7239-042-2.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: III. díl: Kolín-Mi.* Olomouc: Libri, 1998, ISBN 80-85983-15-X.

LHOTOVÁ, Markéta. *Synagogy v plamenech: křišťálová noc 1938 v českém pohraničí.* Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2013, ISBN 978-80-87266-14-4.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě.* Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

SOUKUPOVÁ, Blanka a Miloš POJAR. *Židovská menšina v Československu v letech 1956-1968.: Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. ISBN 978-80-87366-09-7.

SOUKUPOVÁ, Blanka, Peter SALNER a Miroslava LUDVÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu po druhé světové válce.: Od osvobození k nové totalitě*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008. ISBN 978-80-86889-90-0.

ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: Lidové noviny, 2007, ISBN 978-80-7106-754-2.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2011. ISBN 978-80-87398-11-1.

VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-08.

Židé v Čechách: Sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-58-0.

Internetové zdroje:

Židovská obec Liberec: Historie [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: www.kehila-liberec.cz.

Seznam respondentů:

Všichni níže zmínění respondenti souhlasili s plným uvedením jména a se zveřejněním rozhovorů v rámci vědecké bakalářské práce.

Egon Wiener

Lída Špačková

Marie Deličová

Pavel Gerö

Robert Poláček

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přepisy rozhovorů

1.1 Přepis rozhovoru: Robert Poláček

1.2 Přepis rozhovoru: Pavel Jelínek

1.3 Přepis rozhovoru: Lída Špačková

1.4 Přepis rozhovoru: Egon Wiener

1.5 Přepis rozhovoru: Pavel Gerö

1.6 Přepis rozhovoru: Marie Deličová

Příloha č. 2: Fotografie

2.1. Fotografie Robert Poláček

2.2 Fotografie Robert Poláček

2.3 Fotografie Robert Poláček

2.4 Fotografie Robert Poláček

PŘÍLOHY

1. Přepisy rozhovorů

1.1. Rozhovor: Robert Poláček

Rozhovor vedla Sára Wienerová

Místo: Rodinný dům pana Poláčka

Datum: 19. 12. 2013

domlouvání usazení k focení

Uděláme si to živelně, jsem teď postiženej, já jsem byl v nemocnici 14 dní. Co se vám hodí, si tam dejte, co se vám nehodí, škrtněte, mám i několik článků v novinách. Já vyprávím, jak jsem to prožíval, jak jsem nastoupil. Musím udělat předehtu. Jméno znáte, Robert Poláček, jsem ročník 1914, 21. 3., kdybych teď se dožil 21. března, tak bych měl sto roků, jeden z nejstarších tady v Liberci. Já jsem výjimka, že se držím na nohou, s nohama člověk stojí a padá, nohy alfa a omega života. Já vám můžu vyprávět básničky, já vám můžu deklarovat ve franštině hymnu, v němčině písni. Jsem v roce 2000 operovanej primářem Havlíkem. Byl jsem u železničního pluku, původně jsem chtěl být letcem, to padlo, tatínek byl nádražák, tak já jsem v 37' nastoupil, v Pardubicích byl železničních pluk, po absolvování železničního pluku dalo tatínkovi práci, aby mě dostal na dráhu, byla nouze o místa, před Škodovkou byly davy lidí, jestli budou přibírat za 3,50 za hodinu. Otec mě dostal na ředitelství v Hradci, tam jsem udělal písemný a psychologický zkoušky a dostal jsem se na dráhu, měl jsem návrh buď do Liberce, nebo do Hradce, volil jsem Liberec, tady jsem si namluvil ženu, otec její měl živnost truhlářskou vedle besedy, žlutěj dům, taková hospoda tam je. Tady byly odpolední taneční dýchánky, tady jsem se namluvil se ženou, žena byla Liberečanka. Teď 9. listopadu je to 3 roky, co mi zemřela. 71 roků jsem s ní byl, vemte si to za vzor,

tady se oslavuje 65, to je už je zlatá a kamenná. 71 roků jsme to dotáhli, no to víte, že vzpomínám.

Když jste se sem přistěhoval, chodil jste do židovské ovce? Setkával jste se s libereckými Židy?

Byli tady Polákovi, kde můj bratr byl zaměstnaný v textilu, velkou živnost měl Žid Erinka, u kterýho jsem bral látky na oblek, on dával na dluh. To bylo gesto, nechtěl peníze, věděl, že jsem státní zaměstnanec, nechtěl zálohu nic. Mnoho Židů, se kterými jsem se seznámil, nevím kolik toho tady bylo, asi 1500, zbylo nás asi 120. Mnozí zemřeli, scházíme se v synagoze, máme jeden den, říkáme kavárna od 2h do 5h, ten zbytek, 10, 12 lidí. Byli tady minulý týden, návštěva, trochu jsou to vrstevníci, 70 roků a tak dále. V mym věku byla tady jedna Židovka, paní Špačková maminka, ta bylo o rok starší než já, loni zemřela. Já začnu na ten Liberec. Když mě otec dostal na to ředitelství, pak jsem nastoupil v Liberci, 23. listopadu 37', když jsem se vrátil z vojenský služby. Dvakrát jsme mobilizovali. Nastoupil jsem ve výtopně lokomotiv, ještě tu byli zaměstnanci Němci, s nima jsem pracoval na opravách lokomotiv a byl jsem čekatel na strojvedoucího, to bylo 6 roků. Bylo to krásný, mě to bavilo a s těma Němcema se mi celkem dobře žilo, oni byli žoviální, k Čechům se chovali korektně, naproti tomu v obchodech, když jste si šla něco koupit, se prodavačka obrátila a šla za záclonu, jak jste neuměla německy. Z Českéjch podniků Pelikán, restaurace Sobotka, v Růžodole byly tři český hospody. Nastoupil jsem, pracoval jsem, hledal jsem byt, byl sníh, měl jsem tu známý z Hradce a ty mi pomáhali hledat podnájem. Našel jsem ho v Hanychovský ulici, křižovaly se tam tramvaje, byl tam mostek, ten pak zbourali, dnes je to myslím Krkonošská, v jedné vile bydlel cukrář, Franc Hybner. Ta vila tam je, kolikrát si říkám, že se jim dovolím a navštívím je, že jsem tam bydlel. Měli ústřední topení, měli koupelnu, celkem hezký bydlení, asi 250 korun jsem platil, paní mi dělala snídani, měli cukrářství. Tak jsem se pomalu rozkoukával po Liberci, jak se v Liberci žilo. Třeba začneme trošku tou kulturou, bylo tady divadlo, hostovala tady většinou olomoucká opereta, to víte, já jsem velkej divadelník, tyhle věci zbožňuju, můžu vám leccos zazpívat, Trubadúra, Rigoletto, v Sokolovně zpíval zpěvák Země

úsměvů...zpívá.... Jak se žilo, já nevím, jestli tohle vás zajímá, já vám povím takový průběh, průsečík mého života. Liberec byl malá Praha, Jablonec byl úžasnej, tady to taky bylo středisko židovskejch podniků. Ty lidi jsou po smrti, každej si vytrpěl svý. Já jsem sám byl v koncentračním táboře. Rok 37' až 38', kultura, tak s Němcema se dalo žít velmi dobře ze začátku, oni byli společenský, výborný. Například ženy si vyměnily ten mrakodrap, ten palác na Soukenném náměstí, to se jmenovalo kafe Vinkler, to byl luxusní podnik, tam hrály úžasný orchestry, hrál tam jihoslovan Lipšakov. Chodil jsem tam s kamarádama tančit, ženy tam samotný nesměly, dostaly lístek na stůl - jen v doprovodu muže. Zlatý lev, Imperiál, dole co je Sokolská, byla tu spousta hospůdek, žilo se tady velmi dobře. Třeba Němci měli určité odpoledne lampiónový dýchánek, piknik, kde se tančilo v tom Vinkleru, zpíval tam černochopecký operní árie, on byl krásnej chlap ten Lipšakov a dvě ženský se do něj zamilovali, jedna mu dala prsten a ta druhá žárlila, popraly se pak na toaletě a psaly o tom noviny, to byla velká aféra, o tom v Liberci už těžko někdo bude vědět. Silvestry atd., to samé v Imperiále a ve Zlatym lvu. Jezdila tramvaj do Hanychova, pod Ještěd, tam byla restaurace takzvaná Valhala, za okupace vypálena, tam chodily vdané ženy a mladý kluci, který s nima tančili. Řeklo se „jedeme do Valhaly tancovat s paničkami.“ S Němcema se žilo dobře, rozuměli zábavě, uměli si zpívat, než začala ta pohnutá doba. Na jaře pak začala věc přiostrřovat, Hitler, Henlein a za Čechy Frank. Hitler začal svolávat svý ovečky pozdravem, ruku Heil Hitler. Přitom lidi hned se oblékali dle tehdejších způsobů, oblékalo se speciálně, takzvaně hubertusy se nosily, to byly kabáty pro ženy i muže, zelenej chlupatej, začaly se nosit bagančata, bíle punčochy a začaly se nosit padací mosty, kožený kalhotky. To byly značky a Němci pomalu tohleto krásno, dýchánky a taneční podniky umíraly a začalo to politicky rozrůstat. Začali mít srazy a tak dále. V té době měl Liberec čtyři policejní ochrany. Byli tady policisté, to byli velký chlapy, helmy, kabáty, jízdni policie na koních a lítal tu na letadle můj přítel Jirka Buřil, pilot, dělal okruhy, měl devoalinu, červený celokovový jednoplošník. Němci začali vystrkovat růžky, začali mít srazy, řvát popěvky, Hitlerovi úctu, a že chtějí do Německa, domů. Začaly se kreslit Sudety, ty části okleštěný, ty okresy Cheb, Louny, Postoloprty, Šumava, to všechno začalo. Ty pohraniční lidi byli hrozný, znali jedině „domů domů,“ že chtějí, podle toho se vše točilo, začali mít takový ty srazy a naše policie nemohla zasáhnout nijak energicky.

Akorát na Žižkovým vrchu měli srazy a měli tam slavnost ohňů, německá typická slavnost, jakože oheň je věčný život a chytali se, kde čeho mohli, ty nepokoje byly velký. Chlapi i ženy kupovali černý sukno, jmenovalo se to klepr, to si dávali přes ruksak a dělaly se výšlapy na Ještěd a na Javorník k sudu. My Češi jsme tu byli utisknutá hrstka, a jak jsem řekl, měli jsme akorát Českou besedu a vedle měli rodiče mé ženy, otec tam měl truhlářství, tam byli živnostníci, kožešník. Žilo se tu lacino, já jsem měl jako zámečnický učen 1300, krásnou tisícikorunu na tom byla zeměkoule, krásnou modrou, a měl jsem ještě příplatek na uhlí. Žilo se tu velmi dobře. V restauraci Sobotka, to byla taková malá hospůdka, tam co je panelák, tam byla malá hospůdka, já jsem tam chodil na obědy za 5 korun, dvě holky se vždycky praly, která mi bude nosit oběd, za dvacet korun týdně. U nádraží byla mlékárna, kde dělali hemenex, šunku a mléko za 5 korun, čokoláda oříšková za 2 koruny, máslo, sádlo kolem deseti korun, to byly časy. Životní podmínky byly úžasný, ale všechno se převrátilo v důsledku agrese Němců. Pak 15. listopadu 38' vypálili tu naši židovskou synagogu, na Židy přišel strašlivý úděl, bourali jim obchody, živnosti, rozmlacovali výklady a nakonec zřídili takzvaný hvězdy žlutý, kde bylo Jude, žid. Začaly takový pogromy, Židi už to věřili, cítili nebezpečí, tak se stěhovali za hranice, do Vídně, Ameriky. Já jsem měl ve Vídni z otcovy strany dvě tetičky, kam jsem každý prázdniny jezdil. Sestřenice už se odsunula do Ameriky. To vám řeknu, za jakých okolností jsme se dali dohromady. Seděla na záchodě a v novinách objevila inzerci, že hledám sestřenicí Olgu, ona na to odpověděla, měla radost. Z celého příbuzenstva se vrátil jen můj bratranec, který se vrátil do Hradce, Leoš Štainer, vrátil se, ale dlouho nepobyl a odcestoval do Izraele a pak už jsme o něm nevěděli.

....*focení*...

Abyste rozuměla, věk člověka ovlivňuje. Mladší syn byl 25 let v Americe, já tam byl dvakrát. Ameriku znám perfekt, New York znám perfektně, tam bych vás vodil líp než po Praze, mám album nádherný, byl jsem v Portorice. Druhý syn je ve Švýcarsku, tomu bude 73 roků, dva syny jsem měl z toho manželství našeho, ten je strojní inženýr ve Švýcarsku a ten mladší v 68' se trhnul taky a dva roky byl ve Švýcarech a pak jel do

Ameriky. Byl jsem na Soše svobody třikrát, na tom co letadlo narazilo třikrát, na Empiru třikrát, u syna jsem bydlel, ale dalo mě to práce, než jsem se tam dostal. Já jsem už jako židovský míšenec, po tatínkovi jsem žid. Dostal jsem vízum v 74' roce, byl jsem první člověk z Liberce, co se dostal do Švýcar a pak tu byl můj přítel ředitel Láďa Pavlovec, učil na škole, ředitel obchodní akademie a na průmyslovce, jeho dceruška emigrovala do Kanady, tak ten se taky dostal pak ven, jinak to bylo velmi obtížný, nebylo to lehký dostat se ven.

Můžeme se vrátit k tomu, jak jste říkal, že jste měl možnost emigrovat do Vídně a nakonec to nevyšlo? Můžete mi něco povědět o tom?

Já jsem měl i jiný plány, oni v té době sháněli, já jsem byl čekatel, svolávali do Persie. To už jsem chodil se ženou, a tak jsme jeli do Prahy na konzulát, tam potřebovali strojvůdce, tam mi na konzuláte řekli, že je to obsazený. Tak jsem chtěl do Vídně, tam jsem chtěl, tam jsem měl 2 tety, ale už za protektorátu jsem je neviděl. Sám jsem už potom musel do lágru, přišli pro mě o půl noci, ráno jsem se musel hlásit s teplým prádlem, bylo nás přes tisíc v Čakovicích na slámě týden v cukrovaru a pak nás odvezli a byli jsme v koncentračním táboře u Drážďan, velký město, tam jsme pracovali. Já jsem měl trošku štěstí, a když zjistili, že mám strojvůdcovský a topičský zkoušky, tak jsem vozil písek na letiště Chomutovský, to už jsme pak byli v Postlberku, tam byl zpěvák Pospíšil, Oldřich Nový, to byli míšenci, měli manželky židovky a tak.

Mě by zajímalo fungování židovské obce po válce hlavně. Židovská obec, jestli fungovala.

Utvořila se obec, měli jsme v Matoušový ulici takovou ubikaci, několik těch zbytků, jen několik těch, co přečkali tu celou hroznou okupaci, ale ostatní jako třeba Michal Hron, vedoucí židovské obce, to jsou už rozený po válce, kterým tohle nic neříká. Ty zbytky pravověrných Židů, těch zbylo už jenom pár. Ten soupis je napsanej, když jsou slavnosti, máme svůj hřbitov na Ruprechtický a máme svou kapli nádhernou, to dělali študáci architekti.

Vy jste neuvažoval o odstěhování do Izraele po válce?

Otec se vrátil z Terezína v hrozném stavu, a když viděl, že z té rodiny Stainerových a tak dále, jenže v Hradci měli jsme svůj barák, tak se už nám tam nechtělo. Ten Izrael se teprve budoval. 45' bylo po válce, já jsem sem přicestoval 8. května 45' druhým osvobozovacím vlakem a tady bydlím od té doby. Já tady všechno znám, to už potom bylo nadšení budovat novou republiku. Já když jsem uprchl z koncentráku, tak jsem se skrýval v Sobotce šest neděl u rodičů mé ženy, jmenovali se Černý, tam se otec mé ženy odstěhoval po okupaci, to bylo jeho rodiště, tam jsme měli svatbu, 2. prosince 39' a syn se narodil 17. prosince 40' v Sobotce, teď bude mít 73 roků. Ten je ve Švýcarech strojní inženýr, a ten mladší byl v Americe 25 roků, dvakrát jsem tam za ním byl, jsem byl na tom odpalovacím základě, mám fotku, jak stojím na tom modulu, co přistál na měsíci, mám fotky, nádherný album.

Můžu se zeptat, když jste se neodstěhoval po válce, nelitoval jste toho nakonec?

Já jsem tam byl s kolegou Židem, byli jsme tam, mám krásné fotky, navštívili jsme tam Egypt, pyramidy, okukoval jsem to tam. My byli i v Kibucu Masarykově, to je ten židovský tábor, kde oni úplně z pole odvláčeli kameny a udělali z toho úrodný, pomerančový a olivový háj. My tam byli 14 dní s výpravou židovskou, byla možnost tam jet, bydleli jsme v hotelu, okukovali jsme. Ono totiž je zajímavý ty muslimové, Palestinci, nadávají na Židy, jsou s nimi problémy, ale přitom mají překrásné vily na židovském území a Židi je zaměstnávají. Musíme si uvědomit, že ten židovský stát měl 60 roků výročí, bylo to v novinách, tady mají desku na letišti piloti v Budějovicích, který jsme tady cvičili, byla to taková letka. Říkám, teprve se tvořil židovský stát, lidi se tam odsunovali „va bank“ a nevěděli, do čeho jdou a tam se nadřeli. My jsme byli v tom kibucu, tam byl podepsanej Havel. Všechno jsme tam procestovali, kde byl Kristus, nemusíte ani věřit že jsou to pohádky, průvodce nám ukazoval studánku, kde se paní Marii zjevil archanděl Gabriel dvakrát, že se jí narodí syn Ježíš, byli jsme v jeskyni, kde byl pochovanej a ono tam podléháte takový agónii a úplně tomu, strčili jsme ruku i do díry, kde byl kříž s Ježíšem, Getsemanský zahrady, to je úžasně zajímavý. Jestli budete mít možnost, jed'te tam, je tam věčně krásný teplo. Byli jsme u Mrtvého moře, koupali

jsme se, to je zajímavý, ono vás to nadnáší, to je jako tekutý sádlo, tam jsou pavilony zdravotní.

Můžu se ještě zeptat, jak třeba fungovala židovská obec tady v Liberci, ale ani ne hned po válce, ale i dál?

Začalo se to tvořit po revoluci ze zbytků, zakladatel byl žid, kterej to tady zakládal, místo toho vyhořelého kostela, synagogy, dostal plac, tam bylo parkoviště, parkoviště jsme dostali, co se přesazoval ten strom, tam byl velkej plac, jak on se jmenoval, on to tady s několika příznivci, to už je 50, 60 roků, tak dostal to místo po tom kostelu jako dar, pak dostal druhý místo, začali stavět tu synagogu, knihovnu, dostal druhý místo, jak byl ten strom, pro 250 aut, já jsem tam hlídal. Kolega, ten před rokem zemřel, ten dostal to místo, aby jako trošku tu bolest zmírnili, to nemůže nikdo zmírnit, ty lidi, co trpěli a umírali. Můj bratranec vyprávěl, jak v Mauthausenu nosili balvany těžký, on, žena, dvě děti, jednoho dne řekli muži vlevo ženy vpravo s dětma. To víte, spoustu jich šlo do plynu, jsme tam dělali výlety do Dachau, Mauthausenu, Terezína jezdíme, Havel tam měl projevy, náš rabín Karol Sidon, teď tu byl taky vyslanec židovskej. Tohle se už těžko vyhrabává, to už jde do takových vzpomínek vysokých. Ten židovskej stát se začal tvořit v 49', bylo to 60 roků, bylo to v novinách. Já jsem člen představenstva v synagoze za starou gardu, na modlení jezdil z Mnichova rabín bezvadnej, teďka na modlitby jezdí z Prahy rabín Kučera myslím. Dělají se vzpomínkový akce, aby se udržela paměť, nechávají zdi a boudy z koncentráků, lidem to dneska nic neříká, lidi i tvrdí že to není pravda, když viděli ty filmy, jak hrabou ty mrtvoly do příkopu, tak tvrdí, že je to smyšlení. To víte, život se mění, ten židovskej stát vzkvétal, v Americe to podporovali finančně, zbraněma, letadlami, pancéřovými kanónama. To víte, Amerika pevně stojí za Izraelem, kolik těch států za ním stojí, ten Izrael si to nenechá vzít. Jen kousek území, chudáci to obdělávali, všude jen bílý kamení, ale vily a budovy už jsou tam krásný, ale jak říkám muslimové, Arabové s nima na kordy, ale spousta jich tam chodí do práce.

Mohu se zeptat, co vaši synové, mají vztah k židovství?

No tak to víte, oni jsou od toho trošku dál, ty už byli za hranicema, oni ty těžkosti nepocítili. Umíte si představit, že v půlnoci přišli, Robíkovi byli 4 roky, v Hradci jsme bydleli s manželkou, kluk řekl „kam jde tatínek“ a ráno nás vezli v dobytčích vozech do cukrovaru. Já mám i číslo pod jakým jsem byl, to zírali, jak jsem všechno schoval, jsem pracoval, nakládal písek, jsme byli kousek od Drážďan, písek jsme vozili, dělalo se tam letiště. Správná otázka, tady jsem měl známou, Sobotková se jmenovala, odstěhovala se do toho Izraele, chválili si to tam. Byli lidi, co si zvykli na podnebí, tam je věčně horko, ovoce, to sou trhy, zvykly si. Chlapi podléhali vojenský službě i ženy, někomu se to nelíbilo, většinou co jsme tam byli, jsou ale nadšený vlastenci, že jsou konečně ve svobodný zemi svojí.

Můžeme se vrátit k vašim synům?

Oni jsou dál, jejich děti o tom ani nebudou vědět. Syn mého syna je ekonom v Praze, podporuju ho finančně, mizerejněj byt 10 000 korun, on už nic neví, my na schůzích o tomhle mluvíme. Pokaždé tady mám pozvánku od primátora Kittnera a teď od Rosenbergové, když jsou oslavy, výročí u kasáren, u železný obludy, na bývalým komunistickým, co zbourali kostel, co byl Zlatěj lev, tam byl sraz komunistů, tam byli demonstrace, pozvánku mám vždycky, vzpomínkový proslovy jsou, kde se zdůrazňuje, aby se nezapomnělo. Všecko zaroste travou, všechno mizí, za 20, 30 roků tomu nebude nikdo věřit, už teď máte demonstranty, co říkají, že je to smyšlený. Ovšem z těch koncentráků, kdo žije. Za Liberec je tady možná 15 lidí nebo 20, který to přežili, mizivý procento. Z těch válek, co bylo v Africe, Dakar a tak dále, žije Plukovník Hnilička, jediný, který přežil a vzpomíná. Pochybuju, že mám v těch letech soupeře nějakýho. Říkám, že čekám na milosrdnou smrt, je to všechno vykoupený věkem, kdybych zemřel v 80 letech, maminka zemřela v 84, tak by nebylo nikoho ani památky po někom. Tady s někým mluvte, tak mávne rukou a řekne, že to nepamatuje. Ten stát tam je, je na výši, je bohatěj, zbraně má, bránit se bude, poněvadž všude ho vyháněli, tisíciletí. Máme přednášky, jak Mojžíš vedl ty Židy, to víte, spoustu byly pověsti, rozestoupení moře a plamen olejovej, co hoří 8 dní. Ale není trochu, aby na tom nebylo šprochu trochu. (*nabízí bonbon*) Mladá paní já nevím, jestli vám tohleto něco přineslo.

Já jsem ráda za každý váš postřeh.

To co všechno tady mluvím je popravdě, ovšem můžou tady být opravy, jména, například byl tady žid, lékař Göre, po revoluci ještě žil, jeho syn mezi nás chodí, synovi je 44 roků. Já vždycky říkám, že pamatuju tatínka, že jsem k němu chodil, že jsem měl líše, když jsem pracoval ve výtopně na opravách lokomotiv.

Můžu se zeptat, setkal jste se antisemitismem za minulého režimu?

Za minulý republiky? To bylo hrozný. V Hradci existoval spolek Vlajka, která dělala příkoří Židům, tohle je těsně před válkou, už se rozbíjely výklady, chytrý Židi se stěhovali do Ameriky, Austrálie a tak dále. Můj otec seděl na lavičce a otočil se, on ho chytil do fotografie zrovna takovej výraz zarputilej, už bylo hned druhý den, že Žid Poláček pořádá mejdany a dělá obličej. Rodiče moje se museli vystěhovat, matka byla křesťanka, ve svém baráku na půdu. Na půdě se myli, na záchod chodili do kbelíku, dole byli Němci.

Mohu se zeptat, jak to vypadalo po válce, za komunistů?

Tohle, co vyprávím, mluvíme o roce 38',39'. 23. listopadu 38' jsem tady nastoupil, vojna 35'-37', 37' jsem přišel z vojny, 37' jsem nastoupil po vojně, která trvala dva roky, nastoupil jsem tady v Liberci ve službách ČSD. Otec mě řekl: „chraň tě bůh, abys tam něco provedl, tak se mnou pod střechou nespíš,“ ten respekt, za první republiky, korektnost, otec mě řekl: „budeš se poslušně hlásit, v Liberecký topírně,“ tam byli lokomotivy vytápěny a čistěny, tak jsem přišel, sklapnul kufry a panu přednostovi, přednosta Mužíček se jmenoval, jsem řekl: „pane přednosto jmenuji se Robert Poláček a poslušně se hlásím do služby.“ To si každej vážil práce, všechno bylo jinak, to je takový čínský přísloví, ani to nemůžete srovnávat. Budete třeba věřit, že jsem chodil a ten vedoucí party opravářů pan Kopecký, jsem mu řekl: „pane Kopecký já nemám práci, dejte mi, co mám dělat, čistit trubičku nebo ucpat.“ Odsud se lidi odstěhovali, to šlo do Turnova, Hradce, byli namačkaný v bytech, když to zabrali ty Sudety, a pak zas po tý válce se to tady začalo asimilovat. Byly tady rabovací gardy po revoluci, napište si,

že jsem řekl rabovací gardy, který dělaly mezi obyvatelstvem velký nepokoje, to už bylo pomalu za republiky, byli ty Štěpán, Jakeš

Jak se vám tady žilo po válce, v Liberci do roku 89'?

To bylo špatný, to si napište, měli jsme závodní kuchyň na dráze, která nás trochu podporovala, ale bylo ze začátku všechno na lístky, to už bylo těsně před válkou, Hitler už vydal lístkový systém. Představte si, že moje paní jednou spálila celý ten lístkovej blok, to bylo na chleba, na máslo, margarín, umělej med, děti mely nemoce s hlavama. Němci měli pásy bílý, byli srocný, tady v tomhle baráku žil Wais, prokurista uhelnýho závodu, koks se vozil a topilo se v kamnech. Tady jsme měli koksový kamna. Dneska tady mám na plyn. Víte, co to bylo koksový kamna? Koupelna, to bylo skladiště koksů. Já jsem šťastnej, že jsem doma a že si pustím topení, já jsem byl v nemocnici nešťastnej, když mě myli a v lágru v Bažantících, prosil jsem zprávami, jestli mě můžou nějak dopravit gumový holinky, spali jsme v těch dřevěnejch, po žebříčku, zuby jsme si čistili v potůčku, smradlavá voda, latríny, kde se sedělo na prkně. Vidíte lidi ani si neumí některých věcí vážit. Máte jídla, reklamy, salámy, maso. Já si dělám polívky, koleno uzený, já si dělám polívky sám, mám pečovatelku, ona chodí třikrát týdně, dělá i masáže, pomáhá mi, vaří mi, třikrát týdně, zítra přijde, jedinečná, vyluxuje, umeje. Bezvadná paní.

Mě by to mohlo stačit.

Dalo vám to něco?

Rozhodně ano, těším se, až si to znovu poslechnu, jsem ráda, že jsem s vámi mohla strávit čas.

Já jsem taky rád, jste velmi sympatická, hezká paní (*smích*).

1.2. Rozhovor: Pavel Jelínek

Rozhovor vedla Sára Wienerová pod dohledem vedoucí práce Mgr. Markéty Lhotové

Místo: firma Airmag, zasedací místnost

Datum: 21. 2. 2014

Já jsem se k tomu dostal až 85', tehdy jsem poslouchal pana, jak se jmenuje astronom, astrolog, který říkal, známý z televize mimochodem, říká: „to je sice hezký mluvit o velkém třesku, ale co bylo před tím, to musí něco tam být“. No takže to mě dovedlo k tomu a tehdy jsem vstoupil do obce, 85' ještě před revolucí a musím říct, že pamětníků z toho poválečného období už tady mnoho není, ale mohl bych vás spíš navést spíš na pana Göreho, nebo možná na paní původně Lewiovou, teď Burešovou, potom na Lídu Špačkovou, to je dcera bývalého kantora obce, kterého už jsem nezažil a možná, Jirka Červený či ještě taky na pana Poláčka.

S ním jsem rozhovor dělala.

Jak teď vypadá?

Byla jsem tak překvapená, takový elán....

Jemu už je sto, ne?

Na jaře mu bude.

Ještě v 95' se postavil na hlavu (*smích*).

Naše dámy Katka Lewiová a jedna dělaly pořádek v našem archivu, našly poměrně hodně věcí, zápisy po válce a podobně, zatím to není uspořádané, musela byste se v tom trochu pohrabat.

...domlouvání setkání v archivu...

Můžu se zeptat, vy jste tedy říkal, že jste do obce vstoupil až po roce 85', sice jste nebyl v obci, ale jaký jste měl vztah k náboženství jako takovému, k tomu že jste žid, slavil jste svátky a podobně?

No právě, moje máma umřela už v roce 80, máma občas dělala nějaká ta židovská jídla, macesy jsme kupovali na ty svátky, některá jídla naučila mojí ženu, která není Židovka, ale že bysme nějak slavili, to ne, ona vycházela z toho, že jí umřela celá familie, tak říkala, to nebudeme dělat.

Neuvažovala vaše maminka třeba o tom, že byste se vystěhovali do Izraele?

Moje máma ne, ale vystěhovala se tam její skoro jediná příbuzná, která to přežila, její sestřenice, ta nežije, ale její dcera tam žije, za ním se občas podívám, když mám možnost jet do Izraele, teď sem ona přijela na výročí Křišťálové noci, ale jinak vlastně z těch mladších příbuzněch se skoro nikdo nezachránil, takže některý, který utekly ještě před válkou, jsou v Americe, Itálii, ale to jsou jejich potomci samozřejmě

A co vaše děti, jaký mají vztah k židovství?

No moje dítě, tomu už je 53, ten ne, jeho syn.

...přišla paní Lhotová...

...táta zemřel v roce 47, on měl plán se odstěhovat na Nový Zéland, ale v roce 47 zemřel, podle mě z těch poválečných nervů, táta nebyl žid, on se postaral, aby máma přežila, podplácel doktora, který vždycky napsal ležstro, že je tak těžce nemocná, že nemůže do transportu, od roku 43 do roku 45 nesměla vyjít z baráku, jsme tehdy bydleli v takovém malém městečku Hořebník, jestli jste to někdy slyšeli, je tam pěkný starý židovskej hřbitov, táta se tam narodil, tak se tam odstěhovali v roce 41 z Lysý nad Labem a tam jsme byli, já si myslím, že vy ty malý obci to všichni věděli, ale jak říkám někdy i to uplácení je užitečný, když zachrání lidský život. Já jsem měl jít do lágru 27. dubna 45', to mě bylo 10, to víte, že do transportu se chodilo v deseti, tak jsem kus

papíru, tak jsme měli ještě čas, pak jsme se odstěhovali do hájovny, to bylo v lese, ale jak jsem říkal moje máma a ten malej zbytek těch kteří to přežili říkali, že tam nahoře žádněj nemůže být, jen některý zvyky, kupovali se macesy, ale že bysme slavili nějaký svátky, takže se od toho dost distancovali, máma pokud se nemýlím nebyla ani v poválečný obci, takže dostal jsem se k tomu sám, na popud astronoma Grygara, který jednou v televizi říkal, mluvil o velkym třesku, co bylo před tím velkym třeskem, to musel někdo nahoře, no a když jsem přišel, pan Gutman, dej mu pánbůh věčnou slávu, dokázal to, že se nám vrátil ten majetek, ten pozemek u synagogy, respektive jak stojí dnešní knihovna, ale vlastně ten pozemek je náš, pak barák v Jablonci, blízko bývalý synagogy a výměnou za hřbitov, kde bylo postaveno sídliště, tam blízko přehrady tak nám dali na druhý straně přehrady pozemek, na kterým je teďka bazén, a teď od města Jablonec bereme nájem 50 000, což je docela slušnej peníz. Jo a ještě jsem chtěl říct, že by vám mohl pomoci pan Abrahám, který sem taky přišel po válce a je mu teď něco málo přes 60. Moc jich tady už není, zbývá Jirka, pan Poláček.

Ještě bych se chtěla vrátit, jak to prožívalo vaše dítě?

On emigroval v roce 80 do Německa, mimochodem do Filtu, kde byla před válkou silná židovská obec, odsud' je bývalý ministr zahraničí Kisinger, dodneška slušně zachovalej židovskej hřbitov, je tam dodneška velká židovská obec ale povětšinou ruskýho původu, já když jsem tam přišel tak gavaril pa rusky a mimochodem je tam docela pěkněj každý tři roky festival židovský muziky, Pavel tam má kamarády, tak mě tam pozvali, takže můj synek je takovej, že zatím ne, ale myslim, že to bude stejný jak u pana našeho současného předsedy Hrona, nevím jestli to víte, jeho synek, David Hron, se vrátil z Izraele, ta jeho přítelkyni, mají tři děti, když se zeptal, proč se neoženíš, tak řekl, já na to nejsem ještě dost zralej. Takže on, i přesto, že sloužil v Izraelský armádě, je takovej chladnej, já je nepřemlouvám, mě to připadá divný, ale naopak jsem ukecal mojí ségru, která říkala, že nebude, ale nakonec šla a její děti chodí občas na nějaký svátky taky, já jsem říkal, až budeš mít první dítě, musí to být dcera, aby to šlo dál, jak říkal náš pan vrchní rabín, s tím tatínkem to nikdy není tak jistý.

Neměl váš syn problémy ve škole, neb je žid?

Nene a já jsem taky neměl problém, já jsem měl problém, že jsem takzvaně buržoazního původu, a taky jsem měl otevřenou držku, můj šéf nějaký Pavel Šolte, říkal prosimtě nechod' na tu schůzi, zase budeš mít kecy a já to pak odnesu (smích). Takže jsem neměl problém, no měl, ale ty byly trochu legrační z dnešního pohledu, já jsem projektoval velkou tkalcovnu, já se živil 5 let nebo tak nějak jako šéfprojektant v bývalým podniku Strojtex a jako jsem dělal tkalcovnu v přístavu Syrskym Lázikíja a já jsem to nikdy neviděl, protože soudružka kádrová Jelínková říkala, víte soudruhu Jelínku, oni by vám tam mohli ublížit, tak vás tam raději nepustím (*smích*). Já jsem nosil hvězdičku na krku. Tak jsem to nikdy neviděl, maloval, ale nikdy neviděl. Měl jsem problémy ještě s tím, že kluk mi utekl, to jsem měl problémy velký, dlouho mě nechtěli nikam pustit, ale já jsem byl v tý projekci jeden z mála, co uměl německy, takže nakonec, když jsem projektoval Plastimat, ty mašiny byly z Německa západního, tak jsem tam musel, s náma vždycky jezdil člověk, kterej kontroloval, jestli nevedeme řeči, pak jsem o tom musel psát hlášení, s kým jsem se stýkal. Říkal jsem si jen tak pro zajímavost, jestli nejsem zapsanej u STB, jednou přišel nějaký člověk z Litoměřic, tam byla nějaká krajská kancelář, se mě ptal, proč utekl, říkal, jednak taky nechtěl na vojnu, on říkal, to tam nedáme, to by mohlo ublížit, pak jsem se po revoluci koukal, jestli nejsem zapsanej u StB, ale dobrý (smích), ale pak jsem se dozvěděl, že někteří kamarádi opravdu byli.

Vy jste byl v obci, když tady v Liberci byl vlastně ještě synagogální sbor. Cítil jste, že by to bylo nějak odlišné, oproti současnosti?

Tehdá byl tady kantor pan Weitzen, člověk velice hodnej, on základní věci znal jen nepatrně, nadrbou stranu, ještě, že to vedl. Gutman ten uměl velice dobře hebrejsky, ten v pátek večer mluvil, kousek od Imperiálu tam byla taková malá místnůstka, ty dva to drželi pohromadě. Pak Gutman se zasloužil o to, že jsme dostali zpět baráky. Mohlo by vás docela zajímat, že se mi ozval jeden člověk z Německa, Brucker, téměř stejně starej jako já, bydleli v tom baráku, kde byl před válkou rabinát, když jdete od knihovny směrem k Šaldáku, v Liliový, teď to opravujou, takovej růžovej barák, psal, že ho táta vzal k synagoze a viděl, jak to hoří, tak nám bylo kolik, tak si toho asi moc nepamatuje, ale vzpomíná na starej Liberec, posílám mu starý fotky.

Co Váš názor na to, jak teď funguje obec, kolik chodí lidí a podobně?

Mám být upřímněj?

Ano samozřejmě.

Chodí nás čím dál míň, chodí dost, když se slaví Purim, to Vás samozřejmě zvu, máme už dost flašek košer vína (smích). Ale dávat dohromady to čemu se říká Minjan, 10 chlapů, to je čím dál složitější, to se nedá složit ani se ženskýma, a jak říká náš kantor že je tzv. jeruzalémskej Minjan, to je sedm lidí a mezi to se započítá tóra a když je nás tam 6 tak jdeme a já nevím jak bych to řekl, měl jsem hodně pohovorů, jsou tam různé názory, (to na mě neříkejte) náš pan šéf se angažuje silně politicky, takže nemá čas na to aby se věnoval tomu, co je si já myslím důležitější, ve vedení, který tam je, to administrativní vedení je Lea, která je neuvěřitelně pracovitá, ale podle mého názoru neumí jednat s lidma, teď jsem zrovna hovořil s jednou dámou, kterou nebudu jmenovat, která uvažuje o tom, že by odešla z obce. Navíc máme kantora, který nádherně zpívá, ale když otevře hubu s prominutím, jsou na to různé názory, neumí ale pořádně promluvit, nemluví mluvit logicky a teď z něj vylezlo, že se chce zapsat na Karimskou univerzitu v Postupimi, která dělá rabíny liberálního směru, to měl rabín Kučera to samý. Myslím, pokud odejde tak by se to mohlo zklidnit a my teď máme jednoho člověka, který to studuje, jak on se jmenuje, poměrně mladej kluk, má velmi sympatickou přítelkyni, tak uvidíme, jak se to bude vyvíjet. Škoda je, že sem přestal jezdit pan rabín Kučera, kterej byl supr, proč to bylo a jak to bylo, těžko říct, možná to má trochu daleko z toho Mnichova, kde on působí. Navíc tady byl problém s federací, protože tady máme ustavenou liberální obec, to asi více že tady před válkou byla hodně liberální, konec konců tehdejší dřívější rabín byl podle mě skvělej, psal velmi věcně publikace, měl základnu ortodoxních z východu. To byli lidi, co přišli z Haliče, sem přišli ty lidi ze Zakarpatský Ukrajiny, jinak by se to tu neobnovilo. Klidně se ptejte dál.

Mě ty dějiny zajímají a pokouším se, aby se něco dělalo s tím hřbitovem, největší problém, že je čím dál míň peněz, dáváme tam ty hroby dohromady, teď letos budeme dávat dohromady jeden hrob, zdi se musely připevnit, mimochodem na druhý straně

jsou starý pískovcový zdi, stačí do toho strčit, ty základy jsou zvětralý, stačí zafoukat silný vítr a ono to spadne, naštěstí musím říct, máme to pojistěný.

Lhotová: Problém je to zvětrávání, jednak ty nejstarší, nekvalitní pískovec, a nejhorší jsou takový provizorní náhrobky, udělaný pro uprchlíky a zajateckej lágr za první světový války, jednotný tvar, ty jsou téměř nečitelný, protože to bylo skutečně provizorium.

Zajímavý je, že tady byli rodiče mojí mámy, děda umřel v 37, jeho náhrobek zmizel přes válku, já jsem poprosil pana Jakubce, aby to nějak časově seřadil a ještě jedna věc, máma měla bráchu Láďu, kterej byl, jak se dneska říká, takový ty jak dělaj s akciemi, jak obchodujou a jak byla velká krize předválečná, něco mu nevyšlo, podrobnosti neznám. Zkrátka se oběsil, v Praze ve Stromovce, vůbec nevíme, jestli nějakej hrob má. To pan Jakubec našel, ale hrob se nepodařilo najít.

Rodina vaší maminky, ta sem přišla kdy?

Ta sem přišla ve 20. letech, sem přišla celá řada lidí z té široký famílie, to byli bratři Bendové, ti měli kšeft tady na 1. máje, takovej velkoobchod s hadrama a celá řada dalších, to bylo hodně rozšířený, byli to Bendové a Ledererové, pocházely původně z Dymokur, to je kousek od Poděbrad a tam přišli původně do těch Dymokur, tam byl můj děda četník, tak ty přišli z obce, nevím, jak se teď jmenuje, blízko Pardubic. To jsem dokumentoval, našel jsem to v těch Pardubicích, našel jsem i další Lederery, ale jinak musím říct, že tady v Liberci je těch Židů víc a buď to nechtěj, nebo to nevěděj, jak jsem říkal, že jsem mluvil s tou paní, která si mi stěžovala na ty poměry v našem spolku tak jsem zjistit, že jeden můj kamarád, kterej když jsem si to zpětně prošel, tak je teda typickej Žid (*smích*), ona to je jeho neteř, tak ten, on si to nechce přiznat. Včera jsem mu psal maila, že jsem zjistil, co je, tak ať kouká přijít na Purim (*smích*).

V rodině vaší maminky bylo víc smíšených manželství, nebo jenom ona měla?

Máma měla toho brácha, ten se neoženil, moje máma si vzala křesťana, ale ta svatba byla zřejmě taková, že se brali na radnici a z t famílie nikdo nepřišel, ani ze strany táty ani z druhý strany. Asi před třema rokama jsme dostali dopis, jeden kluk, policajt, co se zajímá o genealogii, přišel nato, že moje setra je jeho babička. Tátovy ujely nohy, když byl mladej (*smích*) a jeho táta to nějak zacvakal. Já mám starší sestru, a když, jsem ho viděl, tak ta je mu skutečně podobná.

Jak Vy jste se vrátili do Liberce?

My jsme utekli v 38 roce, pak jsme odsud' byli na nějakej čas u mámy sestry, to byla čistě židovská famílie, ty měli synka Zdenka, to byl můj bratranec, ten byl v lágru a zmizel tam. Tam jsme nebyli dlouho, pak jsme se odstěhovali do Mladý Boleslavi, pak do Lysý nad Labem. To je taky docela zajímavá historie protože ten obchod bratří Bendů, jakoby zarizoval nějakej jejich obchodní přítel, pan Tišler, dohodli se, že tu firmu bude vlastnit, ale vedl ji můj táta, ted' jsme obnovili jejich hrob. Pan Tišler to celou válku držel, věnoval mi k narozeninám tyrolský kraťasy s laclem (*smích*), máma si z toho nechala udělat kabelku. Byl to člověk, co se o nás staral celou válku, ale nebylo mu to nic platný a vystěhovali jsme ho, ale navštěvovali jsme ho, bydlel tady kousek od hranic.

V tom období do 48 jste nějak žádali o restituci majetku či té firmy?

Ta firma neměla žádněj velkej majetek, majetek to byl lidí, a ti lidi, kteří zbyli po těch a ty měli syny a oni je poslali do zahraničí, jeden byl ve Švýcarsku, po válce se sem vrátil Robert Benda, pak zase emigroval a měl německé občanství, a teda zemřel, než se to otočilo. Jeho žena by mohla, nevím proč je takovej přiblbllej zákon, že se nedá vracet majetek lidem, který nemají občanství. A ten druhej se vystěhoval do Indonésie, Jakarty a tam byl taky v lágru, ale tam se k nim chovali vcelku slušně. Sestřenice mojí maminky, která to přežila, oni to přežili dvě, z těch co neutekl, jedna stará teta mojí mámy, nechala v lágru dva syny a manžela a ta vlastně potom zemřela v domově důchodců, 97 jí bylo mimochodem, zajímavý je že lidi, co to přežili, měli docela tuhej kořínek a ta teta, co potom emigrovala legálně do Izraele, její rodiče měly barák kousek

za Botanickou zahradou, jsem se pokoušel dostat dovnitř, to nešlo, psala prosimtě udělej mi aspoň nějakou fotku. Byl by to pěkný majetek dohromady, ten barák co tam byli ty bratři Bendové, ten už neexistuje, tam postavili komunisti barák těsně vedle tehdejšího krajskýho úřadu, nahoře byla škola jazyková. Já jsem narychlo nacpanej do výboru, byl to výbor, co dělal kolaudace, tak jsme to šli zkolaudovat, já jsem říkal, že u nás teď bude platit starej římskej zákon, že když něco stojí na pozemku, to patří majiteli pozemku, já jsem byl přesvědčenej, že to budou moct získat příbuzný, který žili v zahraničí. Nakonec to ústavní soud rozhodl, že to není možný, to byli všichni vyděšený, protože kolaudovali. To byla docela legrace (*smích*).

Já jsem myslela, jestli v tom období poválečným to někdo žádal zpět?

Ten barák na 1. máje ten prostě dostali zpátky, jenže pak se to znárodnilo.

Nevíte, jestli uváděli českou národnost?

Jo všichni. Teta, to byla Němka z Jablonce, téměř nemluvila česky. My jsme se vrátili v 45, táta tu chtěl působit ve firmě bratří Bendů, on pak v 46 začal být nemocnej, moje máma, to byla taky docela zajímavý. Vy znáte tu dámu z židovského muzea, co dělá ty menší knížky, Židé v Nymburce, Židé na Poděbradsku... v Nymburce měla nějaký pan Pick fabriku, kterou znárodnili, on kupodivu přežil, jsme se s ním potkali, oni nějak stříleli, postřelili ho, dělal, že je mrtvej a někam se odplazil a pak ho někdo schoval. Po válce se legálně vystěhoval do Izraele a mámě právě prodal barák, docela hezkej kšeft. On přišel o manželku v lágru, pak se znova oženil, měl malou holčičku a mámě prodal ten barák za hezkej platinovej prstýnek s diamantem, ten zašily do panenky, tehdá ještě nebyla žádný rámy (*smích*). On se pak vystěhoval do Kolumbie. Já když jsem pracoval jako ten projektant a potkal jsem se s člověkem, bavili jsme se o Kolumbii, že tam znám pana Picka a on ho taky znal, takže svět je malej, prodával mu mašinu.

Vaše maminka teda s poválečnou obcí vůbec neudržovala žádné kontakty?

Ne.

Mohlo to být i problematické, když všichni byli z toho východu.

Tak, byl tu vlastně jen pan Göre. Původních se vrátilo asi 37, řada z nich zase utekla někam. Já toho moc nevím. Ještě, když to byl synagogální sbor, tak jsme museli vše předávat do Ústí.

1.3. Rozhovor: Lída Špačková

Rozhovor vedla Sára Wienerová pod dohledem vedoucí práce Mgr. Markéty Lhotové

Místo: Židovská obec Liberci

Datum: 19. 3. 2014

Strejda nežije, byl zavřený, v roce 1951 byli s jeho dědečkem byli obviněni s machinace se zlatem a že chtěli nelegálně opustit zemi, strejda měl, když sem přišel po válce, bydlelo tady asi pět sourozenců, bydlela tady i moje maminka, v roce 1951 si akorát matně vzpomínám a sestra to potvrdí, že byla těhotná s tou nejstarší sestrou, a když šla k zubaři, sestra se narodila v 52, ani nevolala sanitku, šli pěšky byl sníh, ani nevolali sanitku, tohleto všechno, co od ní vím a sestra říkala, že si můj tatínek chtěl kvůli tomu život, že to byla hrozná doba, si říkám, čemu všemu oni museli být donucený, přesto všechno, když jsem se pak narodila já, když jsme normálně vyrůstali, u nás se slavili ty židovský svátky, vůbec Pesach, to vždycky strejda přijel z Prahy, ještě teda bydlela s dětma v Praze, přijeli do Liberce, nás děti posadily dokola, aby nás udrželi u toho stolu u toho Pesachu, tak jako nejráději jsme měli jak se dělá těch deset ran, tak každému symbolicky nalili trochu toho vína, tak jsme si tam máčeli ten malíček a olizovali jsme si to, to jediný nás udrželo u stolu a ty svátky, to si pamatuju, že jako tatínek se strejdou se snažili udržovat hodně to bylo o modlení a to třeba do půlnoci se modlili a drží se to oba dva večeri. Tím chci říct to, že nějaký ty střípky si pamatuju, vůbec to co pak se dotýkalo nás dětí. Pocházíme z pravý židovský rodiny, my jsme to nedokázali nikde zakrýt, že jsme židovského původu. Za svobodna jsem se jmenovala Lebovičová, takže jsme si jako děti přišly na svý, můžu říct, že do revoluce se vůbec

nedejchalo, jsem byla jinej člověk, já se bála zamilovat, protože to vždycky říkali rodiče: musíte to říct, že jste toho původu, moje sestra se musela rozejít s hochem. Když já začala chodit s manželem, tak ten jeho vedoucí taky říkal, jako ať se na mě vykašle, že jsem židovského původu, on se tím ale nedal odradit. Opravdu ta doba byla těžká, společnost nás vyřazovala a dávala nám najevo, že jsme něco horšího než ostatní a proto já po té revoluce jsem docela překvapená, co se ke mně začalo hlásit lidí, že má třeba někdo dědečka, kdo mohl tak to tenkrát zatajit, což jako to i chápu, ale hodně lidí změnili jména, u nás to nešlo. My byli ze společnosti vyřazovaný a vlastně já pocházím ze 4 dětí, bratr zemřel brzo i ten druhý, i když se o tom hodně píše, čte, hodně televize, informace o tom jsou, ale prostě my to máme stále v sobě, kolikrát si taky říkám, že spousta lidí ani neví, o čem mluví. Co to židovství obnášelo, takhle jsem se narodila, takhle chci zemřít, teď jsem dělala pohřeb mamince, snažím se všechno dodržet, v mezích možností, na co dosáhnu. Koukám ke všemu s úctou, od mala k synagoze, ale dneska to tak necítím, jako ze společnosti, co mám kolem sebe. Snažím se, snad to proti mně nikdo nepoužije, snažím se vážit slova, nechci nikoho napadat. Taky si vážím paní Otový, se kterou když se bavím, tak ona mi řekne, že jako nevěří v boha, za to všechno co prožila v tom koncentračním táboře jako dítě. Teď když čtu, co píše Váš tatínek, tak si říkám, tenkrát lidi si vážili takových jednoduchých věcí, byli rádi, že pozorovali, co je venku, jak co roste, kde se co nachází a všechno to pohlcovali a i ty naši rodiče, i když prožili tu válku, prožili všechno, prožili těžkou dobu tak jako, dostávám se k tomu, co bylo dřív. U nás se o tom moc nemluvalo, oni chtěli, aby my jsme to nemuseli prožívat, když nás nemohli uchránit a věděli, že se nás to stejně dotýká, tak proto se u nás spousta věcí neříkalo. Proto říkám, že mě mrzí, že se to už nikde nedovím, třeba když jsme byli na té Ukrajině, tak já vlastně jela po stopách tatínka a dostala sem se do té, já se věděla, že pochází ze Sekernice, dostala jsem se přímo do té vesnice, když to nebylo plánovaný, s jedněma mladýma manželama, taxíkem jsme tam jeli. Říkala jsem, já jsem z něj nic nevytáhla, ale to prostě bylo kvůli tomu, že oni o tom nechtěli mluvit, jim všechno bylo zabraný, prostě oni pak byli v pracovním táboře se strejdou, nechtěli to na nás přenášet, snažili se nás ochránit. Já neumím hebrejsky, já neumím jidiš, přitom můj tatínek dělala duchovního ještě v Matoušově ulici, Slavičkově teda, tram kde to bylo. Já jsem od mala ráda s ním chodila, to bylo, jak je autobusový nádraží, vedle jak byly sběrný suroviny.

Slavičkova byla ještě pod tím. Nevyhovující prostory, místnosti byly plesnivé, ale snažili se to v mezích možností dodržet, ženy seděly ve zvláštní místnosti, muži seděli ve zvláštní místnosti, Minjan musel být jako deset mužů, jinak bohoslužba neproběhla. Pamatuju si, když tatínek dělal duchovního, předtím to dělal pan Berner, tatínek po něm, kolikrát přišel domů a říkal, že nic nebylo, že se nesešly. My teďkon jsme rádi, že jsme liberální, na jednu stranu je to dobře, že už se uznává ten nichanejn minjan, že nás může být 7, je mi smutno z toho, že se ani těch 7 nesejde kolikrát. Vrátilo se to k tomu, že se to teda drží každý týden, každý pátek, ten Kabalat šabat, ale já to pamatuju tak, že chodili jen muži na ten Kabalat šabat, maminka se doma modlila, zapalovala svíčky a pak když tatínek přišel, pekla barchesy že jo, pak byla večere. My jako děti jsme chodívali na velký svátky, na Rosh Hashanu, na ten nový rok, ale jako i ten Pesach se držel taky, to byly domácí záležitosti.

Vy jste tedy říkala, že jste se se sourozenci narodila v Liberci a Váš tatínek pocházel z Ukrajiny a maminka?

Maminka pocházela z Bukurešti.

Takže, jak se vlastně dostali do Liberce?

Po tý válce se dostali sem, nejdřív vlastně ten můj strejda, ten měl tady obchod, koloniál. Bydleli ve Sluneční ulici, tatínek se vlastně taky dostal pak sem a maminka pak přišla za ním. Takže oni tady byli ještě dvě sestry s tatínkem, jedna odjela do Francie a ta druhá se vystěhovala v 68', před okupací. Pak tu zůstal jen tatínek a strejda. Strejda se sestrou dohadoval, byli v kontaktu a snad měla poslat někoho, kdo by je jako převedl, to už se nedovím, jak to bylo. Když ty spisy čtu, když se vracím zpátky, ty lidi byli statečný. Maminka se dožila 100 let. Rodiče tady nikoho neměli, my nepoznali dědečka, babičku. Oni žili pro nás. Všechny babičky, to bylo poznávací znamení židovských rodin, že ta rodina držela hodně pohromadě. Vážili si toho, že je zdraví a že je mír. Pamatuju, že maminka ty slova stále opakovala: „hlavně abychom byli zdraví a aby byl mír.“ Čím je člověk starší a vůbec že rodiče nemám si říkám, jakou měli

pravdu, že my jsme netrpěli tím, že oni to na nás nechtěli přenášet. Dětství se nám snažili udělat hezký.

Když vaši rodiče přišli hnedka po válce, nebo vstoupil vlastně hned do židovské obce?

Přesně kdy, to nevím.

Jestli chtěli hned, jak byla možnost?

Určitě, v obci byli a vše se snažili dodržovat, na co dosáhli. Košer kuchyně to se nemohlo. Košer obchody nebyly, ale v mezích možností to udržovali. I když už maminka byla nemocná, tak jsme se sestrou snažily dělat tu pesachovou večeři, tak jak jsme byli zvyklí. Maminka dělala, byla velká mísa, na míse byly vajíčka natvrdo, byl tam křen, byly tam rozinky, strouhaný jablíčka, aby bylo něco sladkého, hořkého. Polívku dělala z drůbeže a pesachová večeře obsahovala bramboráky, strouhanou řepu s křenem a knedličkovou polívku a dělala celestinský nudle, ze škrobový moučky. To se snažím dodržovat v mezích možností, letos to taky bude tady u nás. Já si aspoň jeden večer udělám doma.

Říkala jste, že máte dvě dcery, tak se chci zeptat, když se narodily, tak předpokládám, že jste je vedla k židovství, nebo jste naopak nechtěla, aby to tak pociťovaly, nebo jestli i měly problémy ve škole?

Starší dcera ta se narodila v 81. roce, za hluboký totality, a já že manžel není židovského původu, on nic nebrání mě a já respektuju jeho, nikdy jsem nechtěla, aby konvertoval, nikde jsem ho netlačila, vždycky jsem to nechávala na něm. Když se nám narodily děti, když ještě žil tatínek. Vždycky jsme se na Pesachový večeři scházeli, i děti. My jsme z toho židovství jako utíkali svým způsobem, viděli jsme, nechápali jsme to. Kdyby nebyla ta doba taková, jaká byla, tak bych toho věděla daleko víc. Ale to říkáme vždycky. Ale váš tatínek toho ví hodně. Já abych někomu řekla, že jsem židovského původu to neexistovalo, takže i ty děti jsem nechávala v klidu a dokonce

jako ta moje straší dcera, ta měla takovou příhodu v tanečních, ta už to vůbec nechápala, takže když se začaly jako nosit i židovské hvězdy, si koupila náušnice s hvězdičkou a vzala si je do tanečních a já jsem teda nic neříkala, ale čekala jsem jak to proběhne a ona pak přišla a říkala, že se málem v tanečních poprala, že tam nějaký hoch jako jí nařknul a ono se s tím taky ještě setkala, že jí to dal najevo. Já jí řekla, že se kvůli tomu prát nesmí, tudy cesta nevede. Přišlo jí to líto, nechápala to, dokázala se s tím vyrovnat. Já jsem ty děti obě přihlásila tady na obci, pokud žil tatínek, tak jsme je brali do synagogy. Párkrát byli i tady za mnou, já jsem tady na poloviční úvazek, i při bohoslužbě byli. Nechávám jim volnou ruku, do ničeho jí nenutím, ale vidím, že dělám dobře. Protože ona už sama druhé nebo třetí rok slaví chanukovou večeři, s přítelem a kamarádama, má nějakou chytrou knihu, něco řekne, připraví se na to, pořídila si chanukový svícen, hodně se o to zajímá, vidím to i na tý mladší dceři, jsou dostupné knihy, zajímají se o to. Ta starší dcera bydlí v Praze, dostane se sem málo a tu mladší mám ve Vencouveru, bude se vracet v červnu. Nechávám to na nich. Ale i na svátek přijde a ví, že sem najde cestu.

Trošku k činnosti obce, jestli byste mi mohla něco říct, jestli třeba jste vnímala změnu po revoluci, když se to vlastně stala Židovská obec Liberec, předtím to byl synagogální sbor. Tak jak jste to třeba pocítovala?

Je velký rozdíl. Doufám, že se to proti mně nějak, Markétko, ale já to říkám, tak jak to cítím.

Je to jen pro studijní účely.

Já jsem k té synagoze vzhlížela s úctou. Já jsem byla zvyklá na něco jiného, a když zemřel tatínek, pak to vedl pan Weitzen a když pak v té době, já jsem tady, ani sestra ani maminka, jsme tady dlouho nebyly a maminka měla, začalo jí to chybět. Díky ní jsme se vrátili, dělaly jsme jí doprovod, víc sestra, já měla malou holku, nestíhala jsem kavárny, šábasy, ale přišla sem na Chanuku, Purim i na kabal na přednášky. Pak jsem to začala hodně cítit, naši rodiče byli zvyklí, já to chápala, že to bylo o modlení, oni se modlili jidiš a maminka říkala, aspoň poslouchej, to je taky hodně. Když jsme se vrátili

a začalo to být liberální, pak ten sidur, to vám ještě pak ukážu, jak je teď tady máme sidur. Že to modlení je o něčem jiném, i když jsem ráda za to, že se může každý člověk chytit. Já až teprve teď vidím, jak to pro maminku bylo těžký, maminka byla nekonfliktní člověk, ve všem si vzala to dobrý, chtěla, aby byl klid, ale když dostala ten sidur prvně do ruky, ona se stejně modlila tak jak to cítila, jak to pamatovala, i když neměla tu modlitební knížku. Jí se ta změna dotýkala hrozně moc. Kolikrát jsem měla i úmysly si na tohle téma promluvit s vaším tatínkem, jak to cítí on. Vidím, že spousta lidí se jako k tomu naklonilo, ale já se s tím stále peru. Nedokážu některý věci skousnout. Já když jsem sem přišla, tak pekla barchesy Eliška Hamburgerová, dřív se to v synagoze nedělalo, byla to rodinná záležitost. Já když jsem sem přišla a měla jsem prvně koupit vánočky a nesla jsem to v té tašce, tak jsem si říkala, ne tak tohle já dělat nebudu. Když už ať to má být, jak to má být. Pak jsem začala péct barchesy, snažím se, aby na stole byly barchesy, košer víno, aby se to trošku přibližovalo. Jako i ta Pesachová večeře, s tím se taky nedokážu ztotožnit, vůbec jako, že se to objednává v cateringu, těm lidem to je jedno. Tohle jsou věci, je to velký svátek, jednou za rok, já si říkám, co můžu na, co dosáhnu, aby se to přibližovalo, ale ten catering mě zarazilo, to i víc lidí, ale většina lidí je pro. Vždyť nás je toliko, kdyby každý udělal něco. Dřív to snad bylo, kuře, polívku dělala paní Jelínková, macesový knedlíčky. Já to znám na míse, vajíčka, brambory, křen, oni to dělají, je to jako směs, jablíčka s rozinkama. Ten pesach mi neříká, to co by mi měl říct. V tom cítím velký rozdíl. Já naopak, doufám, že to proti mně nepoužijete. Já mám pocit, že dneska to má s tou církevní tradicí hrozně málo. Je to spíš společenská záležitost. Má to i svůj význam, já jsem ráda za ty sociální služby. Dřív to tady nebylo. Já měla hodně starý rodiče, ty neměly žádný výhody, tak jsem ráda za ty babičky, že to mají. Že je o ně postaráno, ale mně to přijde, že je to spíš o kulturní činnosti. Dobře, kavárna je od toho, aby se senioři setkávali a že má otevřené dveře kdokoliv. Minulý měsíc, co se mi nelíbilo, měla paní Kotová 85. narozeniny, kavárna byla plánovaná na 26. března, nakonec se zrušila, protože pan Červený to plánoval, abychom přijeli k němu a zemřel. Paní Kotová se popřálo dopředu, což by se vůbec nemělo. Popřálo se jí na přednášce, když tady byl zemský rabín Sidon, jinak to jedna z bezkonkurenčních přednášek. Kavárna už neproběhla. I když se chystalo hodně lidí. Teď bude mít pan Poláček narozeniny, nakonec se udělala kavárna ve středu, 19.

března. V jeden den, že bude kavárna a pak představenstvo, já říkala, že musíme brát ohledy a prý, že jiný termín, my tu máme dvě babičky. Některý věci mě strašně zarážej, že jako se nenajde východisko, kdyby člověk trochu chtěl. Někdy mi je líto těch starejch lidí, jsem s nima v kontaktu na telefonu, teď je Gita Příborská hodně nemocná, tak tam chodím na návštěvy, aby cítila, že není mimo. Takový věci mě trápí.

Nastalo to rychle po tom 89'?

Já to nechci nějak hodnotit, ale myslím, že v těch starejch, když to bylo v tý starý budově, pokud to vedl pan Weitzen, vedl to, jak se to má. Byl to starý člověk, rozumět mu nebylo, pak už se ani ty nový roky nedodržovaly. Já si pamatuju, že novej rok to bylo, celý den, naši si brali dovolenou, byl půst a celý den to bylo o modlení, pak doma večere. Teď je to hodně liberální, člověk nechce, aby obec padla, je viděl, že nikdo nejsem nesmrtelej, nikdo nevíme, jak dlouho tu budeme. Někdy si říkám, jestli chtěj ty halachický Židy? Necítím se tady, jak bych měla a není to jen můj názor. Tohle je vývoj, ale ty základní věci by měli být zachovány. Já s úctou k těm rodičům se snažím ty základní věci dodržovat a říkám jsem tady z tý situace hodně smutná. Jsem z ní i hodně zklamaná. Já když jsem sem nastupovala, nastupovala jsem s chutí, že jdu jako domů, říkala jsem si, jsme malá organizace, že to bude v jinym duchu. Teď vidím, že mě to vysiluje, že počítám dny a roky do důchodu, kdybych mohla, jdu okamžitě. Nevím, co bude dál. Mám necelý 4 roky do důchodu, potřebuju to nějak dotáhnout, ale už jsem byla rozhodnutá, že skončím, už jsem se ptala na úřadě práce, jaký mám perspektivy, už jsem byla rozhodnutá, vidím, že nic udělat nemůžu. Ten kdo by mohl pomoci, že nějak nechce, že se to nechává vyhnít. Já se omlouvám, že mluvím takhle otevřeně, já doufám, že to zůstane mezi námi. Já to cítím jako svoji prohru, že jsem k tomuto názoru vůbec došla. Nevadilo by mi, že to vede několik lidí, aspoň se to vyplní, brala jsem to pro dobrou věc, bude každý týden bohoslužba. Poslední dobou je to tak, že ten nepůjde na toho, ten na toho. Vznikají tady dva tábory, já nevím, jestli to cítíš jako já. Já nechci někoho ovlivňovat. Vznikají tady dva tábory. Žabomyší války se tu vedou a cítím, že na ně nemám sílu, naše rodiče by z toho byli akorát smutný. Když už mluvím o všem, tak řeknu i tuhle větu. Já se skepticky koukám na ty konvertity,

koho já mám ráda to je Marta Malá, jestli ji znáš. Ta je v Praze, z ní cítím, že se chová normálně, ta ke mně má úctu, znala mojí maminku, vznáší úctu i k mojí mamince, nic mi nevnucuje, neprosazuje, nedává mi najevo, že nemám nějaký papíry. Dneska se neuznává praxe a věk, to je bohužel všude. Tý si vážím, u ní cejtím i paní Kotová říkala, že tuhle dívčinu uznává. Mně by nevadilo, že jsou to konvertiti, naopak byla bych ráda, že ta obec nepadne, že bude pokračovat, kdyby ale oni měli k těm lidem úctu. Tady to ale není. Říkám, kde byli všichni, nikomu tu dobu nepřeju, to co jsme odnášeli my, tak všichni halachický Židi to neodnášeli, měli štěstí, že pocházeli z jinejch rodin. Kde jsou ty všichni, člověk byl odstrkovanéj, do revoluce jsem nedejchala. Kde jako všichni byli? Že udělají konverzi, nějakěj gijur a najednou budou Židi? Pochopila bych to, kdyby se chovali jako Marta Malá. Jednou tu byl Rabín Kučera a při jedný přednášce říkal, že kdo chce, tak se judaismus naučí, dneska je hodně knížek, na internetu, v televizi se o tom mluví, ke všemu je přístup. On sám říkal, že to neznamená, že tím je člověk žid, záleží, jak to cítí v sobě. Mrzí mě, že ty lidi si toho neváží. Když pak slyším na paní Kotovou, že je taková a taková, zaprvé je to paní ve věku, za druhé prožila strašněj život, já si vůbec nedovedu představit, že já bych něco takovýho. Mně stačí, to co jsem prožila a nesu si to celej život s sebou a nedá se to v žádným případě srovnávat. Já ji беру jaká je, vždyť má nárok. Ale jsou tu lidi, co jí jako dokážou odsuzovat, koukat na ní skrz prsty. Tohle to mě jako pohoršuje a uráží.

Napadá mě, co se týče členů obce, on teďka nikdo nepřibývá, je vás, nás málo, nebo naopak?

Dostaly se ke mně nějaký materiály. Teď asi 60 nás zase bude. Teď tu máme jednoho Izraelce. Ale je nás tak 60, 62. Mojí sestry dcera se starala o hřbitov a už tenkrát chtěla něco řešit, odešli ze hřbitova. Ze začátku do toho šli s chutí. Bylo jim to hodně znechucený, i moje sestra to ventilovala. Pokud je maminka, tak chodí, ale dala se jinou cestou. Doufám, že vám to moje povídání něco dalo.

Musela jste ještě zažít pracovní soboty?

Já jsem 57. ročník, já jsem chodila do školy a rodiče do práce. My jsme byli na škole jediný židovskýho původu a ještě jsme byli chudý a rodiče nás vychovávali tak, že se musíme chovat líp než ty ostatní. Chtěli, aby to na nás nebylo tak vidět, abysme se chovali slušně, abychom neodporovali. Já si pamatuju, rodiče byli dělnickýho původu. Maminka v Bukurešti dělala účetní, nebo kancelářskou práci. Když přišli sem, tak oba dva dělali, maminka u automatu a tatínek expedici, takže by ani nešlo nechodit. Jestli to zkoušeli, to nevím. Nejvíc se dodržovali svátky, velký svátky a pesach. Pak na šábesy chodil jen tatínek v pátek večír. Maminka normálně v sobotu vařila, uklízela, měla na to jen to odpoledne a neděli. Ono to ani nešlo. Já myslím, že stejný pocity měl váš tatínek. Když už jsme vylítly z hnízda, pak maminka ten šábess držela, už když byla v důchodě. V pátek si vše připravila a do soboty do večera byl šábess. Já to taky začínám držet. Sem vděčná mému manželovi, že celý ten rok mě ve všem podporoval, když sem přišla o tu maminku. Udělala jsem málo, na druhou stranu všechno, co jsem mohla udělat. Já si koupila sidur, když jsem byla nemocná a začala jsem se sama modlit, nechala jsem svíčky vyhořet. Pokud se povznesu nad ty žabomyší války, uvidím. Já tomu nerozumím. Chci se tomu židovství hodně věnovat, jít vejš a vejš. Může se stát, že začnu jezdit na bohoslužby do Prahy, nebo se přehlásím do Děčína, nebo budu všechno dělat doma. Jsem to uvítala, že se tady začal dělat Pesach pro starý lidi, ale oni stejně nepřijdou, starý lidi nechoděj. Když jsem se sem vrátila, spoustu lidí jsem z dřívějška neznala, když jsem přišla, pana Jelínka, Hrona. Spoustu lidí jsem neznala. Lidí jsou nový. V té době to nechtěli dávat najevo, co nejvíc to udržet v tajnosti. Vážím si, že dodržovali šábessy, že se muži scházeli, že se jich sešlo 10. Pamatuju, na nový rok, měli jsme slepičky, tatínek na nový rok přinesl jednu slepici a normálně, přišel pan Berner, ještě žil, oni nám tou slepicí kroužili nad hlavou, u toho se modlili. My to nechápali (smích). My jsme si ale nedovolili proti tomu nic. Pak s ní odešli a pan snad Berner ji košer zabil, pak maminka dělala polívku a vysvětlovala to tím, abychom byli ušetřený, aby ta slepice převzala na sebe to špatný. Nikdo už o tom neví. Když jsem řekla, že teď rok nesmím na hřbitov, rok po tom co maminka umřela. Prvně jsem byla až teď v neděli. Všichni na mě koukali. Ta duše musí mít klid. V tom jsou ty rozdíly, dřív se ty věci víc snažili dodržet. Stydím se za to, že toho vím opravdu málo. Já jsem měla takovou možnost naučit se jidiš. Já nechápu, že rodiče se naučili česky, i psali česky,

samozřejmě měli přízvuk, nemluvili čistě česky. Tatínek mluvil hůř než maminka tedy. Jí bylo 100 let a my jí ještě občas jsme udělali konferenci přes Skype s bratrem, sestřenicí z Holandska, maminka uměla německy, jidiš. Ona plynule z češtiny do rumunštiny, z rumunštiny do češtiny. Oproti tatínkovi. Uměla i francouzsky, hodně řečí. Vždycky říkala, že je k ničemu a že už nic neumí, taky jsme se sestrou říkali, že bysme chtěli být takhle k ničemu (*smích*). Troufám si říct, že obec přišla o nejlepší členku. Všichni o ní mluví velice hezky a vzpomínají na ni s úctou. To byla dáma. To byla Židovka. Vyrovnala se se vším. Oni chtěli s námi odejít do Izraele, kolikrát už měli sbaleno, ale neklaplo to, nevyšlo to. Obdivuju je, že si to udělali, jak mohli a uspokojovalo je to.

Kde se seznámili s tatínkem?

V Bukurešti. Od pocházel ze Sekernice. On se dostal do pracovního tábora a z něho do Bukurešti. Tenkrát to asi oproti tý Ukrajině a Bukurešti to bylo pro ně jako na západě.

Povolení k nastěhování se většinou vztahovalo na Rusíny, na Svobodovce.

To opravdu nevím.

Jestli někdo z příbuzenstva se sem tak dostal a oni za ním pak přišli...

První tu byl strejda se sestrami a tatínek a teprve za ním až maminka. Ale jakým způsobem získali povolení nebo ty papíry, to nevím. Tady měli svatbu. Jak jsme byli v tý Sekernice, tak jsem tam hledala synagogu a tam nebyla, nikdy nebyla. My se podívali do Chustu do synagogy, všude mají problém, jako my tady, tam to ještě není tak liberální. Už se tam málo mladých dostane. Ta synagoga je tam taková ošuntělá. Židle tam mají na jedný hromadě. Byla tam cítit chudoba, extrémní rozdíly (*vyprávění o Ukrajině*). Tatínek a celá rodina asi chodila 12 km do Chustu do synagogy. Padli jsme na takový hodný lidi, nás pustili na hřbitov, ale ten je neudržovanej. Ještě jsme se dostali do jednoho baráku, je to 50:50, taxikář nás vzal na úřad, tam se nám tak věnovali, poslali nás za jednou paní, co je pamětnice, ta nás poslala někam, kde by

mohli bydlet Lebovičovi. Zavezli nás k jednomu domu, byl to úplně nověj barák, ale zavolali dědu a tam věděl, že tam byla sodovkárna a tatínek tam skutečně měl sodovkárnu. Tam se asi tenkrát hodně věnovali duchovního životu. Když tatínek dělal kantora, tak se stále učil, modlení jidiš není jednoduchý. Já už si vybírám, kde co řeknu. Dneska už normálně řeknu, že jsem Židovka. Když je někdo proti Romům, tak já řeknu, no já jsem zase židovskýho původu. Dneska si i říkám, že i kvůli tomu původu jsem to nedotáhla dál, než jsem třeba mohla. To byl problém, co ta doba obnášela. Ty lidi třeba prožili válku a dožili se vysokýho věku. Když nějaký problémy, tak maminka vždycky říkala, že nevíme, co to byla válka a nedokážeme si některých věcí vážít, což je pravda. Kdo to dneska umí, aby se lidi chovali slušně, už vůbec to. Člověk by se měl brát takovej, jakej je. Vážím si třeba vašeho tatínka, kam to dotáhnul.

1.4. Rozhovor: Egon Wiener

Rozhovor vedla Sára Wienerová

Místo: Byt Egona Wienera

Datum: 7. 1. 2015

Jaký máte vztah k židovství?

Narodil jsem se počátkem roku 47, všichni moji příbuzný, co přežili holocaust se sešli v Hrádku nad Nisou, kde žili do roku 48, 49. Všichni až na jednoho se vystěhovali do Izraele, stěhovali se tam, kde jim to mělo zaručit, že Židi budou žít mezi svými podle svých pravidel a zákonů. Můj tatínek se chystal do Chile, Chile nevyšla, přišel únor 48', moji příbuzní až na jednoho, který se z Izraele vrátil pro nemoc mojí babičky, jeho maminky zůstali v zahraničí. V podstatě jsem zde neměl žádné příbuzné, natož děti, se kterými jsem si mohl hrát. O to víc mě těšilo, že v našem domě v Machníně, kam jsme se přestěhovali v roce 38, jsem se mohl setkávat s dětmi těch, co holocaust přežili. Přicházeli k nám jejich rodiče hrát karty. Ať to byly děti doktora Fishera z Chrastavy, děvče které bylo jen o málo starší než já, dívenka kterou našli pohozenou u bran Osvětimi, adoptovanou dceru pana doktora Schwarzwalda z Ruprechtic v Liberci, Pavel Göre, syn lékaře, rovněž z Liberce, který byl jen o rok starší než já. V Liberci a jeho

okolí žilo ještě několik dětí židovských páru, kteří sem přišli z Podkarpatské Rusi. Vzpomínám si na Lewiovi a další, kteří odešli z Liberce s pověstnými lify, velkými dřevěnými bednami, v následujících dvaceti letech. Mnozí dnes žijí v Izraeli, v USA a jinde v západní Evropě. Od mnohých jsem pozdravován, ale už si na ně nevzpomínám, ani jak se jmenovali. V našem dome v Machníně staří hráli karty a my děti si hráli s kupou hraček, ze kterých si vzpomínám na stavebnici Spasské věže moskevského Kremlu a jiné obdobné tendenční hračky. V roce 50 se stal můj dědeček Artur Wiener správcem židovského hřbitova v Liberci, zde i se svou manželkou Matyldou Weisovou bydlel ve služebním bytě. Z této doby se pamatuji na návštěvy u dědečka a babičky na tomto hřbitově. Hřbitov byl zarostlou džunglí mladých stromků a keřů a byl absolutně nepřístupný. Poslední pohřeb zde byl uskutečněn v létě 1945, exhumace žen z koncentračního tábore Grossrosen v Bílém Kostele, tam byly přeneseny pozůstatky. Dědeček v této době byl již velmi těžce nemocen a babička zemřela v roce 57 a je na tomto hřbitově pohřbena. Můj tatínek se s ostatními členy židovské obce v Liberci nestýkal. Znali jsme se povšechně, ale všichni se obávali možného nebezpečí, že budeme obviněni z nepřátelství vůči republice. To proto, že v procesu s Rudolfem Slánským na konci roku 51 byli téměř všichni odsouzeni, s důrazem i na to, že byli židovského původu.

I když jste se nestýkali s židovskou obcí, slavili jste doma například židovské svátky?

Židovské svátky a tradice se v naší rodině oslavovaly jen sporadicky. A to ve formě návštěv v jiných židovských rodinách při příležitosti svátků. Doma jsme měli vánoční stromek, jako naši sousedé. Naproti tomu jsme měli velmi čilou korespondenci s příbuznými, kteří se vystěhovali do Izraele. Ti žili v náboženských kibucech a církevní svátky dodržovali i tím, že nám posílali přání k těmto svátkům i nám do Čech.

Odkdy žije Vaše rodina v Liberci?

Naše rodina v současné době je bezesporu nejstarší židovskou rodinou žijící nepřetržitě od 2. poloviny 19. století v Liberci. Můj pradědeček Hugo Wiener se zde narodil v roce

1889. V současné době nejmladším členem této rodiny je Jan Wiener, narozený v roce 2009 v Liberecké porodnici.

Kdo z rodiny přežil válku, hodně to rodinu zasáhlo?

Z mých nejbližších příbuzných to je můj dědeček Artur Wiener, přestože byl 3. 10. 38' zatčen gestapem jako jeden z prvních v Liberci, přežil. Jeho 4 synové včetně mého tatínka a posledního žijícího, mého strýce Waltera, ten jediný byl ukrýván po celou dobu války v nepřístupné místnosti na půdě jedné restaurace v Hrádku nad Nisou, Cafe Radio až do roku 45, válku přežili tím, že se aktivně účastnili zahraničního odboje nebo byli vězňeni v nacistických táborech a věznicích. Další příbuzní žijící na Turnovsku, Jablonecku a Českolipsku do posledního člověka zemřeli a to počínaje strýcem v České Lípě, který v říjnu 38' skočil pod vlak a ostatní z Turnovska byli z Terezína odvezeni do Osvětimi, odkud se nevrátili.

Období let 1945 – 48 znamenalo pro přeživší a navrátilivší se Židy na Liberecku to, že chtěli uvěřit, že společně s těmi, kteří přišli se Svobodovci z východu, mohou vytvořit novou židovskou obec v Liberci na troskách té, která byla vyhlazena za druhé světové války. Podkarpatští Židé tvořící v tomhle období a napříště absolutní většinu Židů v tomto regionu měli však záhy vystřízlivět, protože společnost, ve které zvítězila při volbách KSČ, jim nebyla nakloněna a majetky jim konfiskované jim nebyly vráceny. Židé se setkávali v tomto období skrze svá německá jména i s odporem těch, kteří přišli dosídlvat pohraničí, a patřili k těm nejchudším a nejprostším obyvatelům naší země. V naprosté většině šlo o to, aby tady rychle zbohatli a po Němcích získali všechno, co získat bylo možno. Židé vystřízlivěli i tím, že zvítězila politika KSČ v období února 1948. Období od roku 1948 do roku 89 bylo časem, kdy se československá zahraniční politika začala orientovat na podporu arabských zájmů na středním východě. Procesy s komunistickými funkcionáři na konci 40. let a v 50. let byly vedeny především tak, aby byla zdůrazněna rozvracející úloha Židů, kteří měli tuto společnost rozložit, a tak se stalo, že ti, kteří neodešli do roku 48, odcházejí masově v 50. a 60. letech. Zůstávají jenom ti, kteří se chtějí přizpůsobit, být nenápadní a dávat své schopnosti ve prospěch budování socialismu. Nevím, co bylo snadnější, ale podpora režimu byla i podporou zla,

které ve své podstatě bylo zlem absolutním, protože páchalo křivdy, které nebylo možno odčinit a lhalo svým spoluobčanům. Poukazováním na židovské nedostatky obhajovaly nedostatky celého systému. Nakonec proto v roce 89 tento režim musel padnout a padl i díky tomu, že židovská pospolitost celého světa pomohla ke změně režimu v celém Československu. Poslední období pětadvaceti let 1989 až 2014 bylo zcela v režii zahraniční politiky České republiky a Evropské unie. Obnovení vnitřního života v Česku je dáno obnovou diplomatických styků s Izraelem, obnovou židovských památek v Česku a nulové diskriminace židovských zájmů v oblasti komunální politiky této nové společnosti. O tom nakonec hovoří i nové postavení nové synagogy v Liberci.

Kdy jste se stal členem židovské obce vy?

Po roce 1970, v době normalizace, jsem dosáhl věku 18 letu, a když jsem dosáhl věku 18 let, byl jsem vyšším funkcionářem socialistického svazu mládeže v Liberci a v severočeském kraji. Spolupracoval jsem z této pozice, předsedy okresního výboru SSM s tehdejšími vedeními židovské obce v Liberci, a to panem Weitzenem. Později, když jsem se přihlásil k příbuzným v Izraeli, jsem byl funkcí zbaven a nic mi nebránilo vstoupit do židovské obce v Liberci a stát se jejím členem, v roce 1989. V době mého působení na OV SSM v Liberci se na mě obrátila řada židovských spoluobčanů z Liberce a okolí, kteří rovněž nebyli organizováni v židovské obci, abych jim jakýmkoli způsobem pomohl v jejich situaci, kdy byli nepřímo kráceni na svých právech proto, že byli židovského původu. Nejméně v deseti případech jsem těmto lidem pomohl a domohl se nápravy jejich křivd. Případy, ve kterých jsem mohl zasáhnout a pomoci, byly především na poli možnosti cestování do zahraničí, protože jsem byl členem komise pro udělování devizových příslibů. Dále při vydávání pasů a víz do zahraničí, protože jsem byl v komisi pro posuzování těchto žádostí včetně přijímání dětí židovského původu k vyššímu vzdělávání, i když takto to nebylo nikdy formulováno.

Takže byla ta tendence?

Když byl Žid'ák, tak se na školu nedostal. Já jsem mohl říct: „hele ten kluk je dobřej, dobře hraje“ nebo něco, co bylo zajímavé pro partaj.

Jak oni věděli, že je to Žid'ák?

Měl židovské jméno. To že jsme nebyli členy židovské obce, neznamenal, že se to o nás nevědělo, a to především srze příjmení, nebo korespondenci s Izraelem, „buržoazní“ způsob života, četby, zájmu o historii, kulturu, umění.

Jak to, že vy jste neměl problém?

Protože jsem byl především obdivovatel ruské židovské kultury a tam se mohla schovat má velká vášeň pro ruské židovské spisovatele, malíře a tak dál. Jako byl například Ilja Erenburg, Šagal, Isac Babel, Natan Rybak, Oistrach a desítky a desítky dalších umělců žijících v Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Z tohoto titulu jsem byl tolerován a pokládán za znalce sovětského umění. Tím jsem se chránil, to byl můj štít, před těma co mě vyčítali, že jsem Žid'ák.

Když jste viděl krácení u nich, tak vy jste se nesetkal s antisemitismem?

V té době jsem v osobních dotaznících neuváděl, že mám příbuzné v zahraničí. Natož v Izraeli. Později, když jsem svůj životopis musel doplnit o tyto příbuzné, bylo i s mou kariérou utrum. Můj tatínek Egon Wiener starší, 1918 až 1986, patřil k těm, kteří před rokem 38 se svými bratry byl levicově orientován a byl členem všech možných dělnických a komunistických židovských a německých spolků, levicově - komunisticky orientovaný. To, že z příbuzných zůstal po válce naprosto sám, a ostatní emigrovali většinou do Izraele, jej donutilo přehodnotit své politické postoje a s důrazem na antisemitismus KSČ být v opozici proti komunistické straně na domácí půdě.

Váš tatínek se chtěl odstěhovat do Chile, ale neuvažoval jste i vy o vystěhování?

Ne. Vzhledem k tomu, že jsem mimořádně špatně jazykově vybaven a jazyky nejsou mým koníčkem.

Měl jste povědomí, jak funguje židovská obec, když jste říkal, že jste komunikoval s panem Weitzenem?

Problematika židovské obce v Liberci mi byla vcelku neznámá. Její život byl ovlivněn těmi, kteří přišli do Liberce z Podkarpatské Rusi, a to byla naprosto jiná židovská komunita, než ta, která žila v Liberci před druhou světovou válkou, a její torzo po druhé světové válce.

Čím se vyznačovala činnost obce po roce 1989?

Bylo to přesně to, co jsem předpokládal, staří mluvili o náboženské obci, my mladší jako já, Pavel Göre, Koubek a ostatní jsme si představovali pod židovskou obcí něco zcela jiného. V podstatě žádné náboženství.

Kdo ji tehdy vedl?

Domnívám se, že to zdravé jádro bylo především v duchovním panu Weitzenovi, přestože patřil k té náboženské skupině, a v panu inženýru Jelínkovi, který byl stmelujícím prvkem této společnosti.

Cítí se i vaše děti členy obce?

Z mých dvou dětí Sárý Wienerové a Jakuba Wienera má zájem o židovství pouze dcera Sára. Syn Jakub je nejmladším univerzitním profesorem zdejší technické univerzity a jeho zájem o židovství je nulový.

Má židovská obec v Liberci perspektivu?

Domnívám se, že za daných okolností ne. Pokud by měla přežít, museli by v ní být lidé v naprosté většině pod šedesát let. Současný věk výboru hovoří o jednom, že obec musí v příštích dvaceti letech ukončit svou činnost. Obrovským počinem pro organizovaný život Židů a jejich přátel v Liberci je nová synagoga. V perspektivě příštích dvaceti let je liberecká synagoga něčím co je absolutně unikátním na sever od Alp, budova nové synagogy postavená na shořeništi té původní, která byla zapálena o křišťálové noci 1938, by měla splnit touhu všech Židů a našich přátel mít kde uplatňovat své názory, své cesty za štěstím na této planetě.

Setkala jsem se s názorem, že je v Liberci více Židů, než je organizováno v židovské obci, souhlasíte?

Ano, jenom v našem mikroregionu žije nejméně 150 až 200 Židů, kteří se k židovské obci v Liberci nehlasí a nikdy nebudou. Proč? Na to je jednoduchá odpověď, všichni ti, kteří jsme organizováni, platíme příspěvky a společně se scházíme, jsme dáni všanc, těm kteří shromažďují jména a adresy Židů, aby je jednou použili proti nám. Není tedy důvody proč nechápat a rozčilovat se nad tou částí společnosti, která se nikdy nepřihlásí. V naší společnosti stále převládá názor, že za vše co se nepovedlo nebo je špatně mohou Židé. I já se nescíslněkrát setkal s tímto postojem majoritní české společnosti. Antisemitismus v Čechách neuvěřitelně roste. V souvislosti s Islámem, politikou palestinských Arabů jsme stále víc nenáviděni a všichni ti, co se neorganizují v řadách židovské náboženské obce, se jednoduše bojí o svůj život a život svých dětí. Politika komunistické strany naší i kdekoliv ve světě jde na ruku Arabům a antisemitismu i v našem nejbližším okolí. Jsem autorem řady knih fejetonů týkajících se současného stavu žití v Sudetech po roce 1945 a mohu zodpovědně prohlásit, že naprostá většina členů bývalé KSČ je orientovaná proti Židům a státu Izrael. Jejich postoje jsou stále radikálnější a jdou proti zájmům Židů. Není proto proč se divit, že mnozí emigranti z bývalých republik sovětského svazu, kteří jsou židovského původu, se k nám do obce nechtějí přihlásit. Víme o nich, oni vědí o nás, ale bojí se, že by se mohli dát všanc pronásledování, jako tomu bylo v ruské federaci, na Ukrajině, v Gruzii a jinde.

Myslíte, že dnešní společnost, například v Liberci, je nakloněna Židům?

Domnívám se, pokud by došlo k lámání chleba a bylo by nutné něco řešit tím, že někoho nebo něco obětujeme, tak je to vztah majoritní společnosti vůči židovské komunitě. Rozhodně jejich vztah k nám je daný celospolečenským postojem Čechů vůči Židům a ten není uspokojivý. Verbální útoky na židovskou společnost formou anekdot, útoků na Izrael, ochrana Palestinců a jejich postojů svědčí jen o jednom a to, že i v naší společnosti vítězí zlo nad slušností. K tomu slouží anonymita sdělovacích prostředků a to především Twiter a hlavně Facebook, kde anonymita zaručuje těmto výroky naprostou svobodu a nepostižitelnost. Zároveň to potvrzuje to, o čem hovořím. Ani v Čechách se Židé nemohou cítit doma, ledaže by si změnili jméno a v žádném případě se k židovství nehlásili. Tato skutečnost nevyplývala sama od sebe a je krutým dědictvím společnosti, která si říkala socialistická a která v období let 1948 až 1989 provozovala antisemitismus jako skrytou formu nástroje proti všem přátelům Izraele, Židům a těm, kteří židovství obdivovali. Politika sovětského svazu a politika československé vlády se realizovala v tom, že kdokoliv měl vazbu na stát Izrael a byl židovského původu, neměl důvěru této společnosti. Uplatňovaná vedoucí úloha KSČ ve společnosti byla zárukou, že Židé nebudou v této společnosti ve vedoucích pozicích a budou muset nad rámec svého původu upřednostňovat zájmy dané úlohou KSČ ve společnosti.

1.5. Rozhovor: Pavel Gerö

Rozhovor vedla Sára Wienerová

Místo: Byt pana Pavla Geröho

Datum: 8. 1. 2015

Rozhovoru se zúčastnila i manželka pana Geröho, na jeho vlastní přání

Moje první otázka je, odkdy žije vaše rodina v Liberci?

Tak, přesně to neřeknu, ale někde plus minus 1920 něco. Ale když tak to najdem v dokladech a aspoň najdem, kdy táta nastoupil do špitálu v Liberci. Táta se sem dostal,

že jsem nastupoval do nemocnice po medicíně a máma se sem stěhovala jako dítě s rodičema, dokonce do Liberce přišli dřív, než byl postavenej barák. Oni bydleli v baráku, jak je palác Adria, ten ještě nebyl dostavenej, takže chvíli byli někde v hotelu, několik měsíců než jim dodělali byt.

Váš tatínek byl židovského původu a vaše maminka taky?

Taky.

Svatbu měli tady?

Ano svatbu měli v Liberci a měli jí v synagoze v tý bývalý.

Takže byli členi obce?

Byli.

Byli od začátku, co žili v Liberci členi obce?

No.

Jste jediné dítě?

Jsem jediný.

Taky jste byl členem obce, hned jak to bylo možné?

Manželka pana Geröho (M): Jak jak to bylo možný? Celý život byl normálně.

Já se setkala několikrát s tím, že rodiče byli v obci a jejich dítě ne.

Ono to nebylo po válce možný. My jsme nikdy nebyli nějak pobožná rodina, ale vždycky se v naší rodině drželi velký svátky. Na Jom kipur jsme se postili i já. Od těch

třinácti. Ale stromeček jsme taky měli vždycky. V Liberci se vždycky říkala, že jeto Weinhucha.

Weinhucha?

Weihnachten a Chanuka dohromady. Pražáci měli Chánoce.

Byli jste členy obce a vzhledem k vašemu příjmení o vás jistě bylo známo, že jste židovského původu...

Příjmení je maďarský a to táta pátral po předcích, my jsme původně ze severní Moravy, řeším, jestli Bezruč nějak nezkazil toho markýze Gera a jestli jsem neměl restituovat ty lesy bez konce.

Moje otázka směřovala k tomu, jestli jste se vy nebo vaši rodiče setkávali s antisemitismem po válce do roku 89.

Já myslím, že ne.

Ani například ve škole?

Ne.

Když jste byl v obci po celou dobu, před revolucí i po ní, cítíte rozdíl, mezi tím, jak to bylo před tím a teď?

Cejtim rozdíl, ale spis, že ta obec v minulosti byla záležitost náboženská. Tam se chodilo na bohoslužby, eventuálně se slavili náboženský svátky. Teď je tam víc takového kulturního života. Dělá se tam řada věcí, který se bezprostředně neodráží z bible nebo z něčeho takovýho, což si myslím, že je dobrý, nějaký přednášky zájezdy a takový akce. V tom cejtim rozdíl. Pak je docela dobrý i to, jak to slušně říct, že se ta obec prohlásila za reformovanou, protože tady to vždycky bylo ortodoxní, ale ortodoxní

se stromečkem, s vepřovym. Já nevím, se všim. Takže že se to víc blíží realitě, což mě připomnělo, vás přivedu na jiné myšlenky. Kdysi tady byl nějaký anglický rabín, konzervativní. Jsem se ho ptal jaký je rozdíl mezi ortodoxníma, konzervativníma a reformovanými Židama. On mi říkal, že u těch reformovaných se to náboženství vyvíjí jako třeba u křesťanů, křesťanství už taky nemá pámbička, toho dědečka v noční košili, jak tam sedí na obláčku a tak. Ženský rovnoprávný s mužským. Ty konzervativní přísně a přesně dodržují předpisy, který jsou daný historicky, ale nic navíc. Kdežto ty ortodoxní, aby neporušili ten předpis, tak si okolo postaví zeď a okolo ty zdi ještě jednu zeď a kolem ještě jednu. Tak jsem na něj koukal jak blbec a on říká, já ti to vysvětlím. Správný ortodoxní Žid nepůjde v sobotu na procházku k vodě. To není samozřejmě nic proti náboženství, to se může, to je v pořádku, ale mohlo by se mu stát, že spadne do vody, to se stane, kdyby byla voda hluboká, může plavat, to nevadí, toj de o život, to se může o šábesu. No jo, ale když by vylezl z vody, zjistil, že má mokrá šaty, teď by se svlíknul a začal by ty mokré šaty ždímat, a to je práce, a to se v sobotu nesmí, tak kvůli tomu nepůjde v sobotu na procházku k vodě (*smích*). Takže tady jsme si hráli celý život na nějakou ortodoxní, nic jiného nebylo.

M: No ortodoxní to asi úplně ne, vždycky byli ty ortodoxní ještě víc ortodoxní.

Byli, ale oficiálně tady byla ta židovská obec, jenom republiková, jen ortodoxní a nepřipouštělo to nějaký úchylky.

Vzpomněl byste si na nějaké duchovní, kteří byli před revolucí v obci?

Tak Weizena, Bernera a kdo byl před nima?

To už si nevzpomenu.

M: Lídy táta ne?

Ten nebyl duchovní, Špaček, Lebovič.

Ona o něm mluvila jako o duchovním, ale všichni ostatní mluvili o panu Weitzenovi a Bernerovi, proto se ptám.

M: V knížce Židi v Liberci? Tam to není?

Tam je to jen do války.

Já si myslím, že to končí druhou světovou válkou.

Nevím, jestli si to budete pamatovat, když sem po válce přišli Židé z Podkarpatské Rusi, jestli se s nimi obec proměnila? Přinesli sem jiný vliv? Byli víc ortodoxní?

Já myslím, že bylo, teda co vykládal táta. Že oni přece jen na tý Podkarpatský Rusi žili jinak a ty Židi, který byli v Liberci před válkou, ty buď zahynuli, nebo odešli po válce, tady jako těch předválečných původních moc není. Naši patřili k těm předválečnejm.

Když jste říkal, že se řada odstěhovala, Vaše rodina neuvažovala, že by odešla? Že by se vystěhovala do Izraele?

Já myslím, že ne.

M: Já si pamatuju, jak tvoje matka vždycky říkala, že celou válku vzpomínala láskyplně na Liberec a že si jenom přála, aby se tam vrátila. Nikdy jsem od nich neslyšela, že by chtěli. Jen říkala, že si celou válku přála, aby se mohla vrátit.

Vy máte děti?

2 syny.

Chodí na obec?

V první řadě manželka je Gojka, takže skazila dětem kádrověj profil (*smích*).

M: Vy jste na tom stejně, myslím.

Mám dva syny a jeden se k tomu hlásí a druhý se k tomu nehlásí.

A vedl jste je k tomu?

Já si myslím, že na to přišli sami. Věděli, že jsem žid, ale nikdy jsem je k ničemu nepřemlouval. Ale když já jsem taky takovej Žid na baterky (*smích*). Já modlit se neumím kromě pár písniček, modliteb, který mám odposlouchaný, ale nevim co to je. Číst to neumím, sice jsem se to učil, ale tejdění kurz a další tejdění jsem všechno zapomněl. Nikdy jsme to zvlášť nedodržovali. Ale musím říct, že některý věci jsem naučil i manželku, teda nechal naučit. A to hlavně co se týká židovský kuchyně. Když se dělají nějaký sederový večere, mamina dělá macesový knedlíčky.

M: To dřív dělávala paní Jelínková stará, teď nemohla, tak jsem je dělala dvakrát.

Ale třeba sulcovanýho kapra, máš recept židovskej. Spousty receptů se naučila.

M: Ale doma drželi jen ten půst a to vim, že babička pekla barches.

Drželi jsme všechny vysoký svátky.

M: Když si byl dítě, tak jste ale hodně chodili do obce. Otec nechodil?

Nene.

M: Spousta lidí se zná, že tam v tom věku chodili. Všichni mají fotky, jak hráli o Purimu královna Ester.

Já jsem byl Hašver. To umím dodnes říkat. *Jsem Hašver, šperský král jež na tom trval a šel dál. Moje královna paní Vaškiji, jež tloustne a dorty baští, neposlouchá a jen zlobí, neb kráska jiná trůn náš zdobí.* Takhle jsem se představoval na začátku, se všichni

představovali. Blbosti si pamatuju, když mi řekne žena něco před hodinou, to si nepamatuju.

M: Maruška Deličová, s tou jste mluvila?

Ne.

M: Šlomovičová za svobodna, ta taky tohle to, všichni si to pamatujou. Miloš Majzlík, ten je v Jeruzalémě, ale dost často sem jezdí. Mají z toho fotky. Ještě bysme mohli dát Ruth, ta se nám teď ozvala, jedna známá z Rakouska, která tu byla jako dítě po válce. Přišli z Brna, její tatínek tady snad dělal předsedu obce, ale nevíme v kterým roce. Někde kolem padesátého roku. Ale nějaký společenský život byl.

Ale to tehdy byla mladá holka proti mně, ona měla starší sestru a ta je v Los Angeles a na ní nemám kontakt. Mám kontakt na Ruth, která pro mě byla jako dítě nezajímavá, já byl čtrnáctiletý kluk, tak přece se nebudu bavit s nějakou desetiletou holkou.

Mohu se zeptat, jaký jste vlastně ročník, pokud se neurazíte.

46. Proč bych se měl urazit (*smích*). Táta se narodil na Slovensku, základní školu měl slovenskou, gymnázium měl maďarský, medicínu študoval v Praze, ale na německý fakultě. Gymnázium bylo v Nových Zámkách a bylo to evangelický gymnázium. Za Rakouska-Uherska byli státní svátky, katolický svátky, takže gymnázium drželo státní svátky, gymnázium drželo evangelický svátky a táta držel ještě židovský svátky. A říkal, že všechny svátky se musej slavít. Proto jsem to ctil i doma, to měl zkušenost z mládí.

A šábés třeba neslavil? Chodili v sobotu do práce?

Jo.

A vy jste chodil do školy?

Normálně jsem chodil do školy.

K současné obci se zeptám. Ale kdyby vás cokoliv napadlo, tak klidně povídejte.

M: Maruška Šlomovičová si taky hodně pamatuje, ona měla tatínka, který byl opravdu věřící. Vím, že dodneška říká, že bratr nechtěl chodit, protože musel povinně každou sobotu do obce, ale Maruška si hodně pamatuje.

K současné obci, myslíte, že to má nějakou perspektivu, ta obec tady, vzhledem k počtu?

Jestli nevymře ta obec, takhle jste to skoro chtěla říct (*smích*)? Že by to mělo velkou budoucnost, to nemá, ale tam chybí ta generace, co je po nás, prakticky celá, tam jich je strašně málo, ale už tam začínaj chodit nějaký mladý děti na různý pořady, který se dělaj, něco zůstane. Já myslim, že to bude fungovat něco jako spolek přátel Židů, víc jako ta společenská záležitost, než ta náboženská

Čím myslíte, že to je, že ta generace po vás, vaše děti, že tam nechodí? Já se setkala v rozhovorech, že vlastně všichni děti těch, koho jsem zpovídala, tak skutečně nikdy nechodí, a jestli cítí nějakou náboženskou příslušnost, tak čistě na poli tradic, který si dodrží doma, ale na obec nepřijdou.

Taky jsme vyrůstali všichni v jiný době, náboženství hold nebyla móda. Člověk místo do kostela chodil do svazu mládeže.

M: No a tak ještě, když vezmu tu generaci, tak nikdo nemá partnera Žida. Jsou to smíšený manželství a spousta jich odešlo.

Je ale pravda, že se už uznávají i tatínkovci, jak je obec liberální, že se uznává i původ po obci.

M: Ale je to tak. Když si vezmu ženy v našem věku, všechny druhé partner není Žid a ty děti se samozřejmě mohou rozhodnout.

Když se to nedrželo doma, tak ty děti se k tomu vlastně nijak nedostaly.

M: Náš Pavel se jednu dobu zajímal, ten byl i v Izraeli v kibucu, na pobytu pro mládež, po revoluci a byli ve Švaicu taky jako tejdenní pobyt od pražský obce.

Pavel tam chodí, hlavně když je potřeba. Když je třeba výroční schůze a je potřeba obsadit důležitý funkce, počítat funkce, prezenci, tak vždycky přijde, aby teda aspoň něco odmakal. Ví, že tam patří, ale není to jeho hobby, ale když dělá mamina něco dobrýho židovskýho tak to můžou všichni.

Taky jsem se setkala s názorem, že v současné době jsou na obci určité žabomyší války, že je tam tření mezi lidmi. Jak to vnímáte? Myslíte, že to škodí obci? Že nefunguje, jak by měla?

No já si myslím, že na činnost obce směrem ven to nemá vliv, ty žabomyší války tam jsou a docela bych řekl dva typy. Jedna věc jsou ty starý babky, který se občas spolu pohádaj, ty co jim je 80 a 90. S tím se nedá nic dělat, jedna věc je, že se to týká i řeknu zaměstnanců. Což je horší. Taky mě to občas rozčílí, když tam ty baby občas něco vyvedou, ale nikdo není dokonalej. A vzhledem k tomu, že jsem chvíli dělal ve vedoucích funkcích a musel jsem dělat s lidma, který jsem měl jako podřízený, taky nejde, aby všechny lidi vyhodil a nabral si jiný, oni nejsou (*mimo záznam diskuze o zaměstnancích obce*).

Vy si musíte pamatovat všechny vhodné a méně vhodné prostory, ve kterých byly modlitebny.

Já si to pamatuju od Matoušový dál, naproti Imperiálu a pak tohle. Vim, že byla synagoga, tam kde je teď. Tam se naši bral a fotky, ale já jsem zažil Matoušovou.

Jak se vám líbí současná synagoga a vůbec ty prostory?

Je to moderní, je to první barák toho typu po válce, kterej byl postavenejch, žádný jiný synagogy se jinde nestavěly a proti tomu, co jsme měli před tím, to je řádový posun dopředu, mně to nevadí, že je to syrový beton, oni to vysvětlují, že ten trojúhelník je půlka Davidovy hvězdy, tu symboliku tam montují.

Setkala jsem se s názorem, že se lidé setkávají s antisemitismem i teď.

Že si to přečtu v novinách, ale osobně jsem s tím problémem neměl.

Skutečně nemáte jediný zážitek, nebo vaši rodiče z minulého režimu? I třeba úsměvné skutečnosti. Pan Jelínek vyprávěl veselou příhodu, že se nedostal do Sýrie, kvůli své hvězdičce na krku, úřednice se bála, že by mu tam mohli ublížit.

Nevím. Táta byl doktor, tak to bylo něco jinýho. I když to bylo neštěstí pro mě, teď tu není žena, tak vám to honem řeknu, táta bejval jedinej venerolog na okrese. Já jsem se klepal strachy, že kdybych někde něco chytl, tak že by táta nedodržel lékařský tajemství a tahal by věci z ordinace domů. Jednou jsem to po mnoha letech líčil panu Kubínovi, ten to dělal v Jablonci a ten říkal, tak seš blbej, by si přišel ke mně do Jablonce, což mě tehdy nenapadlo (*smích*). Ale možná to bylo fakt tím, že táta byl doktor a nikde se necpal do nějaký vedoucí funkce, že by chtěl primariát, nebo tak něco. Nestěžoval si, neříkal to nikdy.

Můžu se vrátit k vašim rodičům, kde se vlastně seznámili?

Tady v Liberci

A vaše maminka se jmenovala za svobodna?

Ameisová. Jako mravenec německej.

Ty rodiny sem přišly v roce 1920?

To možná žena najde, ale dědeček z matčiny strany byl velkoobchodník se dřevem. K tomu mám zajímavou věc. Dunaj jak stojí tak tam byly bažiny, takže celej Dunaj stál na dobových pilotech, ty dodával dědeček, takže jsme byly důležitá rodina pro centrum Liberce.

Rodina vaší maminka byla z Liberce?

Ne, ty se sem přistěhovali právě, ale stěhovali se sem, když se stavěl palác Adria a přistěhovali se sem asi o tři měsíce dřív, do té doby bydleli ve Lvu, než se dodělal byt.

A rodina tatínka?

Ta tady nebydlela nikdy, táta se sem dostal, až nějak první místo tu měl po medicíně.

On pocházel z Moravy tedy?

To je složitý. Z Moravy jsou nějaký vzdálený předkové, ale táta se narodil v Černém Balogu, pak žili v Bánský Šťavnici, dědeček měl fabriku na boty, fabričku a když se rozjel Baťa a přišla krize, tak zkrachoval a skončil a pak se stěhovali do tehdejšího Nad'várady, dneska se to jmenuje Orada a je to v Rumunsku, kousek od maďarskejch hranic, ale to Sedmihradsko patřilo až do konce druhé světové války do Maďarska, tak se stěhovali tam, takže táta byl tady, ale rodinu měl tehdy v Maďarsku.

Tak to máte příbuzné hodně po světě.

Už nemám. Něco už umřelo a něco se vystěhovalo do Izraele.

Takže máte nějaké příbuzné, co se vystěhovali do Izraele.

Příbuzný v Izraeli mám bratrance. Jinak těch příbuzných moc nemáme, ono to ve válce to. Pravýho bratrance mám jednoho a ten je v Izraeli a pak mám dva ob jedno, kde byla

máma a táta jejich bratranec a sestřenice, to jsou dva kluci, který jsou v Polsku a pak mám ještě z druhé strany od mámy, ale z druhé strany a ty jsou oba v Praze.

Vzpomínáte si na něco, co byste rád zmínil? Třeba něco kolem obce v dětství?

Tam já si právě pamatuju tu říkanku, to divadlo, jak doktor Kubrman napsal ten scénář. Takovýhle věci, to bylo dobrý a to se snažíme trochu obnovovat, ale jako úplně s těma malejma dětma se to nedaří, ony taky nejsou ty děti. Mámo, zjisti, kdy ty naši příbuzný přišli do Liberce.

M: Tvoje máma se sem přistěhovala s rodinou a chodila tady na obchodní akademii, přistěhovali se sem, když se dostavoval palác Adria.

Máma byla rozená 11, tak by to odpovídalo. Táta se narodil 4.

M: Ty bys mohl vědět, kdy se brali, to bylo v 36. Rok 28, 29 chodila na obchodní akademii a to jí bylo 17. Museli přijít těsně před tím.

Vaši rodiče jsou pochovaní na židovském hřbitově?

V Praze, když umřel táta, tak ještě byl židovskej hřbitov v zoufalym stavu tady, tak máma prohlásila, že v žádnym případě ho do takovýho botelu nedá a pražskej židosvkej hřbitov byl upravenej, tam šel táta. Chvíli na to umřela babička, to bylo v roce 90, tam šla taky, a když už jsme tam měli dva tak tam šla i máma.

M: 1928 promoce tatínka. V Liberci pracoval od roku 31 jako odborný kožní lékař.

On sem nastoupil na chirurgii. On byl chirurg původně, on šel na vojnu, byla šílená zima, 28, 29, kalamita a oni mu sdělili, že se musí dostavit do Terezína do špitálu, že bude sloužit tam, už byl tehdy voják, nic nejezdilo, vojáci mu sehnali lokomotivu od pancéřovýho vlaku, ta uměla prorážet závěje, tak jel táta poprvé na lokomotivě. Šéf kožního byl staříčkej generál z Rakouska-Uherska, táta se u něj ohlásil, pán mu řekl, že

jede zítra na dovolenou, tady máte oddělení, a kdybyste si nevěděl s něčím rady, tak to pošlete do Prahy. Tak tátovi připadalo blbý, aby každou blbost poslal do Prahy, a tak se začal učit tu kůži. Tady byl ještě pan Lípa a Boršč a jinak byly samý doktorky. Nechtěli tu veneru dělat. Chlap to měl jednodušší.

M: Od roku 31 do 34 byl v nemocnici v Liberci a tady si žádal o tu atestaci. To bysme měli ofotit.

Nastoupil tady na chiru těsně před Vánoce a dostal službu na Štědrý den, ostatní chtěli užívat vánoce, a přišel tam pacient, co měl zaseknutou kost v krku od kapra, takže táta, jak je to zrcátko, neuměl to, nějak mu tam zašoural nechtě, ten začal šíleně kašlat a vykašlal tu kost. A pak mu strašně děkoval, jak to perfektně udělal, že to nebolelo a nic. To byl táty první zákrok, na to vždycky rád vzpomínal.

M: Takže 28, 29 byl na tý vojně v Terezíně a pak tu má ještě že byl v Praze, německá dermatologická klinika, do 5. 12. 1930 a pak už má 31 Liberec.

Po válce navázal na to, že je lékař?

Pak už měl soukromou ordinaci, ale před válkou už možná poslední roky taky. Ale po válce měl soukromou ordinaci a to máma vlastně říkala, že si jí táta zařizoval. Všichni ostatní to udělali tak, že vyhodili nějakýho německýho doktora a nakvartýrovali se tam. Táta poctivě si to všechno nakoupil a udělal a pak, když byla první tendence rušit soukromý ordinace, tak táta prodal ordinaci Munzu tehdy, nebo Kunzu dokonce, že byl krajskej ústav národního zdraví a dělal jenom na středisku ty peníze, který za ordinaci dostal, ty šly na vázanej vklad, takže se nemohly, jako vybrat, pak přišla měnová reforma, vázanej vklad se uvolnil a máma si za celý vybavení ordinace koupila kuchyňskej robot a strašně si ho chválila. To jsme vyhazovali až my, ten robot. Byl krásnej za celou ordinaci. Narazila jste na paní Humburgerovou?

Někdo ji zmiňoval, ale nic bližšího nevím.

Ona bydlela v baráku, kde měl táta ordinaci, máma tam chodila vždycky večer uklízet a paní Humburgerova jezdila se mnou kočárem a vozila mě, už je sklerotická stará.

Setkala jsem se s názorem, že v Liberci je mnohem víc Židů, než je sdruženo v obci, ale že jsou to lidi, kteří to nechtějí dát najevo, nechtějí vstoupit do obce. Myslíte si to taky?

Nevim. Já bych řekl, že ty mladý, To je náš Tomáš.

M: Léta pracoval na finančáku pak Goldštajn, to je jméno jak vyšitý, ale nikdy se nehlásil, nechodil do obce.

1.6. Rozhovor: Marie Deličová

rozhovor vedla Sára Wienerová

místo: byt paní Marie Deličové

datum: 19. 1. 2015

Od kdy žije vaše rodina v Liberci?

Já teď přemejšlim, protože fakt je, že v 45. přišli mý rodiče, protože pocházej z Podkarpatský Rusi, a tam hold zjistili, že nikdo z rodiny nezůstal, a tak přišli do Prahy, takže nějakou dobu byli v Praze, ale já už jsem se vlastně narodila v Liberci, takže minimálně vlastně i možná ten můj brácha, co zemřel, takže možná od nějakýho 46., maximálně od 47., ale spíš 46. bych viděla, že se sem přistěhovali do Liberce, protože můj otec vlastně našel svýho bráchu, kterej tady byl, takže se přestěhovali, takhle to nikdy neprezentoval, ale vim, že žili spolu, takže si myslim, že přišel za tím bratrem.

Takže oba rodiče, maminka a tatínek pocházeli z Podkarpatské Rusi? Oba dva byli židovského původu?

Ano. Oba dva byli židovského původu, ale musím říct, že se nikdy neznali a že se seznámili až v maďarském lágru. Vlastně mamka se učila kadeřnicí v Budapešti a táta někde chytli, když převážel nějaký jízdo, nebo nějaký zásobování a vlastně se dostali do stejného lágru a tam se vlastně seznámili, a když skončila válka, to bylo někde za Budapeští, protože mamka pocházela od Rachova, okres Bílina a táta z Dražova, to byl okres Chust, ale nebylo to ani jedno od sebe, mamku vzal zpátky domů a mamka zjistila, že vlastně jako nikdo nezbyl a táta taky. Protože táta měl české školy, tak jí vzal, že půjdou do Čech, že v Čechách je to lepší. Tak jí vzal s sebou a vlastně v tom 45. se vzali v Praze na Staroměstský radnici a pak přišli sem do toho Liberce. Tím, že nikdo nezbyl z rodiny, tak hledali, kde je jako slušnější bydlení.

Když tedy přišli do Liberce, tak stali se hned členy židovské obce?

Já předpokládám, že jo. Protože můj táta, ne že by úplně byl, že by dodržoval, jakože ortodoxní, že by dodržoval košer stravu, to určitě ne. Ale byl, řekla bych že, ta soudržnost k té obci vždycky tam byla a vždycky chodil jakoby do synagogy, tam kde ta modlitebna byla, já si pamatuju, že všechny ty svátky židovské, že jsme vždycky museli s bráchou chodit s ním, nebo teda já s mamkou, brácha s ním. Opravdu museli jsme chodit do synagogy. I když to bylo v době, kdy to nebylo úplně populární.

Takže vy jste byla v obci od dětství?

Od mala ano.

I váš bratr?

Jistě. Bratr měl, dokonce, v té době se to už asi ani nedělalo, ale měl i obřízku. Takže skutečně on je opravdu Žid jak poleno, když to řeknu se vším všudy. Přitom vim, že tatka nikdy nebyl ortodoxní žid, prostě i to košer vepřový se u nás určitě jedlo. Protože si člověk ani v té době moc vybírat nemohl.

Když jste chodila do obce už od dětství, tak pamatujete si jména duchovních?

Určitě si pamatuju pana Bernera, pana Leboviče, ale nejvíc jako dítě tam byl pan Berner a když zemřel, tak si myslím, že přišel pan Lebovič.

Když jsem mluvila s panem Geröm říkal, že si vybavuje hry, které jste hráli na obci.

Ano, my jsme tehdá nastudovaly jako děti nějaký to divadlo o Ester. Tak to já si taky matně pamatuju, vim, že jsem měla bílý šaty, ani už nevím, co jsem hrála.

Bylo hodně dětí v té době na obci?

Určitě. Tady bylo hodně dětí, Já co vim, byli jsme tři holky, co jsme byli ve stejným věku, chodili jsme do stejný školy a ta jedna, ty se vystěhovali a řekla bych, že když jsme byli v tý synagoze, že jsme se hodně honili a že tam bylo spousta dětí, ale vlastně někde v tom 60. roce, že byla další ta vlna, že se jich spousta vystěhovala, nebo kolem, to bylo před 68. Ještě do té doby tady bylo spousta dětí, spousta rodin. Řekla bych kolem sta. Dá se říct, že ta komunita byla poměrně velká. Pamatuju si tady i třeba svatbu židovskou.

Nevíte v kolikátém roce?

Byli to Malinovi, Ještě v té době byla ta svatba, co nám vrátili ten barák, v tý Matoušový. Ale já nevím. Kolem 60. roku, ale přesně to nevím, vim, že jsem poprvé viděla židovskou svatbu. Ne, že by to bylo úplně, jak ukazují, ale bylo to s tou chupou, to všechno. Tam byla modlitebna. Ono v tom baráku, kdybyste se tam někdy, když v tom přízemí se tam dá dostat, když se tam vešlo, tak celý přízemí, tak tam byla modlitebna, sály, takovej velkej sál a menší, mně to připadalo, že to byl bývalej byt. Místnost, kde byly ty ženy, nebo se něco připravovalo a řekla bych, že se tam slavily všechny svátky. Včetně takový stavby. To bylo hrozně zajímavý, pak se všichni i ty Malinovy, na tu svatbu, co si pamatuju, tak se jich spousta vystěhovalo a zbylo jich tady opravdu minimum. Už to nikdy nebylo takový jako před tím, zbyli takový jako starší. Protože v té době se vystěhovali Špíglovi, jedny Jakubičovi, oni tady byli dvoje,

Goralovi, Orlovi, Veselí, to všechno byli lidi, kteří měli děti a všichni tak mého věku, ty kluci i byli třeba starší. To byla taková velká vlna, to bych řekla, že se takových 10, možná 15 rodin vystěhovalo. Majzlíkovi, o tom určitě Pavel mluvil, to je jeho kamarád, on sem jezdívá. To byl jeho tatínek, to byl řezník židovskej, já si nevzpomenu, jak se tomu říká. Šochar? Nějak od Š.

Vaše rodina o tom neuvažovala, že byste se taky někam vystěhovali?

Naši měli v 47. vystěhovaleckej pas a tátovi se tady hrozně líbilo. Bratr jeho odešel a tátovi se tady líbilo a potom už nějak o tom neuvažovali. Tenkrát jo a pak nevím už. Jednak mě bylo, když tohle začínalo, mě bylo 15, 16 roků. Oni tenkrát chtěli, já jsem měla požádáno o návštěvu Izraele a oni chtěli furt, abych tam zůstala, já bych tam bejvala nikdy nezůstala, protože bych ty rodiče prostě neopustila. Ale jinak o tom, krom to 47., kdy už měli něco zabalený i poslaný, to zrušili nějak, ale neuvažovali o tom pak.

Můžu se jen pro upřesnění zeptat, jaký jste ročník?

47.

Co se týče období do roku 89, jestli jste se vy nebo vaši rodiče setkali s antisemitismem? V té době, kdy se to nenosilo, jak jste sama říkala.

Víte co, ono to byl takovej ten antisemitismus, a to je občas i dneska, že se všem nadávalo do židáků, já vim, že mě to jako dítěti šíleně vadilo, prostě jsem byla najednou něco jinýho a musím říct, že takhle jednou jsme se začali stýkat, co jsme měli třídu, jednou jsme se o tom nějak bavili a oni mě říkali, a tys někdy něco pocítila? A já říkala, to víš, že jsem pocítila, protože vždycky všichni byli židáci a znamenalo to něco špatnýho samozřejmě a ošklivýho. A vim, že jsem jako dítě, na to si pamatuju, že jsme se o tom bavili, že jsem kolikrát brečela, proč já jsem zrovna měla tu smůlu, že jsem se musela zrovna narodit do židovský rodiny. Bylo to takový jako, že Židi byli něco jako póvl, skoro bych řekla. Že se k tomu tak přistupovalo. Spíš ta atmosféra, než že by mně někdo vyloženě ubližoval. Taťka taky měl problém s tím státem našim a mamku

několikrát přemlouvali, ať se s ním rozvede, takový to bylo nepříjemný. Nepříjemný věci byly. Zase jsme měli spoustu dobřejch známejch, ne jenom jako židovskejch, třeba nežidovskejch. Protože maminka, když sem přišla tak neuměla slovo česky. A taťka dělal a mamka víceméně, jsme měli hrozně hodný susedy, oni byli taky trochu perzekuováni, ten její manžel byl financ a tý mamce hrozně pomohli a já jsem k nim hrozně ráda chodila a mamce paní půjčovala furt knížky a mamka se díky tomu naučila, že četla a furt četla. Díky tomu se naučila česky. Ze začátku ničemu nerozuměla, ale časem říkala, jsem se naučila. Jediný co, spousta lidí si myslela, že pocházela někde od Ostravy, že mluvila trochu kratčeji. Já jsem to nikdy nepostřehla. Že by nás někdo mlátil to jako ne.

A třeba na škole? Neměla jste třeba problém dostat se na školu?

Já jsem tenkrát šla na gympl a na ten gympl se víceméně dalo dostat. Ale to snad ani, že by mi někdo řekl, že nemůžu na gympl to snad ani nebylo. To si nepamatuju, tam se ani pořádně přijímačky nedělaly, tam stačilo vysvědčení a nějakej pohovor. Ale tam bych řekla, že jsem už žádnou šikanu nezažila, to ne. Já jsem byla na tom gymplu po tom 60. roce vlastně v 62 jsem šla na gympl a v té době to tady bylo takový trochu uvolněnější. Vyloženě, že by mě někdo perzekuoval, takhle, že bych nemohla na školu, to ne. Jediný co, že mě nepustili do té Izraele, to je fakt. To mě nepustili a jeden známej mně zjistil, že mě někdo udal, že tam chci zůstat.

Vy jste tam měla nějaké příbuzné?

No. My jsme tam měli, ne úplně blízky, protože ta mamka opravdu zůstala sama, ale byli to, to určitě víte, že těch sourozenců nikdy moc nezbylo, takže ty bratrance i sestřenice, tyhle vztahy pro nás byly blízky příbuzný. Já jsem tam vlastně, úplně nejbližšího příbuzného, protože mamka, když skončila válka, tak jí ještě nebylo 21 a tenkrát byla plnoletost v 21, takže tam měla svého poručníka jakoby, svého strejdu. Byla tam v 69. s bráchou na návštěvě a ještě jednou, než skončilo to slavné období, tak se jí podařilo dvakrát do Izraele dostat.

Takže vzhledem k tomu, že jste byli v obci, slavili jste všechny svátky. Jde mi o to, že spousta lidí zmiňuje, že někdo přestal do obce chodit, protože by tím na sebe moc upozorňovali.

Chodili jsme úplně normálně, vědělo se to o nás a chodili jsme úplně normálně. Ne, že bych tam chodila ráda, protože samozřejmě to bylo o tom, že já bych bejvala šla ráda někam s kamarádkama a musela jsem jít, protože byl nějaký svátek. Tak jsem na tu obec musela jít. Ne, že by mě taťka nutil jako každej tejdén, ale třeba toho mého brácha od třinácti let, opravdu, když měl Bar micva, tak od té doby ho nutil, aby s ním každej pátek chodil na šabat, protože, aby bylo minjan, aby bylo těch 10 lidí. Můj brácha dodneška, ne že by něco proti tomu měl, ale není ani členem obce. Prostě jemu se to tak zprotivilo, že musel takhle furt chodit, že ho tam dostanu takhle, když je výročí úmrtí rodičů, takže když mu dopředu řeknu, tak přijde. Já jsem přece jen byla holka a to bylo trochu jiný, a kdežto u toho kluka to bylo tak, že on byl ten, kterej se počítal. Do těch deseti, aby se mohla vyndat tóra, aby to modlení proběhlo podle všech pravidel. Můj tatínek chodil opravdu pátek co pátek do synagogy, všechny svátky, jako když byl velkej půst, tak prostě to, on skutečně trávil v té synagoze, samozřejmě si na to musel brát volno a protože on vždycky říkal, to se vždycky celej den od rána až do večera se nesmí jíst ani pít, ale ani kouřit a můj táta byl velkej kuřák a tak, aby to pokušení na něj nepřišlo, tak šel do té synagogy, kde ten čas trávil a vydržel ten den nekouřit.

Ale předpokládám, že do práce v sobotu chodil.

Jo. To až nebyl takovej, že by dodržoval ten šabat takovej. Tenkrát by to ani nešlo. To by myslim nikdo nepřipustil, prostě tady se pracovalo třeba i tu sobotu ze začátku, tak pracoval. Jediný, co skutečně dodržoval, vysoký svátky. Ne, že by řekl, já mám svátek, ale prostě si na to vzal dovolenou. Takhle to řešil. To se nedalo, aby řekl, já mám svátek, já nepůjdu.

Jistě máte děti. Vaše děti jsou v židovské obci?

Jedna dcera ano. Právě maminka Adama, ale musela k tomu tu cestu taky trošku najít. Ona když se narodila, ona je nejstarší, pak mám ještě o deset let mladší dceru, tak v té době žil můj táta a automaticky byla přihlášená za členku. Přesto, že jsem neměla manžela Žida, ale s dědou to bylo, že on rozhodl a ona musela a trošku to brala, že se jí tam nechce chodit. Ale když pak zemřela moje mamka a ona jí měla hrozně ráda, tak se znovu nějak přes to její úmrtí přihlásila znovu do obce. Kdežto ta mladší dcera není přihlášená, ale řekla bych, že o tom má daleko větší povědomí, protože jednak studuje hebrejštinu, dělá u Izraelských firem, i ty svátky všechny zná, protože je dodržují i tady ty svátky. Je to takový napůl.

Vy jste je k tomu vedla?

To se úplně nedá říct, já jsem pak jeden čas tam taky moc nechodila a víceméně jsme se i s dcerou shodli, že byť ty lidi si prošli hrozným peklem a spoustu těch příběhů, co jsem kdy slyšela, co kdo zažil, protože se vždycky sešli a vyprávěly se zážitky z těch koncentráků, kdy ta jedna paní stála v plynové komoře a došel plyn. Tak se ty ženské tam dokázaly neskutečně zhádat. Ono to tam funguje občas i teď. Já nevím, jestli to patří k mentalitě, ale občas se dokážou pohádat, kvůli takovým nepodstatným věcem, že nemá smysl se hádat, ale už tenkrát to tak fungovalo. Právě tohle se té mé starší dceři nelíbilo a nechtěla tam chodit.

K tomu možná bude směřovat moje další otázka. Vidíte velký rozdíl v tom, jak fungovala obec do revoluce a teď?

Jednak je nás tu poskromnu, spousta lidí odešlo tím, že umřeli, schází se nás opravdu hodně málo, nikoho nemůžete nutit. Je doba, já musím říct, že jsem v tom představenstvu a občas se snažím jít i na ten kabalat šabat, ale neříkám, že mě to vždycky vyjde a úplně ze mě nikdo neudělá věřící. Ale říkáme si, že je něco mezi nebem a zemí. My jsme se na tom jednou shodli, že to berem tak, to řekl Pavel Jelínek, není důležitý, abysme věřili, ale je potřeba tradice dodržovat. Tak se tam snažíme chodit, abysme ty tradice dodrželi. A pak jednou náš, doufáme, budoucí rabín David Maxů, kterej tady občas je. Jednou řekl strašně hezkej vtip a to je úplně přesně příměr

toho, proč tam možná velká většina z nás chodí. On říká, že se někde sešel Kohn s Roubíčkem a Kohn říká, řekněte mi, proč vy do té synagogy chodíte, vždyť vy nevěříte, já tam chodím, abych mluvil s bohem. A Roubíček říká, no vidíte a já tam chodím, abych mluvil s vámi. A to je tak úžasná pravda, neumím vyprávět vtipy, ale je to tak, my se opravdu na sebe těšíme, našli jsme k sobě cestu až po té revoluci, jak ty rodiče stárli a odcházeli, tak já jsem tam s tou maminkou ke stáru chodila, protože jsem jí doprovázela, jsem tam našla kamarádku, ona tady bydlela, ona je teda o něco mladší, tu Káťu Burešovou, ona je dcera doktora Lewiho, Lewiová byla za svobodna, to byli taky takový členové obce. Tak s touhle říkáme, že tam chodíme, abychom se mohli setkat, abychom si mohli popovídat. A k tomu patří i ten kabalat šabat nebo šachrit v sobotu. Absolvujeme i tohle, ale víceméně je to o tom setkání.

Spousta lidí, se kterými jsem mluvila, zmiňovala, že do revoluce to byla spíše náboženská záležitost a teď se z toho stala spíše společenská.

Samozřejmě, dřív to bylo, teď máme kavárny pro seniory, dřív to bylo čistě o tom, že byl kabalat šabat, šachrit, byly svátky, ale tím to končilo, zrovna kdysi dávno, třeba ta svatba, ale dneska se to bere tak, že se setkáváme, Jednak už nejsme, jsme liberální a je to takový všechno uvolněnější, Dřív všechno bylo daný a bylo to takový v uvozovkách ortodoxní, spíš jak řád běžel, teď je to o tom, že teď nedávno byla Chanuka, přijde tolik lidí a říkáte si, že obec ani tolik lidí nemá, ale je to o tom, že na tyhle akce přijdou lidi, co třeba vůbec nemají židovskej původ, ale my jsme společně byli na dovolený, našli jsme k sobě cestu a pak se na takových akcích setkáváme i s lidma, co do té obce nepatřej, ale mají k tomu vztah, líbí se jim to. Začalo to kdysi prvním zájezdem do Izraele, uspořádal se zájezd do Izraele, a protože by se neobsadil, tak se tam nabalili naši známí a dneska z nás je jedna velká parta.

Takže myslíte, že ta obec má skrze tohle nějakou perspektivu?

Já spíš nevidím ty mladý, ale fakt, je že moje dcery říkají, že se tam pro ty mladý nic neděje, že je to opravdu pro ty starší. To by muselo přijít nějaký mladý vedení, akce, oni si to sami neudělaj a nikdo to pro ně neudělá, proč by tam chodili. My jsme si to taky

začali dělat sami. Buď k tomu jednou dospějou, že se tam ty mladý začnou taky setkávat, nebo to skončí s tou naší generací. Vůbec se to nedá odhadnout, jak to dopadne.

Setkávala jsem se s názorem, že v Liberci žije mnohem více Židů, než je v židovský obci, ale že to nechtějí dávat najevo nebo to chtějí zatajit.

Nechtěj se k tomu hlásit. To nebudou jako úplně Židi, jako opravdu Židi, že by měli aspoň jednoho z rodičů. Už je to generace, která vyrostla jako já a už třeba jejich rodiče tam nechodili z toho důvodu, jak říká váš tatínek, aby neubližovali dětem, aby je toho uchránili a nehlásili se k tý obci, nehlásili se ke svému původu. Ale pak je řada lidí, jako jsem byla já, že jsme tam chodili, pak jsme tam taky přestali chodit, protože jsme to měli jako povinnost a všechno, co se má dělat povinně není moc oblíbený, takže se tam jednu chvíli přestalo chodit, ale ty naše děti už jsou úplně někde jinde.

Třeba pan Gerö říkal, že na obci je velmi poznat, že chybí generace vašich dětí, která tam prostě nechodí. Nevzala tam následně svoje děti.

Už tady nenajdete rodinu, v tý naší generaci, kde by byli oba Židi. To nenajdete. To není. To už jsou všechno smíšený manželství. Když jsme byli mladý a vzali jsme se, tak nikdo z nás moc na tu obec nechodil a teď ten druhý může mít zase úplně vazby k něčemu jinému a najdete teď tu správnou cestu, co je správný. Kam. Nikomu druhému to vnutit nemůžu. Neříkám, to co mi se scházíme, tak ty manželky a manželé jsou velice tolerantní a choděj mezi nás, ale ty děti tak vychovaný určitě nebyly, nikdo je k tomu nevedl. Musím říct, že platí asi o všech našich dětech. Vědí o tom, že jsou Židi, ale že by to vyhledávaly. Já vždycky vyhlásim po rodině, že máme jarcajt, což je výročí úmrtí a já říkám, byla bych ráda, kdybyste přišli, protože na jarcajt, si říkáme, že se k tomu vrátíme, když někdo měl výročí za mrtví, tak vždycky se něco upeklo a dala se lahvinka, to si já pamatuju. Takže jsme řekli, že to zavedem a zase jsme začali držet tyhle jarcajty, takže já tam tu svoji rodinu nějakým způsobem dostanu, ale dostanu tam třeba svoje dcery. Adam, ten k tomu nemá absolutně žádný vztah, několikrát jsem mu říkala, pojď, aspoň si to poslechni, dyť na tom nic není, nemusíš být věřící a nemusíš

tam ani chodit, ale myslela jsem si k jeho studiu, že by si to vyslechnout mohl, ale už tahle další generace k tomu opravdu vedená není a myslím si, že už tam vůbec nebudou chodit. Nebo se stane zázrak. Sice je spousta lidí, co říkají, to mladší dcera mi říkala, že se o tom s někým bavila a on říká, ty se tak máš, že seš Židovka, já bych taky chtěl být žid. Ona říká, no jo, ale my jsme byli Židi, i když se to nenosilo. To nikdo neříkal, já bych chtěl být žid. Takže je to trošku teď možná špatný, ale módní záležitost, takže dneska sympatizantů je hodně ale myslím si, že to tady časem zanikne, že tady ta obec nebude. Když přemejšlim nad dětma mých známých, tak tam defacto nechodí nikdo z těch dětí.

Napadá mě, vaši rodiče jsou pohřbeni na židovském hřbitově tady v Liberci?

Jo.

Můžu se zeptat v jakém roce?

Můj tatínek zemřel v 83., 1918 a bylo mu 68 a tenkrát to bylo tady, ještě pár lidí a mamka si koupili dvojhroby. Nechali si udělat dvojhrob, vykopal se jeden hrob, ale deska se udělala na dva hroby, aby až ten druhý zemře, tak aby leželi spolu. Vedle sebe. Tenkrát mamka, když taťka zemřel, teď to bude výročí 23. února, tak to vyřešila, ale to už tam někdo takhle měl. Maminka, když zemřela, to je 4 roky, bylo v říjnu, tak už se jenom odkryla deska, protože u nás se nesmí s mrtvými hejbat, mrtví mají mít po smrti vždycky klid a nesmí se s nimi hebat. Takže se jen odkryla deska, vedle se vykopal hrob a deska se dala zpátky. Dopsal se nápis, nápis na desku a máme ho i hebrejsky, dokonce, když zemřela mamka, tak ten nápis složila moje dcera, takže ho máme i hebrejsky, jsme si říkali, že to nikdo nebudeme umět, ale ona to složila. Co se týče hřbitova, když zemřel taťka, za totality, to okdať šel ten průvod, to byla hrozná místnost, dneska je z toho šatna a záchody a vlastně mamka byla jako první, když postavili ten památník šoa a odtamtud se vypravují pohřby a mamka byla první, komu se tam vypravoval pohřeb. Dneska je to mnohem důstojnější, než dřív. Opravdu ten hřbitov je upravenej, posekanej, teď bych řekla, nemáme se za co stydět, je v pěkným

stavu. Samozřejmě, občas něco spadne, tak se něco opravuje. Včetně je zarchivovanej, řadama, je to tam v počítači, můžete si to tam najít. Je to moc hezky udělaný.

Ještě mě napadá, jak se vám líbí nová synagoga? Co říkáte na tu budovu novou?

Ze začátku jsem z ní byla dost špatná, protože mi připadal jako špinavá, když tam byl ten beton. Studený to bylo, nebyl to můj šálek čaje, ale jak se tam daly obrazy na stěnu, tak mě to najednou přišlo, že to zateplilo a fakt je jedno, že tam je dobrá akustika a docela ráda tam chodím, mám tam dobrej pocit, je to moderní a už mně ani nevaděj ty betonový zdi. Řekla bych, že je pěkná teď.

Chtěla byste ještě něco zmínit?

Ještě jsem chtěla říct, to byl můj negativní zážitek ze života. Vždycky se říkalo, že židovský svatby jsou domlouvány. Vždycky se to říkalo a já jsem to zažila sama na sobě. Kdy táta měl tu představu, že on mi vybere toho ženicha a teď už tady těch kluků tolik nebylo a toho si vezmu. A už to domlouvali a na návštěvu přišli a vůbec ho nezajímalo, jestli mně se ten chlap se bude líbit. Prostě měl pocit, že to musí být Žid za každou cenu, a když jsem si přivedla jinýho, tak se mnou nemluvil, ale díky tomuhle to pak měl můj brácha daleko jednodušší. Už to bylo jiný, protože už táta to v té době pochopil, že tady prostě nejsou ty lidi, a že ne každěj byť je židovskýho původu, tak se mi musí líbit a už se mi nelíbil jenom proto, že mi ho někdo chtěl dohodit. I kdyby byl sebehezčí. Takže je to takový, že ty židovský svatby bývaly z velký části domluvený, určitě to dneska nefunguje ani v Izraeli, ale myslím, že u těch ortodoxních Židů jo. Když jsem ještě dělala u tý Izraelský firmy, tak vim, že tam taky byly domlouvány svatby, že těm dětem domlouvaly svatby. Zní to v dnešní době neuvěřitelně. I když přijedete do Izraele a půjdete do starý ortodoxní čtvrti, tak máte pocit, že se tam zastavil život, že to vypadá možná jak před sto lety, jak se ty lidi chovaj, jak se oblíkaj, jak to bylo kdysi. Dokonce bych řekla, my jsme díky Pavlovi Jelínkovi byli v Mikulově u Železnýho, to je ten co dělal ředitele na Nově, on je taky žid, a on tam provozuje hotel, my tam byli ubytovaný a má i košer jídla a jeden večer jsme s nim trávili a on se zabýval focením, a když jsme ty fotky viděli, protože jsme se v té Izraeli potkali, ano

my nepoznáme, že je to košer mobil, ale vypadalo to jak před těma sty lety, říkali jsme, že se tam zastavil život. Tak tady to našťestí už není.

Ještě mě napadá, jestli vy umíte a naučila jste vaše dcery židovské recepty, o tom právě hodně lidí mluví, že jestli něco dodržují, tak je to židovská kuchyně.

No bohužel mně dcery vyčítají, že nedělám barches. Každý pátek byl barches, maminka ho dělala. Byť na něj tatka nechal udělat formu, u nás to nebylo jako vánočka, byl to jakoby čtverec. Tak vždycky říkají, máš na to formu! (*ukazuje formu*) Ale některý židovský jídla miluju, jako je šoulet, ale nedělám ho úplně, je to hrozně pracný, ale kuchařku židovskou mám. Ještě si vzpomínám, že jsme měli nějaký sezení na židovské obci v Praze, to nám zařizovala Marta Malá a přijel někdo zvenčí, mluvil anglicky a chtěl se do té synagogy dostat, že se chce taky podívat, že je Žid a to vám byl tak strašnej výslech, snad deset minut ho vyslychali, jak se o tom dozvěděl. Je to dáno tím, že kdysi ty útoky na synagogy byly. Já když jsem šla na tu radnici v Praze a já jsem zapomněla průkazku obce a oni mně říkali, tak nám řekněte, kdo je předseda, jestli o té židovské obci v Liberci něco vím, je to kvůli bezpečnosti, nevím, jestli je to i venku. Mám zážitek z mládí, to ještě bylo, když tady bylo hodně Židů, měli jsme známí v Litoměřicích a oni měli tak starou holku jako já a oni s náma jeli na Purim do Prahy, abysme se seznámili s nějakými hochy židovskými v Praze. Nás si tam nikdo nevšiml, nikdo se s námi nebavil. To byla komunita, která se znala, a nikdo se s náma nebavil. To člověk nechce pak nikam chodit. Bylo to v době totality. Asi si ta komunita chránila svoje. Ještě, že jsem tam nebyla sama, ale v ty Praze je těch Židů daleko víc.

2. Fotografie: Robert Poláček

Obrázek 1: osobní archiv Antonína Nevoleho

Obrázek 2: osobní archiv Antonína Nevořila

Obrázek 3: osobní archiv Antonína Nevoleho

Obrázek 4: osobní archiv Antonína Nevoleho